

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΧΩΡΟΣΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΧΩΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΣΙΚΕΣ»

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Ανέστης ΓΟΥΡΓΙΩΤΗΣ,
Επίκουρος Καθηγητής Χωρικού Σχεδιασμού.

ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΑΘΗΝΑ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	4
1.1. Η Έννοια του χωρου και του χωρικού σχεδιασμου	4
2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	12
2.1. Η εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ε. Ένωση	12
2.1.1. Η εξέλιξη του αστικού σχεδιασμού στην Ε. Ένωση	17
2.2. Η εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα	19
2.2.1 Πρώτη περίοδος (1828-1923)	19
2.2.2. Δεύτερη περίοδος (1923 - ‘70)	20
2.2.3 Τρίτη περίοδος : Μεταπολίτευση (1974-1981)	22
2.2.4 Τέταρτη περίοδος (από τις αρχές της δεκαετίας του ‘80 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του ‘90.	24
2.2.5 Πέμπτη περίοδος (από τα μέσα της δεκαετίας του ‘90 μέχρι τις αρχές της κρίσης)	25
3. ΤΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	34
3.1 Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (υπ’ αριθμ.6876/4871/2008 απόφαση της Βουλής (Α’128ΦΕΚ 128Α/03.07.2008).	34
3.2 Τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια	35
3.2.1 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Κ.Υ.Α. Αριθμ. 4982, ΦΕΚ 2464Β2008)	36
3.2.2 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Υδατοκαλλιέργειες (Κ.Υ.Α. 31722/4-11-2011, ΦΕΚ 2505Β2011)	38
3.2.3 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για την Βιομηχανία (Κ.Υ.Α. 11508 /2009, ΦΕΚ 151ΤΑΑΠΘ2009)	39
3.2.4 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (Κ.Υ.Α. 24208/2009 (Β’1138Β) & Κ.Υ.Α. 67659/9.12.2013 (ΦΕΚ Β’3155)).	41
3.2.5 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Καταστημάτων Κράτησης (Κ.Υ.Α. 28704/4362/2001 ΦΕΚ 1575Β2001).	41
3.2.6 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ορυκτές Πρώτες Ύλες	42

3.3 Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός (ΘΧΣ)	44
3.3.1 Πλαίσιο αρχών του ΘΧΣ	45
3.3.1.1 Αρχές που αφορούν σε ζητήματα ορισμών και εννοιολογικές διευκρινήσεις του ΘΧΣ.	46
3.3.1.2 Αρχές που αφορούν σε ζητήματα “σύνταξης” και προσδιορισμού των χαρακτηριστικών του ΘΧΣ	47
3.3.2 Ο Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός στο υφιστάμενο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα.	48
3.3.3 Ο Ν. 4546/2018 «Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ «περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό» και άλλες διατάξεις».	51
3.4 Τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (ΠΧΠ).	53
3.5 Η προσέγγιση του Τοπίου μέσα από το χωρικό σχεδιασμό	57
3.5.1. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο	57
3.5.2. Η πρόκλησή της εφαρμογής της Σύμβασής του τοπίου στην Ελλάδα: πνοή, νέα φιλοσοφία, όραμα για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.	60
4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64
5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	70
- Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (υπ’ αριθμ.6876/4871/2008 απόφαση της Βουλής (Α’128ΦΕΚ 128Α/03.07.2008)	
- Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Υδατοκαλλιέργειες (Κ.Υ.Α. 31722/4-11-2011, ΦΕΚ 2505Β2011)	
- Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Κ.Υ.Α. Αριθμ. 4982, ΦΕΚ 2464Β2008)	
- Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για την Βιομηχανία (Κ.Υ.Α. 11508 /2009, ΦΕΚ 151ΤΑΑΠΘ2009)	
- Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (Κ.Υ.Α. 67659/9.12.2013 (ΦΕΚ Β’3155)).	
- Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο καταστημάτων Κράτησης (Κ.Υ.Α. 28704/4362/2001 ΦΕΚ 1575Β2001).	
- Ν. 4759/2020 «Εκσυγχρονισμός της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις»	

1. ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1.1 Έννοια του χώρου και του χωρικού σχεδιασμού

Ο **χώρος** αποτέλεσε διαχρονικά αντικείμενο μελέτης για στοχαστές, φιλοσόφους και επιστήμονες που επιχείρησαν να τον προσεγγίσουν ο καθένας από τη δική του σκοπιά και να του προσδώσουν διαφορετικό περιεχόμενο. Είναι, εξάλλου, μια ευρεία έννοια που επιδέχεται ποικίλες ερμηνείες. Υπάρχουν πολλές μέθοδοι, πολλές προσεγγίσεις όσον αφορά το χώρο κι αυτό σε διαφορετικά επίπεδα σκέψης, τμήματος της αντικειμενικής πραγματικότητας (Lefebvre, 2007).

Η D. Massey (2001) στην ομιλία της “Philosophy and Politics of Spatiality” παρέθεσε τρεις πολύ ενδιαφέρουσες προτάσεις για το πώς μπορεί κανείς να συλλάβει το χώρο ως έννοια. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη γεωγράφο ο χώρος είναι i) προϊόν αλληλεξαρτήσεων, αφού συγκροτείται μέσω αλληλεπιδράσεων, από την απεραντότητα του παγκόσμιου ως το στενά μικροσκοπικό, ii) η σφαίρα της δυνατότητας να υπάρχει πολλαπλότητα, δηλαδή, η σφαίρα στην οποία συνυπάρχουν ξεχωριστές τροχιές` η σφαίρα της πιθανότητας να υπάρχουν περισσότερες από μία φωνές, iii) προϊόν «σχέσεων μεταξύ», σχέσεων που είναι απαραίτητως εμπεδωμένες υλικές πρακτικές που πρέπει να διεξαχθούν, ο χώρος βρίσκεται πάντα σε μια διαδικασία γίνεσθαι, διαμορφώνεται συνεχώς, δεν τελειώνει ποτέ, δεν κλείνει ποτέ. Λαμβάνοντας υπόψη τις θέσεις αυτές, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πρακτικά ότι ο χώρος είναι ο υποδοχέας κάθε είδους δραστηριότητας και αλληλεπίδρασης, το αποτέλεσμα ενός πολυπαραγοντικού συστήματος που διαχρονικά μεταβάλλεται. Η έννοια του χώρου είναι μια έννοια «ομπρέλα», η οποία εμπεριέχει τόσο την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το φυσικό «απόλυτο» γεωγραφικό χώρο, όσο και τη συνεχή εμπλοκή των κοινωνικών σχέσεων με τους χωρικούς σχηματισμούς και τις μορφοποιήσεις που παράγονται από αυτές και που, με τη σειρά τους, τις επηρεάζουν ή τις καθορίζουν (Τερκενλή κ.ά., 2007).

Ο **χώρος** όμως δεν είναι στατικός εξελίσσεται και διαμορφώνεται σύμφωνα με τις προκλήσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος. Οι σύγχρονες εξελίξεις, πολυπλοκοποιώντας αυτές τις αλληλεπιδράσεις (ανθρώπος-φύση), καθιστούν επιτακτική την πολυδιάστατη αντιμετώπιση του χώρου, τη μελέτη κάθε παράγοντα που τον συνδιαμορφώνει ξεχωριστά αλλά και συνδυαστικά με τους υπόλοιπους. Αυτό γιατί, ο χώρος δεν είναι ένα αντικείμενο ανάμεσα στα άλλα, ούτε ένα προϊόν ανάμεσα σε άλλα προϊόντα` ενσωματώνει τα αντικείμενα που παράγονται και περικλείει τις σχέσεις τους στη συνύπαρξη και τη συγχρονικότητά τους, είναι ένα αποτέλεσμα μιας ακολουθίας και ενός συνόλου ενεργειών κι έτσι δεν μπορεί να υποβαθμιστεί στη θέση του απλού αντικειμένου (Λυκογιάννη, 2012). Ως εκ τούτου, το ζήτημα του χώρου πρέπει να διερευνάται στο πλαίσιο ενός συνθετικού και διεπιστημονικού διαλόγου ανάμεσα σε πολλές επιστήμες και πειθαρχίες γνώσης (Τερζόγλου, 2009).

Σύμφωνα με τον Μπεριάτο, ο **χώρος** «προσεγγίζεται» μέσα από δύο ξεχωριστές (από επιστημολογική άποψη) πορείες ή διαδικασίες, την επιστημονική που οδηγεί στην κατανόηση των χωρικών φαινομένων και την πολιτική που στόχο έχει την «επέμβαση» στο χώρο (Μπεριάτος, 1995).

Το αντικείμενο του χωρικού σχεδιασμού είναι η οργάνωση του χώρου στο πλαίσιο μιας πολιτικής με κοινωνικές και οικονομικές αναφορές. Επομένως, συνδυάζει την επιστημονική ανάλυση και γνώση με την κοινωνική και πολιτική πρακτική (Μπεριάτος, 2013).

Ως επιστημονική δραστηριότητα του ο χωρικός σχεδιασμός περιλαμβάνει προσεγγίσεις του πραγματικού κόσμου που εστιάζουν σε διαφορετικό βαθμό στην περιγραφή, την ερμηνεία και την πρόβλεψη των εμπειρικών φαινομένων, ενώ, ως πολιτική πρακτική αποτελεί συνειδητή προσπάθεια μεταβολής του πραγματικού κόσμου, μέσω της εφαρμογής των επιστημονικών αποτελεσμάτων ή άλλων μέσων (Καυκαλάς, 2015α).

Ο σχεδιασμός είναι στο μεγαλύτερο μέρος του μια διαδικασία επιλογών, προσανατολισμένων σε αξίες και αρχές. Συνεπώς, δεν μπορεί να διεκδικεί μια απόλυτη επιστημονική αντικειμενικότητα, ανεπηρέαστη από συμφέροντα, κοινωνικές διεκδικήσεις ή ιδεολογικές θέσεις (Ιωάννου, 2014).

Ο χωρικός σχεδιασμός παρουσιάζει δυσκολίες οριοθέτησης επειδή δεν περιορίζεται στην επιστημονικά αντικειμενική (δηλαδή με αξιακή ουδετερότητα) περιγραφή, ερμηνεία και πρόβλεψη των πραγματικών εμπειρικών φαινομένων, αλλά αντίθετα, επιδιώκει να διαμορφώσει μια επιθυμητή μελλοντική πραγματικότητα με βάση υποκειμενικές αξιακές επιλογές, οι οποίες ανεξάρτητα από την όποια τεχνοκρατική τους πληρότητα, κινούνται εκ των πραγμάτων και πέραν των ορίων της επιστήμης. Αυτό δημιουργεί κάποια σύγχυση στο βαθμό που ο χωρικός σχεδιασμός, ως συνολική δραστηριότητα, μπορεί να συγχέεται με τις επιμέρους προσεγγίσεις που χρησιμοποιεί κατά τη διαμόρφωση και υλοποίηση των σχεδίων που αφορούν τη μελλοντική οργάνωση του χώρου (Καυκαλάς κ.α., 2015).

Η ρευστότητα που χαρακτηρίζει το χωρικό σχεδιασμό οδηγεί αναπόδραστα στην ανάγκη οριοθέτησής του ως προς άλλα πεδία τα οποία είτε έχουν έντονη χωρική διάσταση είτε πραγματεύονται το χώρο υπό ένα διαφορετικό πρίσμα. Ο άλλοτε «παραμελημένος» χώρος αποτελεί πλέον αντικείμενο προνομιακής έρευνας και μελέτης εκ μέρους μιας σειράς γνωστικών πεδίων και κλάδων⁴, για δύο τουλάχιστον λόγους που συνδέονται οργανικά μεταξύ τους: η ανάγκη για συνειδητή και σφαιρική (συνολική) ρύθμιση/διευθέτηση/ οργάνωση του χώρου ή αλλιώς ανάγκη άσκησης πολιτικής στο χώρο και δεύτερον η τάση «χωρικοποίησης» των κοινωνικών και γενικότερα των ανθρωπιστικών επιστημών, ουσιαστικά «χωρικοποίησης» της ίδιας της κοινωνίας (Μπεριάτος, 2009).

Είναι, λοιπόν, αντιληπτό ότι η ακριβής επιστημονική οριοθέτησή του γίνεται ολοένα και πιο δύσκαμπτη, διότι, παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις, ο χώρος συνιστά κοινό πεδίο αναφοράς πολλών επιστημών. Από αυτή την πολυεπιστημονικότητα, όμως, προκύπτουν εποικοδομητικές αλληλεπιδράσεις και συνέργιες και κατ'επέκταση μια διαρκής επιστημονική ώσμωση και ανάδυση νέων υβριδικών ή/και αυτοτελών επιστημονικών πεδίων (Καυκαλάς, 2015β).

Ο Βασενχόβεν στο βιβλίο του για τη θαλάσσια χωροταξία (Βασενχόβεν Λ. 2017) κάνει μια αναλυτική προσέγγιση του όρου χωροταξία η οποία είναι η παρακάτω:

Σύμφωνα λοιπόν με τον Βασενχόβεν, χωροταξία ορίζεται ο προσχεδιασμένος μετασχηματισμός του κοινωνικό-οικονομικού γεωγραφικού χώρου, που εκφράζει τους στόχους μιας οργανωμένης κοινωνίας (Βασενχόβεν Λ., 1997).

Οποιοσδήποτε όμως ορισμός κρύβει περισσότερα απ' όσα αποκαλύπτει. Ο σχεδιασμός ως έννοια και ευρύτερη διαδικασία, μπορεί να έχει και άλλο αντικείμενο εκτός από το γεωγραφικό χώρο (π.χ. την οικονομία, διάφορους τομείς οικονομικής ή κοινωνικής πολιτικής ή μια επιχειρηματική δραστηριότητα). Κατά συνέπεια, από μεθοδολογική άποψη, ο σχεδιασμός του χώρου κατέχει ειδική θέση στη γενικότερη έννοια του σχεδιασμού (Βασενχόβεν Λ., 2007).

Η Γιαουτζή και η Στρατηγέα περιγράφουν τον σχεδιασμό του χώρου : «ως μια διαδικασία παρέμβασης η οποία αποβλέπει στην επίλυση παρόντων ή μελλοντικών προβλημάτων, με στόχο την αποτελεσματικότερη λειτουργία ενός χωρικού συστήματος». Επιμένουν ιδιαίτερα στην επίλυση προβλημάτων με συγκεκριμένη χωρική αναφορά (Γιαουτζή, Μ., και Α. Στρατηγέα., 2011).

Η Κυβέλου διαπιστώνει την έλλειψη ενός ενιαίου σώματος απόψεων και ορισμών. Μια οπτική της γαλλικής εμπειρίας αντιλαμβάνεται τη χωροταξία ως «οργάνωση του χώρου, μέσω κυρίως, της υλοποίησης υποδομών» και θεωρεί κλασικό, για τον 20ο αιώνα τον ορισμό της χωροταξίας ως «δημόσιας βούλησης ώστε να οργανωθεί η οικονομική και ανθρώπινη γεωγραφία ενός χώρου σύμφωνα με μια ισορροπημένη ευταξία (διευθέτηση), λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα προϋπάρχοντα δεδομένα όσο και τα ειδικά εμπόδια κάθε τόπου (Κυβέλου, Σ., 2010).

Η Κυβέλου επίσης σκιαγραφεί τις εξελίξεις που προώθησαν μια αντίληψη στρατηγικού σχεδιασμού, πολύ πιο ευέλικτου, που ενσωματώνει μια ποικιλία δρώντων και «επιδιώκει μάλλον την ενθάρρυνση των εξελίξεων και αλλαγών, στις οποίες στοχεύει, παρά την απευθείας παραγωγή τους».

Σύμφωνα με τον Βασενχόβεν «η επιστημονική και ή επαγγελματική δραστηριότητα που ονομάζουμε χωροταξία είναι μια και αδιαίρετη, και μάλιστα σε όλες τις γεωγραφικές κλίμακες του σχεδιασμού. Και τούτο διότι ο διαχωρισμός του χώρου, της γης, του εδάφους από τη δραστηριότητα που επιτελείται από τους ανθρώπους επάνω του, ή ακόμη και κάτω από την επιφάνειά του, επ' αυτής ή υπεράνω αυτής, είναι άσκοπος, αδύνατος και αντιεπιστημονικός. Ο χώρος σημαίνει γη και μαζί μ' αυτήν, το σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας και κοινωνικής ζωής που εκτυλίσσονται επάνω της, και συνάμα το σύνολο της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του παρελθόντος που η φύση και ο άνθρωπος έχουν αποθέσει στη γη και το περιβάλλον, δια μέσου των αιώνων.....Χώρος και σχεδιασμός είναι λοιπόν τα δύο βασικά συστατικά της χωροταξίας.

Για το «σχεδιασμό του χώρου (χωροταξικού ή πολεοδομικού) αντικείμενο είναι πάνω απ' όλα η χρήση της γης και η χωροθέτηση δραστηριοτήτων πάνω σε αυτήν. Πολλές δραστηριότητες ανταγωνίζονται για γη που βρίσκεται σε στενότητα, εκτοπίζοντας η μια την άλλη και αλλοιώνοντας την ελεύθερη από ανθρώπινη επίδραση φύση.

Η Χωροταξία παίζει ρόλο ρυθμιστή και διαιτητή ανάμεσα σε ανταγωνιστικές πιέσεις αλλά και ρόλο προστάτη της κληρονομιάς τόσο του φυσικού περιβάλλοντος όσο και του περιβάλλοντος που διαμόρφωσε ο άνθρωπος σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους.

Συνεπώς η γη και το περιβάλλον είναι κατά κύριο λόγο το αντικείμενο του χωροταξικού σχεδιασμού».

Η χωροταξία ασχολείται με την διαχείριση πόρων και είναι επίσης εργαλείο για την επιδίωξη στόχων, όπως η κοινωνική δικαιοσύνη και η ισότητα, η περιφερειακή ισορροπία, η αποτελεσματικότητα της χρήσης πόρων σε στενότητα, η κοινωνική ευημερία και η ποιότητα ζωής, η προστασία της παραδοσιακής κληρονομιάς και του περιβάλλοντος και τέλος η εξασφάλιση του δημόσιου συμφέροντος.

Τέλος, τόσο στη χερσαία όσο και στη θαλάσσια χωροταξία, κρίσιμη αποδεικνύεται η διάσταση των οργάνων που θα αποφασίσουν και του θεσμικού πλαισίου στο οποίο εντέλει εντάσσεται ο σχεδιασμός. «Ο σχεδιασμός πρέπει να είναι 'υποκείμενο', δηλαδή ένα πολιτικό και διοικητικό όργανο, που θέτει στόχους, σχεδιάζει με συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα, ελέγχει και διαθέτει τους αναγκαίους πόρους, εφαρμόζει τα μέτρα και σχέδια που αποφασίζει να επιλέξει, παρακολουθεί την εφαρμογή τους και τον βαθμό στον οποίο επιτυγχάνουν τον στόχο τους αναπροσαρμόζοντας τη στάση του και τον σχεδιασμό του, με βάση την εμπειρία που απέκτησε και τις εξελίξεις των εξωγενών παραγόντων, που βρίσκονται εκτός της σφαίρας επιρροής του (Βασενχόβεν Λ. 2017).

Το αντικείμενο του χωρικού σχεδιασμού χρονικά και χωρικά μεταβάλλεται. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως με μια επισκόπηση σε προηγούμενες δεκαετίες, εύκολα διαπιστώνεται ότι το αντικείμενο, άρα και ο ρόλος του σχεδιασμού, παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την τρέχουσα κατάσταση. Ταυτόχρονα, όμως, ακόμα και σε μια δεδομένη χρονική εποχή, το πεδίο εφαρμογής του μπορεί να απέχει παρασάγγας από τη μία χώρα στην άλλη (Koresawa & Konvitz, 2001).

Ο χωρικός σχεδιασμός ασχολείται με «το πρόβλημα του συντονισμού ή την ενσωμάτωση της χωρικής διάστασης των τομεακών πολιτικών μέσω μιας στρατηγικής βασιζόμενης σε εδαφικά κριτήρια» (Cullingworth & Nadin, 2006).

Είναι, δηλαδή, το εργαλείο εκείνο με το οποίο «μεταφράζονται» χωρικά οι διάφορες πολιτικές με άμεση και έμμεση χωρική αναφορά. Βασικός ρόλος του είναι η προώθηση μιας πιο ορθολογικής διευθέτησης των δραστηριοτήτων και ο συμβιβασμός των ανταγωνιστικών στόχων των επιμέρους πολιτικών (Ο.Η.Ε., 2008).

Με το σχεδιασμό επιτυγχάνεται η οργάνωση των λειτουργιών και η ρύθμιση του χώρου, έτσι ώστε να ικανοποιούνται ορθολογικά οι ολοένα και πιο απαιτητικές ανάγκες της κοινωνίας.

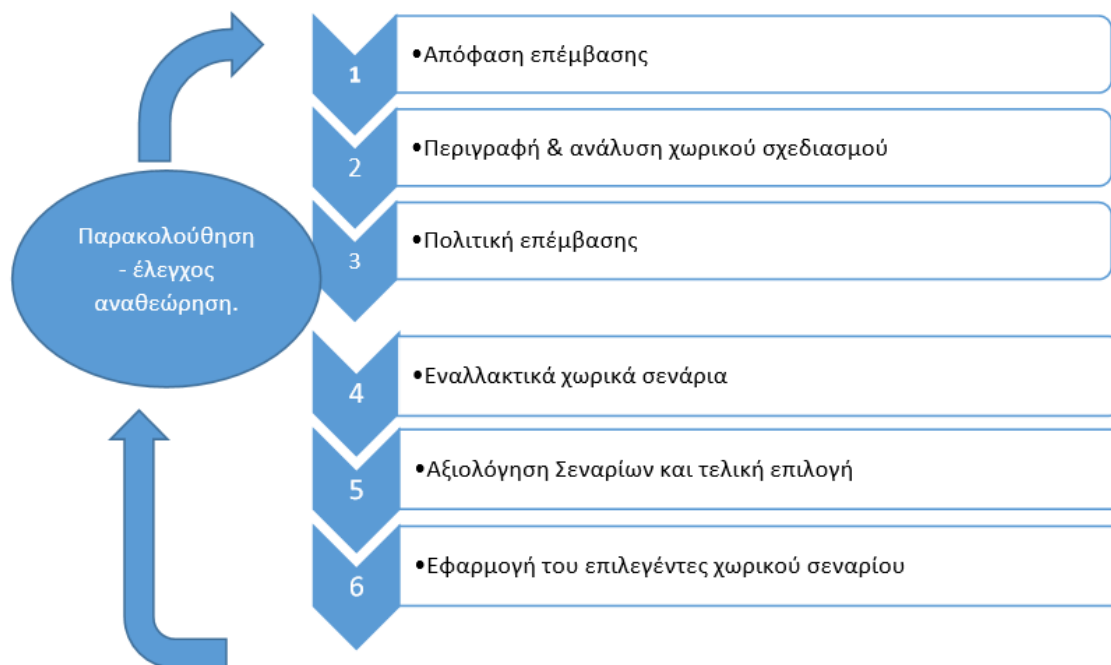
Η αναγκαιότητά του χωρικού σχεδιασμού από την άλλη, έγκειται σε τρία στοιχεία: την παροχή ενός μακροπρόθεσμου πλαισίου για την ανάπτυξη και το συντονισμό διάφορων πολιτικών, τον προσδιορισμό κατευθύνσεων και προτεραιοτήτων και τέλος την αντιμετώπιση αντιφάσεων και εντάσεων μεταξύ πολιτικών και δραστηριοτήτων που οδηγούν σε σημαντικές συγκρούσεις. Ο χωρικός σχεδιασμός αποτελεί μια πρακτική που αποσκοπεί στην ισόρροπη οργάνωση και

λειτουργία του χώρου, μια απάντηση στο γεγονός ότι οι διάφορες περιοχές δεν αναπτύσσονται με την ίδια δυναμική (Γιαννακού, 2007).

Η απουσία σχεδιασμού, όπως έχει διαπιστωθεί και πρακτικά σε πολλές περιπτώσεις, θέτει σε κίνδυνο τη διάρθρωση και την ανάπτυξη του χώρου, συνέπειες που επιδρούν στην ομαλή λειτουργία της κοινωνίας, δημιουργώντας ή αυξάνοντας τις ανισότητες σε πολλά επίπεδα.

Η πληρέστερη μέχρι σήμερα περιγραφή της διαδικασίας του χωρικού σχεδιασμού έχει δοθεί από τον J.B. McLoughlin στο έργο του “Urban and Regional Planning: A Systems Approach”. Ο McLoughlin, αναγνώρισε ότι η πολυπλοκότητα του χωρικού σχεδιασμού εντείνει όχι μόνο την αναγκαιότητα αξιοποίησης εργαλείων διαφόρων κλάδων, αλλά και τη χρήση παραδοσιακών και νέων μεθόδων μέσα σε ένα πλαίσιο που διέπεται από τις αρχές της επιστήμης της κυβερνητικής και της συστημικής θεωρίας. Για το λόγο αυτό, όρισε ένα κατάλληλο σύστημα που αποτελείται από αλληλεξαρτώμενα στοιχεία (ή τμήματα, ή μέρη) και σχέσεις (Κουσιδώνης, 2014). Ως σύστημα αντιμετώπισε το περιβάλλον και τις σχέσεις των ατόμων με αυτό, με τα μέρη του να είναι οι ανθρώπινες δραστηριότητες (παραγωγικές, κοινωφελείς και κατοικία) και οι χώροι στους οποίους πραγματοποιούνται, και οι συνδέσεις του οι επικοινωνίες (μεταξύ των δραστηριοτήτων) και τα κανάλια μέσω των οποίων διεκπεραιώνονται. Περιέγραψε, λοιπόν, το σχεδιασμό ως μια διαδικασία επτά επιμέρους σταδίων.

Διαδικασία Σχεδιασμού σύμφωνα με τον J.B. McLoughlin

Hall, P. (1975/2011), ίδια επεξεργασία.

Το πρώτο στάδιο είναι αυτό της «απόφασης για επέμβαση» στο οποίο περιλαμβάνονται οι αποφάσεις που σχετίζονται με την αναγκαιότητα του σχεδιασμού αλλά και τα μέσα και τις τεχνικές που θα χρησιμοποιηθούν. Αυτό αποτελεί το πρώτο βήμα της διαδικασίας στο οποίο θέτονται δύο βασικά ερωτήματα: αν και γιατί χρειάζεται ο σχεδιασμός. Αν και ο McLoughlin διευκρινίζει ότι το βήμα αυτό δεν εντάσσεται στο βασικό κύκλο του σχεδιασμού, αλλά αποτελεί μια ανεξάρτητη μακροχρόνια διαδικασία στην οποία οι διοικητικές μέθοδοι και τεχνικές συνεχώς αναθεωρούνται και η εκπαίδευση των σχεδιαστών εξετάζεται εκ νέου, είναι προϋπόθεση που τροφοδοτεί τα επόμενα στάδια της διαδικασίας του σχεδιασμού (Hall, P. 1975/2011 στο Σταυρίδου Κ. 2016).

Το δεύτερο στάδιο της «περιγραφής και ανάλυσης του χωρικού συστήματος» είναι άρρηκτα συνδεδεμένο και δεν θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ως συνέχεια του προηγούμενου. Σε αυτό αποτυπώνεται το χωρικό σύστημα, το περιβάλλον, οι ανάγκες και οι επιθυμίες που πρέπει να ικανοποιηθούν μέσω του σχεδιασμού. Διερευνάται, δηλαδή, το πρόβλημα για το οποίο απαιτείται επέμβαση καθώς και τα χαρακτηριστικά του συστήματος που θα υποστεί την επέμβαση αυτή. Βασικό στοιχείο για τη διερεύνηση συνιστά η διαθεσιμότητα της πληροφορίας, δεδομένου ότι η πρόσβαση σε αυτή συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των προβλημάτων και του πλαισίου μέσα στο οποίο θα υλοποιηθεί ο σχεδιασμός, αφού επιτρέπει τη «διάγνωση» ενός προβλήματος πριν από τη «λύση» του και την «κατανόηση» του πριν από την «ανάληψη δράσης» (Γιαουτζή & Στρατηγέα, 2011).

Το τρίτο στάδιο αφορά την «πολιτική επέμβασης» που διαμορφώνεται μέσω εναλλακτικών δράσεων. Στο στάδιο αυτό διατυπώνονται συγκεκριμένα οι στόχοι, οι επιδιώξεις, τα αντικείμενα και τα υποαντικείμενα του χωρικού σχεδιασμού. Η διατύπωση των στόχων έχει ιδιαίτερη σημασία επειδή μεγάλο μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού εξαρτάται άμεσα από αυτούς· χωρίς καθορισμό στόχων και επιδιώξεων, η επιλογή της πολιτικής επέμβασης είναι ασαφής. Οι στόχοι αυτοί (ποσοτικοί και ποιοτικοί) κατηγοριοποιούνται βάσει προτεραιότητας (τομεακή κατηγοριοποίηση) και συσχετίζονται με άλλες μορφές δημόσιας δράσης, με τη συμβολή όλων των αρμόδιων υπηρεσιών. Σε αυτό το στάδιο, με άλλα λόγια, καθορίζονται και εξειδικεύονται η στρατηγική που θα ακολουθηθεί, στην οποία έχουν ήδη ενσωματωθεί στοιχεία άλλων πολιτικών και βέβαια έχει προκύψει από την ώσμωση εναλλακτικών δράσεων, καθώς και τα εμπλεκόμενα στη συγκεκριμένη διαδικασία μέρη (Hall, P. 1975/2011 στο Σταυρίδου Κ. 2016)..

Η «πολιτική της επέμβασης» συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της διαδικασίας του σχεδιασμού, αφού είναι το μεταβατικό στάδιο από την ανάλυση στη δράση, εξασφαλίζοντας τη λογική συνέχεια της διαδικασίας, και καθορίζοντας όλα τα επόμενα βήματα. Επιπλέον, η αντιμετώπιση του χώρου ως σύστημα, δεν επιτρέπει το σχεδιασμό του ανεξαρτήτως του κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου και κατ' επέκταση, το διαχωρισμό του φυσικού από τον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σχεδιασμό (Βασενχόβεν, 2004). Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται κατ' εξακολούθηση στο έργο του· για τον McLoughlin ο σχεδιασμός είναι μια κοινωνική διαδικασία λήψης αποφάσεων διότι τόσο η απόφαση επέμβασης στο χώρο όσο και οι συνέπειές της είναι κατά βάση κοινωνικές (McDougal, 1973).

Το τέταρτο στάδιο των «εναλλακτικών χωρικών σεναρίων» συνίσταται σε τρία επιμέρους βήματα. Συγκεκριμένα, η διατύπωση τους προϋποθέτει τόσο την πρόβλεψη παραγόντων αναγκαίων για το σχεδιασμό όσο και τη μοντελοποίηση του χωρικού συστήματος. Η πρόβλεψη, δηλαδή, η εκτίμηση της δυναμικής εξέλιξης που επιτυγχάνεται μέσα από την προβολή των τάσεων της υπάρχουσας κατάστασης, αποτελεί σημαντικό στάδιο της διαδικασίας, καθώς ο σχεδιασμός εστιάζει στην επίλυση προβλημάτων που αφορούν το παρόν και το μέλλον (Γιαουτζή & Στρατηγέα, 2005). Από την άλλη, με τη μοντελοποίηση του χωρικού συστήματος εξετάζεται πώς το σύστημα θα μπορούσε να συμπεριφερθεί καθώς αλλάζει μέσα στο χρόνο, υπό την επίδραση ποικίλων επιρροών που προκύπτουν από ιδιωτικές δράσεις και δημόσιες δραστηριότητες και παρεμβάσεις. Τα αποτελέσματα των δύο αυτών βημάτων, χρησιμοποιούνται για τη διαμόρφωση των εναλλακτικών χωρικών σεναρίων (Hall, P. (1975/2011) στο Σταυρίδου Κ. 2016).

Στο πέμπτο στάδιο τα σεναρία αυτά αξιολογούνται και γίνεται η τελική επιλογή. Για την αξιολόγηση, όμως, πρέπει να απαντηθούν δύο βασικά ερωτήματα: ποια στοιχεία του σχεδίου πρέπει να αξιολογηθούν και με ποιον τρόπο. Στην ουσία, κατά την αξιολόγηση γίνεται η συσχέτιση προβλέψεων - στόχων με τη χρήση κατάλληλων μεθόδων. Τα σεναρία αξιολογούνται ως προς τα διαθέσιμα μέσα, τις δαπάνες, τα οφέλη και τις συνέπειες της δράσης. Η αξιολόγηση βασίζεται όχι μόνο σε οικονομικά αλλά και σε κοινωνικά κριτήρια. Έπειτα από την ολοκλήρωση του βήματος αυτού γίνεται η τελική επιλογή του σεναρίου που θα εφαρμοστεί, το οποίο θα πρέπει να είναι σε συμφωνία με τη στρατηγική που προσδιορίστηκε στο τρίτο στάδιο (Hall, P. (1975/2011) στο Σταυρίδου Κ. 2016).

Το έκτο στάδιο της «εφαρμογής του επιλεγέντος χωρικού σεναρίου» θα ήταν και το τελευταίο αν η διαδικασία του σχεδιασμού ήταν γραμμική. Αντίθετα, σύμφωνα με τον McLoughlin, ο σχεδιασμός είναι μια κυκλική διαδικασία που διαρκώς εξελίσσεται και ανατροφοδοτείται. Έτσι, μετά την εφαρμογή του επιλεγέντος σεναρίου έπεται η παρακολούθηση, ο έλεγχος και η αναθεώρηση του σχεδίου (έβδομο στάδιο), διότι το «σύστημα» για το οποίο γίνεται ο σχεδιασμός διαρκώς μεταβάλλεται, με αποτέλεσμα να είναι αναγκαίο να αναδιατυπώνονται οι σκοποί και τα αντικείμενά του και η διαδικασία να επαναλαμβάνεται (Hall, P. (1975/2011) στο Σταυρίδου Κ. 2016).

Τέλος το έβδομο στάδιο είναι εκείνο της παρακολούθησης, της αξιολόγησης και της αναθεώρησης του σχεδίου. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο σχεδιασμός δεν είναι στατικός. Ο χώρος είναι συνεχώς αντιμέτωπος με προκλήσεις στις οποίες ο σχεδιασμός πρέπει να προσαρμόζεται για να τις αντιμετωπίσει.

Υπάρχει επίσης και μια σχέση του χωρικού σχεδιασμού και με άλλες έννοιες όπως η χωρική ανάπτυξη, η χωρική διακυβέρνηση, και ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός.

Χωρική ανάπτυξη ή ανάπτυξη του χώρου είναι μια αυτοδύναμη διαδικασία που αυξάνει το ρόλο του χωροταξικού σχεδιασμού και μεταβάλλει τη σχέση και αλληλεπίδρασή του με άλλες πολιτικές π.χ. την οικονομία και τι περιβάλλον. **Η χωρική ανάπτυξη** είναι μια ευρεία έννοια που αποτελεί στόχο δημόσιων πολιτικών. Ο ευρύς χαρακτήρας της πηγάζει από το γεγονός ότι δεν αποσκοπεί μόνο στην οικονομική ανάπτυξη των αντίστοιχων περιφερειών, αλλά επίσης στη βιώσιμη ανάπτυξή τους από οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής και πολιτιστικής πλευράς (CEMAT, 2007).

Η ανάπτυξη του χώρου ως αντικείμενο του χωροταξικού σχεδιασμού και ως εργαλείο μιας πιο ολοκληρωμένης πολιτικής ανάπτυξης και προστασίας πόρων σηματοδοτεί την υπέρβαση της ξεπερασμένης αντίληψης ενός απλού καθορισμού των χρήσεων γης. Η υιοθέτηση του όρου spatial planning ή χωρικός σχεδιασμός, δεν είναι τυχαία, καθώς προσπαθεί να εκφράσει με ακρίβεια τη νέα προσέγγιση του αντικείμενου της ρύθμισης και διαχείρισης του χώρου (Stead, D. and V. Nadin, 2008. Spatial planning: Key instrument for development and effective governance, with special reference to countries in transition. Βλ. UN Economic Commission for Europe, 2008).

Κατά τον Καυκαλά, το επιστημονικό πεδίο της χωρικής ανάπτυξης πρέπει να αναλυθεί με βάση τρεις συνιστώσες τα πραγματικά αντικείμενα (συγκεντρώσεις-χρήσεις γης, δίκτυα, ροές), τις εδαφικές ενότητες και τις θεωρητικές προσεγγίσεις. Οι εδαφικές ενότητες είναι φυσικές, λειτουργικές και πολιτικοδιοικητικές (Καυκαλάς, 2004,).

Η χωρική διακυβέρνηση, από την άλλη, είναι μια γενική έννοια που χαρακτηρίζει τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται το σύνολο των χωρικών πολιτικών και αξιολογείται με βάση το βαθμό συνεισφοράς της στην επίτευξη των στόχων των πολιτικών χωρικής ανάπτυξης (CEMAT, 2007). Η σχέση χωρικού σχεδιασμού και χωρικής διακυβέρνησης είναι μια σαφώς οριοθετημένη συμβιωτική σχέση με την έννοια ότι ο χωρικός σχεδιασμός και η χωρική διακυβέρνηση αλληλεπιδρούν (Καυκαλάς, 2015α).

Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός, τέλος, είναι ένας σχετικά νέος κλάδος που αποσκοπεί στο συγκερασμό της πρακτικής του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού με τους περιβαλλοντικούς προβληματισμούς (CEMAT, 2007).

Γενικότερα, η πολιτική περιβάλλοντος συνιστά μια οριζόντια πολιτική η οποία αλληλεπιδρά άμεσα με άλλες, και κυρίως τις χωρικές πολιτικές (χωροταξική και πολεοδομική πολιτική), χωρίς ωστόσο να τίθενται ζητήματα επικάλυψης ή υποκατάστασης της μίας από την άλλη. Απεναντίας, πρόκειται για μία σχέση συνέργειας και συμπληρωματικότητας που επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι αφενός πολλά από τα εργαλεία του χωρικού σχεδιασμού έχουν έντονη περιβαλλοντική διάσταση και αφετέρου η αποκατάσταση, προστασία, διατήρηση και διαχείριση του περιβάλλοντος αποτελεί βασική επιδίωξη και του χωρικού σχεδιασμού (Σταυρίδου Κυριακή)

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

2.1 Η εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ε. Ένωση

Πριν από τη θεσμοθέτηση της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο διετέλεσε στα θέματα της χωροταξίας το Συμβούλιο της Ευρώπης, η σύνοδος των Υπουργών Χωροταξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, επονομαζόμενη CEMAT (Conférence du Conseil de l'Europe des Ministres responsables de l'aménagement du territoire). Η CEMAT (από την έναρξη των δραστηριοτήτων της, με τις εργασίες της 1ης Συνόδου της Βόννης το 1970) έχει καταρτίσει ένα μεγάλο αριθμό συστάσεων και διακηρύξεων σε θέματα χωροταξικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, που υιοθετήθηκαν από την ευρωπαϊκή υπουργική επιτροπή. Τα κείμενα αυτά αποτελούν κοινές θέσεις για τα κράτη-μέλη και υπόβαθρο στη χάραξη και εφαρμογή των αντίστοιχων πολιτικών τους. Ιδιαίτερα για τη χώρα μας αποτέλεσαν διαχρονικά βασική πηγή ενημέρωσης για τη χάραξη της εθνικής Χωροταξικής και Περιβαλλοντικής πολιτικής.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, από την ίδρυσή του, εργάζεται ως θεματοφύλακας αξιών όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η έρευνα για την επίλυση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων που απασχολούν την Ευρώπη σήμερα, αντιπροσωπεύοντας όλα τα κράτη μέλη του (47 Κράτη Μέλη) και συνέρχεται τακτικά, ανά τριετία, υπό την προεδρία εκλεγμένου κάθε φορά κράτους μέλους.

Για το λόγο αυτό, το έργο του παραμένει ιδιαίτερα σημαντικό, στοχεύοντας εκτός των άλλων στη χάραξη μιας αειφόρου αναπτυξιακής στρατηγικής για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Η Ελλάδα φιλοξένησε την 16 CEMAT στο Ναύπλιο (<https://www.coe.int/fr/web/conference-ministers-spatial-planning/16th-cemat>) Το θέμα της Ελληνικής Προεδρίας, ήταν «Δημοκρατία και χώρος : ο ρόλος της συμμετοχής του κοινού στο βιώσιμο χωρικό σχεδιασμό της ευρωπαϊκής ηπείρου».

Σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο (και όχι του Συμβουλίου της Ευρώπης που τα Κράτη Μέλη είναι 47), η χωροταξία δεν συνιστούσε μέχρι πρόσφατα επίσημη κοινοτική πολιτική. Και τούτο διότι ούτε στην Ιδρυτική Συνθήκη της ΕΟΚ (Συνθήκη της Ρώμης), ούτε στα μετέπειτα καταστατικά κείμενα (Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, Συνθήκη του Μάαστριχτ, Συνθήκη του Αμστερνταμ και Συνθήκη της Νίκαιας), είχαν περιληφθεί διατάξεις που θα επέτρεπαν στην Κοινότητα να αναλάβει μια κοινή χωροταξική δράση για τον ευρωπαϊκό χώρο, κατά μείζονα δε λόγο να προωθήσει μια κοινοτική χωροταξική πολιτική, όπως αντίστοιχα έγινε για το περιβάλλον, την ενέργεια, τις μεταφορές, την προστασία των καταναλωτών ή άλλους τομείς κοινοτικού ενδιαφέροντος (Γιαννακούρου 2009).

Η έλλειψη ρητής νομικής βάσης στις Συνθήκες δεν εμπόδισε πάντως την Επιτροπή να αναλάβει μετά το 1988 μία σειρά πρωτοβουλιών που αποσκοπούσαν αφενός στην ανάδειξη της χωρικής διάστασης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και αφετέρου στην ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών-μελών στον τομέα του χωροταξικού σχεδιασμού. Σημείο-σταθμό αποτέλεσε η συμπερίληψη στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986) μιας νέας δέσμης άρθρων υπό τον τίτλο «Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή» (άρθρα 130Α έως 130Ε) και, εν συνεχεία, η

μεταρρύθμιση των Κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων της Κοινότητας (1988), (Γιαννακούρου 2009).

Στον Κανονισμό 4454/88 για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) περιλήφθηκε για πρώτη φορά ένα νέο άρθρο, το άρθρο 10, το οποίο έδινε στην Επιτροπή το δικαίωμα να συγκεντρώσει τα αναγκαία στοιχεία για την κατάρτιση ενός Προοπτικού Σχεδίου Οργάνωσης του Κοινοτικού Χώρου, καθώς και τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσει δράσεις για την ενίσχυση των διαμεθοριακών περιοχών, τη διαπεριφερειακή και τη διαστική συνεργασία, την ανταλλαγή εμπειριών και την προώθηση προτύπων σχεδίων και δράσεων. Στηριζόμενη στο άρθρο αυτό, η Επιτροπή δημοσίευσε το 1992 και το 1994 τις εκθέσεις «Ευρώπη 2000» (ΕΕΚ 1992) και «Ευρώπη 2000+» (ΕΕ 1995) αντίστοιχα, οι οποίες επιχείρησαν να καταγράψουν τους παράγοντες που επηρεάζουν τη χωροταξική οργάνωση της Ευρώπης και να εγκαινιάσουν ένα διάλογο με τα κράτη-μέλη για την ανάληψη κοινών χωροταξικών δράσεων στο χώρο της Ένωσης (Γιαννακούρου 2009)..

Το κείμενο «Ευρώπη 2000 Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους», «είναι μια πρώτη προσπάθεια να παραχωρηθούν στους εμπλεκόμενους με το σχεδιασμό του χώρου πληροφορίες που χρειάζονται σε ένα πλαίσιο αναφοράς το οποίο είναι κοινοτικού επίπεδου αντί εθνικού ή περιφερειακού» (Euroga, 2013). Σε αυτήν την έκθεση η ανάλυση των προβλημάτων και των δυνατοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμπλουτίζεται με τη γεωγραφική διάσταση, γεγονός που συμβάλλει στον εντοπισμό των αναπτυξιακών τάσεων που κυριαρχούν στην Κοινότητα, ενώ δίνεται και το έναυσμα για την αναγνώριση των χωρικών διαστάσεων των διαφόρων Κοινοτικών πολιτικών καθώς και τον προσδιορισμό των χωρικών επιπτώσεών τους (Θωΐδου, 2004).

Το κείμενο που ακολούθησε, Ευρώπη 2000+: «Συνεργασία για μια ευρωπαϊκή χωρική ανάπτυξη» εκδόθηκε το 1994 και ενσωμάτωσε τα συμπεράσματα οκτώ διαπεριφερειακών μελετών που τόνιζαν την ανάγκη ύπαρξης ενός κοινού πλαισίου συντονισμού των κοινοτικών πολιτικών και προχωρούσε στην απόδοση ενός μέρους των προβλημάτων διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ένωσης, στις αδυναμίες της χωρικής της οργάνωσης, λόγω της έλλειψης ομοιογένειας του οικονομικού χώρου (Θωΐδου, 2004). Θεωρήθηκε επίσης ότι ο έντονος και διαρκής ανταγωνισμός μεταξύ περιφερειών και πόλεων καθώς και η άνιση συμμετοχή κάποιων γεωγραφικών ενοτήτων στον ανταγωνισμό ενίσχυαν την άνιση ανάπτυξη της ΕΕ, με αποτέλεσμα την όξυνση των περιφερειακών ανισοτήτων στο εσωτερικό της (Βασενχόβεν, 2011).

Παράλληλα, από το 1989, άρχισε να χρηματοδοτεί συστηματικά, μέσω των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων, προγράμματα διακρατικής και διασυνοριακής συνεργασίας αλλά και δίκτυα πόλεων και περιφερειών που σκοπό είχαν να αναδείξουν τη διεθνική διάσταση των χωροταξικών προβλημάτων και να δοκιμάσουν νέες μεθόδους και προσεγγίσεις χωροταξικού σχεδιασμού στην Ευρώπη (Καμχής Μ. (2007).

Τέλος, μετά το 2002, δημιούργησε έναν μόνιμο μηχανισμό παρακολούθησης των χωρικών εξελίξεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που λειτουργεί με τη μορφή δικτυακού Παρατηρητηρίου Χωροταξίας, χρηματοδοτείται από κοινοτικούς πόρους και συνεργάζεται στενά με τα αρμόδια ακαδημαϊκά ιδρύματα και τα ερευνητικά κέντρα των κρατών-μελών για την εκπόνηση μελετών

ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος που αφορούν την κατάσταση και τις τάσεις εξέλιξης του ευρωπαϊκού χώρου (ESPON).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Επιτροπή των Περιφερειών, η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, όσο και τα κράτη-μέλη μέσω μίας συστηματικής διακυβερνητικής συνεργασίας που διήρκεσε δέκα περίπου χρόνια (1989-1999), κατέληξαν το 1999 στην έγκριση ενός Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ), (ΕΕ 1999).

Το κείμενο αυτό έθετε τους βασικούς στόχους του ευρωπαϊκού χωροταξικού σχεδιασμού, δε ήταν δεσμευτικό για τα κράτη – μέλη και ανέλυε τις χωρικές διαστάσεις των τομεακών πολιτικών της ΕΕ. Το κείμενο αυτό αναφέρεται στην Ελλάδα, ως το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ) και ήταν το αποτέλεσμα της άτυπης συνάντησης των υπουργών χωροταξίας των κρατών - μελών και της Επιτρόπου για την περιφερειακή πολιτική και τη συνοχή. Η συνάντηση έλαβε χώρα στο Potsdam της Γερμανίας το 1999, όπου εγκρίθηκε το τελικό έγγραφο του ΣΑΚΧ, κατά τη διάρκεια της γερμανικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (Faludi, Waterhout, 2002).

Οι λόγοι για την κατάστρωση ενός τέτοιου σχεδίου είναι ο ανταγωνισμός περιφερειών και πόλεων και η αντιμετώπισή του, η άνιση συμμετοχή στον ανταγωνισμό και η ανάγκη καλύτερης ισορροπίας μεταξύ ανταγωνισμού και συνεργασίας(Καμχής, 2007). Κεντρικός στόχος – πλαίσιο είναι η βιώσιμη χωρική ανάπτυξη (αφορά ταυτόχρονα στην κοινωνία, οικονομία και περιβάλλον) ενώ ως ειδικότερος στόχος μπορεί να οριστεί η συνδυασμένη επιδίωξη οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, προστασίας φυσικών πόρων και πολιτιστικής κληρονομιάς, ισορροπης ανταγωνιστικότητας Ευρωπαϊκού χώρου (Καμχής, 2007). Η κεντρική ιδέα που διατρέχει το κείμενο του ΣΑΚΧ είναι αυτή της πολυκεντρικής ανάπτυξης. Η πολυκεντρική χωρική ανάπτυξη και η νέα σχέση πόλεων και υπαίθρου αποτελεί την πρώτη βασική επιλογή πολιτικής του ΣΑΚΧ. Η επιλογή αυτή προωθείται μέσω της δικτύωσης ισχυρών αστικών συστημάτων, της προώθησης της συνεργασίας μεταξύ πόλεων και περιοχών της υπαίθρου, της ισχυροποίησης της ανταγωνιστικότητας και της επενδυτικής ελκυστικότητας των πόλεων κ.α. (Αγγελίδης 2004).

Από νομικής πλευράς, το ΣΑΚΧ είναι ένα κείμενο συντονισμένο, επιλεκτικό, προοδευτικό, συνεχές, ευέλικτο και διαφανές με χαρακτήρα ενδεικτικό και όχι δεσμευτικό (Βασενχόβεν 2004).

Σύμφωνα με την Γιαννακούρου (2009), οι λόγοι που ώθησαν την Κοινότητα και τα κράτη-μέλη να ασχοληθούν με τα θέματα της ευρωπαϊκής χωροταξικής οργάνωσης σχετίζονται ιδίως :

- ✓ με τις νέες διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες και διαφοροποιήσεις που παρατηρήθηκαν από τα μέσα ήδη της δεκαετίας του 1980 και οι οποίες υπερβαίνουν τόσο τα εθνικά σύνορα όσο και την παραδοσιακή κατάτμηση των εθνικών επικρατειών σε περιφέρειες.
- ✓ η συγκέντρωση δραστηριοτήτων σε κεντρικές περιοχές της Κοινότητας[6]
- ✓ και η συνακόλουθη περιθωριοποίηση των περιφερειακών και απομονωμένων περιοχών (πχ. νησιά και ορεινές ζώνες),
- ✓ η ενίσχυση των μητροπόλεων και των μεγάλων αστικών κέντρων και η εγκατάλειψη της υπαίθρου και των παλαιών βιομηχανικών περιοχών,

- ✓ η άνιση γεωγραφική πρόσβαση στις υποδομές και στη γνώση,
- ✓ καθώς και οι πιέσεις στην πολιτιστική και φυσική κληρονομιά,

Όλα αυτά έγιναν αντιληπτά την περίοδο αυτή ως νέες απειλές για την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου.

Τα φαινόμενα αυτά δεν οφείλονται μόνο στον ανταγωνισμό των πόλεων και των περιοχών στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Προκαλούνται επίσης και από τις πολιτικές που προωθούν η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη σε διάφορους τομείς και οι οποίες, ανεξάρτητα από το αν περιέχουν ειδική χωροταξική διάσταση, έχουν σημαντικές επιδράσεις στη χωροταξική οργάνωση διαφόρων περιοχών.

Η αλληλεξάρτηση των εδαφών της Ένωσης προβάλλει ως μία νέα χωροταξική πραγματικότητα: οι εθνικές ή κοινοτικές πολιτικές που εφαρμόζονται σε μία χώρα μπορεί να έχουν αντίκτυπο στη χωρική και οικιστική οργάνωση άλλων κρατών-μελών ή και στο σύνολο της Ένωσης. Η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου καθίσταται έτσι μία υπόθεση διεθνικού και ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.

Τον Μάιο του 2007 τα κράτη-μέλη προχώρησαν στην έγκριση ενός νέου στρατηγικού κειμένου για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου υπό τον τίτλο «Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (EU 2007). Τόσο το κείμενο αυτό, όπως και το ΣΑΚΧ που προηγήθηκε, φιλοδοξούν να αποτελέσουν πλαίσια αναφοράς για το συντονισμό της χωροταξικής δράσης της Κοινότητας και των κρατών-μελών και την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου.

Είναι, κατά την έννοια αυτή, πολιτικά κείμενα προσανατολισμού, χωρίς δεσμευτικό χαρακτήρα, τα οποία αντιδιαστέλλονται κατά τούτο από τα εθνικά χωροταξικά σχέδια κατευθυντηρίου ή/και κανονιστικού χαρακτήρα που εγκρίνονται σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με τις εθνικές νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις (Γιαννακούρου 2009).

Στην πρόσφατη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, η τελική πράξη της οποίας υπεγράφη στη Λισαβόνα τον Δεκέμβριο του 2007, συμπεριλήφθηκε, μεταξύ άλλων, και η εδαφική συνοχή ως καταστατική επιδίωξη της Ένωσης και ως τρίτη συνιστώσα της πολιτικής συνοχής.

Η εδαφική συνοχή αναφέρθηκε στο άρθρο 7Δ της Συνθήκης του Αμστερνταμ (νυν άρθρο 16 ΣυνθΕΚ) αλλά και στο άρθρο 36 του Χάρτη των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που υιοθετήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας το 2000. Τα άρθρα αυτά συνδέουν την εδαφική συνοχή με την ορθή λειτουργία των υπηρεσιών «γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος» και τονίζουν την ιδιαίτερη μέριμνα που οφείλει, μεταξύ άλλων, να λαμβάνει η Κοινότητα για την εξασφάλιση πρόσβασης όλων των πολιτών της σε βασικές κοινωνικές υπηρεσίες και υποδομές (υγεία, εκπαίδευση, μεταφορές, ενέργεια, επικοινωνίες κλπ.). Πρόκειται, με άλλη διατύπωση, για έναν από τους βασικούς στόχους της ευρωπαϊκής χωροταξίας που αποτυπώθηκαν και στο ΣΑΚΧ ως «ισότητα πρόσβασης στις υποδομές και στη γνώση».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι στο σχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης, η εδαφική συνοχή αναβαθμίσθηκε και εντάχθηκε μαζί με την οικονομική και κοινωνική συνοχή μεταξύ των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γιαννακούρου 2009)..

Σύμφωνα με τον θεωρητικό της ευρωπαϊκής χωροταξίας Andreas Faludi, η έννοια της εδαφικής συνοχής έχει γαλλικές ρίζες, (Faludi 2006) αποτελεί προέκταση της έννοιας της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και απεικονίζει στο πεδίο της χωροταξίας το «Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο» που φαίνεται να αποτελεί το αναγκαίο συμπλήρωμα της εσωτερικής αγοράς και της οικονομικής ολοκλήρωσης από την εποχή του Delors και εντεύθεν (Faludi 2007).

Το μοντέλο αυτό, το οποίο συμπυκνώνει τις αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου της ηπειρωτικής Ευρώπης, συμπεριλαμβάνει στις βασικές του αξίες «την αλληλεγγύη και τη συνοχή, τις ίσες ευκαιρίες και την καταπολέμηση των διακρίσεων, την παροχή συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας στην εργασία, την καθολική πρόσβαση στις υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας και πρόνοιας, την ποιότητα ζωής και την ποιότητα της εργασίας,, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών» (Faludi 2007).

Σύμφωνα με την οπτική αυτή, η εδαφική συνοχή αποβλέπει στη διάχυση της ευημερίας και των ευκαιριών ανάπτυξης σε όλες τις περιοχές της Ένωσης, στην άρση των γεωγραφικών μειονεκτημάτων και αποκλεισμών καθώς και στην ανάδειξη και αξιοποίηση της εδαφικής και πολιτισμικής πολυμορφίας του ευρωπαϊκού χώρου. Πρόκειται, όπως σημειώνουν και οι Ανδρικοπούλου και Καυκαλάς, για μία προσέγγιση της εδαφικής συνοχής έντονα επηρεασμένη από τη γαλλική παράδοση της ισόρροπης ανάπτυξης και της γεωγραφικής αλληλεγγύης που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της πολιτικής του aménagement du territoire (Ανδρικοπούλου Ε, Καυκαλάς Γρ., 2008).

Ωστόσο, ελλείπει ορισμού που να διασαφηνίζει το βασικό εννοιολογικό της περιεχόμενο, η εδαφική συνοχή παραμένει ακόμη ασαφής από επιχειρησιακής απόψεως, ενώ επιπλέον παρίσταται δεκτική διαφορετικών προσεγγίσεων εκ μέρους των βασικών ευρωπαϊκών οργάνων. Η Επιτροπή, στην Τρίτη Έκθεση για την Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή, αναφέρεται στην εδαφική συνοχή ως εξής: «Η έννοια της εδαφικής συνοχής επεκτείνεται πέρα απ' αυτή της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής τόσο με το να την εμπλουτίζει όσο και με το να την ενισχύει. Από τη σκοπιά της πολιτικής, ο στόχος είναι να διευκολυνθεί η επίτευξη μιας πιο ισόρροπης ανάπτυξης, μειώνοντας τις υφιστάμενες ανισότητες, αποτρέποντας τις εδαφικές ανισοροπίες και καθιστώντας πιο συνεκτικές τόσο τις τομεακές πολιτικές που έχουν μία χωρική επίπτωση, όσο και την περιφερειακή πολιτική. Το μέλημα είναι επίσης να βελτιωθεί η εδαφική ολοκλήρωση και να ενθαρρυνθεί η συνεργασία μεταξύ περιφερειών», (ΕΕ2004).

Στη συνέχεια το νέο υπόδειγμα εδαφικής διακυβέρνησης αποτυπώνει η Εδαφική Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως εξής : «Η εδαφική συνοχή μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από ένα εντατικό και συνεχή διάλογο μεταξύ όλων των εταίρων της χωρικής ανάπτυξης. Αυτή η διαδικασία συνεργασίας είναι αυτό που αποκαλούμε εδαφική διακυβέρνηση. Ο ιδιωτικός τομέας

(ειδικά οι τοπικές και περιφερειακές επιχειρήσεις), η επιστημονική κοινότητα, ο δημόσιος τομέας (ειδικά οι τοπικές και περιφερειακές αρχές), οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και οι διάφοροι τομείς πρέπει να δράσουν από κοινού ώστε να κάνουν καλύτερη χρήση των κρίσιμων επενδύσεων στις ευρωπαϊκές περιφέρειες ...» (EU 2007). Σε όμοια κατεύθυνση κινείται και το Πρόγραμμα Δράσης για την εφαρμογή της Εδαφικής Ατζέντας που συμφωνήθηκε μεταξύ των κρατών-μελών στο άτυπο Συμβούλιο των αρμόδιων για την εδαφική συνοχή και την περιφερειακή πολιτική Υπουργών στην Ponta Delgada των Αζορών τον Νοέμβριο του 2007 (First Action Programme 2007).

2.1.1 Η εξέλιξη του αστικού σχεδιασμού στην Ευρώπη

Η πρόοδος πολλών πόλεων όπως επίσης και η στασιμότητα ή δυσλειτουργία τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτικές που εφαρμόζονται και από το πόσο καλά σχεδιασμένες, συντονισμένες και οργανωμένες είναι, -πράγμα που σαφώς σχετίζεται με τη διαθεσιμότητα σε χρηματοδότηση, τις δεξιότητες και την πολιτική δύναμη (Turok, 2014).

Παρότι δεν υπάρχει ένας σαφής ορισμός, στην ουσία η αστική πολιτική σύμφωνα με τον Turok (2014), αποτελεί μία πολύπλευρη στρατηγική αστικής ανάπτυξης, η οποία έρχεται να αντιμετωπίσει προβλήματα και να αναζητήσει λύσεις για σοβαρά κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα της κρίσης πολυάριθμων αστικών συνοικιών, τις περιβαλλοντικές δράσεις που συνδέονται με οικονομικούς σκοπούς, την οικονομική αναζωογόνηση ιστορικών κέντρων, την αξιοποίηση των τεχνολογικών πλεονεκτημάτων των αστικών περιοχών, την οικονομική υστέρηση, τον κακής ποιότητας σχεδιασμό των χρήσεων γης, τη διαχείριση κυκλοφορίας, τους εγκαταλελειμμένους βιομηχανικούς χώρους και άλλα συναφή ζητήματα.

Όπως αναφέρει ο Πολύζος (2014), πρόκειται για μια πολιτική που περιλαμβάνει δράσεις που αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών του αστικού περιβάλλοντος και διαβίωσης του πληθυσμού. Η βελτίωση επηρεάζει την ελκυστικότητα της πόλης και αυξάνει την ελκτική της ικανότητα για μετακίνηση του πληθυσμού προς αυτή από άλλες αστικές ή μη αστικές περιοχές (Ζούνη 2018).

Η Ε.Ε. για τον αστικό χώρο ακολούθησε μια πολιτική αντίστοιχη με εκείνη του ανώτερου επιπέδου. Παρ' όλο δηλαδή που δεν έχει θεσμικές αρμοδιότητες ούτε στον τομέα της αστικής πολιτικής, αφού οι αντίστοιχες πολιτικές θεωρούνται εθνική υποχρέωση του κάθε κράτους, έστρεψε το ενδιαφέρον της στην αντιμετώπιση των αστικών προβλημάτων ήδη από τη δεκαετία του 1980. Ειδικότερα, το 1985 για πρώτη φορά ο αναθεωρημένος κανονισμός του ΕΤΠΑ (1787/84) προβλέπει τη δυνατότητα περιορισμένων ολοκληρωμένων ενεργειών για περιοχές σε βιομηχανική ή αστική παρακμή (Καμχής, 2007). Η ΕΕ έχει το δικαίωμα να παρέμβει μόνο εφόσον και κατά το βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς

από τα κράτη μέλη, τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (Παπαδοπούλου και Χασάναγας 2011). Η αντίληψη στην ΕΕ για τις αστικές περιοχές ουσιαστικά άρχισε να μετατρέπεται στα τέλη της δεκαετίας του 1980, καθώς η ανάγκη επίλυσης των αστικών προβλημάτων γινόταν όλο και μεγαλύτερη. Το 1989, με την αναδιάρθρωση των Διαρθρωτικών Ταμείων, τονίστηκε η έννοια του χώρου και της διαχείρισής του και η δυνατότητα χρηματοδότησης πιλοτικών έργων και καινοτόμων ενεργειών σε αστικό πλαίσιο (Καμχής, 2007)

Στην ουσία η πολιτική για τις αστικές περιοχές αναπτύχθηκε σταδιακά στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής (που προαναφέρθηκε), έχοντας τη μορφή πολιτικών σχεδίων, προγραμμάτων αναβάθμισης γειτονιών, ολοκληρωμένων παρεμβάσεων και δράσεων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. Πολλές δράσεις επιχειρησιακών προγραμμάτων υλοποιούνται στις πόλεις, ενώ υπάρχουν και συγκεκριμένα προγράμματα που απευθύνονται άμεσα στις αστικές περιοχές (αστικά πιλοτικά σχέδια και η κοινοτική πρωτοβουλία URBAN). Στα τελευταία προγράμματα (από το 2000-2006 κι έπειτα), οι αστικές παρεμβάσεις αποτελούν συνιστώσα του κύριου κορμού της πολιτικής συνοχής και είναι ενσωματωμένες στα περιφερειακά επιχειρησιακά προγράμματα. Ειδικότερα την περίοδο 2000-2006, αλλά κυρίως την περίοδο 2007-2013 και 2014-2020, η αστική πολιτική έχει ενταχθεί στα επιχειρησιακά προγράμματα, τα οποία συμπεριλαμβάνουν προγράμματα αστικών παρεμβάσεων του ίδιου χαρακτήρα με αυτά της κοινοτικής πρωτοβουλίας URBAN (Ανδρικοπούλου κ.α 2014).

Κατά την χρονική περίοδο 2014-2020 η αστική διάσταση τέθηκε στο επίκεντρο της πολιτικής συνοχής. Τουλάχιστον το 50% των πόρων του ΕΤΠΑ για την περίοδο αυτή πρέπει να επενδυθεί σε αστικές περιοχές. (http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/urban-development/).

Σήμερα ισχύει η “Urban Agenda for the EU” η οποία ξεκίνησε τον Μάιο του 2016 με τη συμφωνία του Άμστερνταμ. Αποσκοπεί στην εργασία σε πολλαπλά επίπεδα και προωθεί τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, των πόλεων, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και άλλων ενδιαφερομένων προκειμένου να τονωθεί η ανάπτυξη.

Υπάρχει επίσης η πρωτοβουλία «Smart cities». Η αρχική ιδέα των «Smart cities», ήταν να βελτιστοποιήσει τις λειτουργίες της και να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη, βελτιώνοντας παράλληλα την ποιότητα ζωής των πολιτών της, με τη χρήση της έξυπνης τεχνολογίας και την ανάλυση δεδομένων. Οι πρωτοβουλίες για έξυπνες πόλεις αποσκοπούν επίσης στην παρακολούθηση και αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων όπως η κλιματική αλλαγή και η ατμοσφαιρική ρύπανση. Η έξυπνη πόλη είναι μία στρατηγική που εμφανίστηκε κυρίως λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης και αποτελεί πλέον κομμάτι της καθημερινής ζωής και σκοπός της είναι με την αξιοποίηση της τεχνολογίας οι πόλεις να γίνουν ελκυστικότερες και να διευκολύνουν την καθημερινή ζωή των ανθρώπων (<http://www.smart-cities.eu/?cid=01&ver=3>· Rouse, 2017).

Τα τελευταία χρόνια επίσης η πολιτική των πόλεων χρησιμοποιεί Place branding. Η προβολή των πόλεων πραγματοποιείται στο πλαίσιο οργανωμένων στρατηγικών, καθιστώντας δημοφιλή την πρακτική του μάρκετινγκ/branding πόλεων, με σκοπό την προσέλκυση επενδύσεων, κατοίκων και

επισκεπτών. Το μάρκετινγκ τόπου είναι Είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία ή στρατηγική αλληλένδετων ενεργειών και μέτρων με σκοπό τη διατήρηση ή αύξηση της ελκυστικότητας ενός τόπου για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού (Lombarts, 2008, όπ. αναφ. στους Hospers, Verheul & Boekema, 2011).

Η πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη, και ο σύγχρονος πολιτισμός αποτελούν κύρια στοιχεία ταυτότητας κάθε πόλης και ς συγκριτικό πλεονέκτημα, λόγω της συμβολής τους στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Η αστική πολιτιστική πολιτική έχει περάσει στην εξειδικευμένη διαχείριση γεγονότων και εμπειριών, στο τουριστικό μάρκετινγκ και στο city branding, και στην αποθέωση της πολιτιστικής επένδυσης (Florida, 2002· Landry, 2000· Pratt, 2011· Throsby, 2001 κ.ά.).

2.2 Η εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα

Ο χωρικός σχεδιασμός είναι άμεσα συνδεδεμένος τόσο με την πολιτική αλλά και με την διοίκηση της κάθε χώρας. Επομένως η πορεία του μέσα στο χρόνο διαφέρει και προσαρμόζεται στις προκλήσεις των καιρών και έτσι διαμορφώνονται οι διάφοροι περίοδοι αναφοράς.

Η συνοπτική ιστορική αναφορά είναι ιδιαίτερα σημαντική για να καταστεί κατανοητό το σημερινό σύστημα σχεδιασμού.

2.2.1 Πρώτη περίοδος (1828-1923)

Η πρώτη περίοδος προσδιορίζεται από την απελευθέρωση μέχρι το διάταγμα του '23 (1828-1923). Οι προσπάθειες της περιόδου για την σύνταξη πολεοδομικών σχεδίων ξεκινούν αμέσως μετά την απελευθέρωση της χώρας με την εκπόνηση μιας σειράς ρυμοτομικών σχεδίων για τις μεγάλες πόλεις της εποχής : του Ναυπλίου, της Τρίπολης, της Πάτρας, της Πύλου, της Καλαμάτας της Αθήνας (Καρύδης 2006). Η προσπάθεια αυτή δεν υπόκειται σε συστηματικούς κανόνες που να καθορίζουν τις γενικές αρχές για την εκπόνηση των σχεδίων και την εφαρμογή τους (Χριστοφιλόπουλος 2007 : 97, Γιαννακούρου 2004). Η επικρατούσα λογική για την πολεοδομία εξαντλούνταν στην διευθέτηση ζητημάτων που αφορούσαν κυρίως στην δόμηση, κάθε κτίριο ρυθμίζονταν ξεχωριστά μέσα από διατάξεις χωρίς να αντιμετωπίζουν την πόλη στο σύνολό της ως οντότητα. Γενικότερα υιοθετούνταν μια “μορφολογικού” τύπου θεώρηση για την πόλη.

Στη συνέχεια ακολούθησε σειρά διαταγμάτων που αφορούσαν την εκπόνηση και υλοποίηση σχεδίων στις λοιπές πόλεις της ελληνικής επικράτειας, όπως της Χαλκίδας (5/6/1837) και της Λιβαδειάς (3/9/1842). Πληθώρα διαταγμάτων όμως αφορούσε και την τροποποίηση σχεδίων, (όπως αυτό της Αθήνας το 1837), αλλά και την επίλυση διαφόρων τοπικών ζητημάτων (όπως αυτό «Περί τροποποίησης της μεταξύ των εν Ναυπλίο οικιών Κουφάδου, κ.α. επί διερχομένης οδού»). Το σημαντικότερο όμως ήταν αυτό της «Περί μεταρρύθμισης των οικοπέδων εις την ανοιχθείσαν οδόν του Ερμού, εις Ερμούπολιν», (13/12/1842), το οποίο ενσωματώνει τα ζητήματα της «τακτοποίησης και προσκύρωσης οικοπέδων», έννοιες βέβαια που θεσπίστηκαν στην πραγματικότητα πολλές δεκαετίες αργότερα με το διάταγμα του 1923 (Μονιούδη-Γαβαλά Δ., 2015).

2.2.2. Δεύτερη περίοδος (1923 - '70)

Η δεύτερη περίοδος προσδιορίζεται από το 1923 μέχρι τη δεκαετία του '70. Η κύρια εξέλιξη της περιόδου αφορούσε στο ΝΔ/17.07.1923, «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του κράτους και οικοδομής αυτών», το οποίο αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του πολεοδομικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Ψηφίστηκε μετά την Μικρασιατική καταστροφή, προκειμένου να αντιμετωπιστούν άμεσα τα οικιστικά ζητήματα που προέκυψαν από την έλευση των προσφύγων (περίπου 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες που αντιστοιχούσαν περίπου στο +25% συνολικού πληθυσμού της χώρας). Το ΝΔ του 1923 αποτέλεσε για σχεδόν μισό αιώνα το κύριο νομοθετικό πλαίσιο για την εκπόνηση και έγκριση των ρυμοτομικών σχεδίων σε συνδυασμό με τον ΓΟΚ ΝΔ/03.04.1929 (Χριστοφιλόπουλος Δ. 20079, Γιαννακούρου Τ. 2004). Με την εισροή των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής, μεταβλήθηκαν ριζικά οι κοινωνικές δομές της εποχής, καθώς η Ελλάδα ακόμα μετασχηματιζόταν και εδαφικά, πολιτικά και πληθυσμιακά. Η αστικοποίηση των πληθυσμών αυτών, ανάδειξε και γέννησε μεγάλης κλίμακας προβλήματα κυρίως περί στέγασης, που οδήγησαν στην αναζήτηση λύσεων μέσω του χωρικού σχεδιασμού (Μπεριάτος Η, 2007).

Μείζονα ρόλο περί των προαναφερόμενων αποτέλεσε η σύσταση της Ε.Α.Π. (Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων), με σκοπό την εξασφάλιση στέγης στους πρόσφυγες όσο στον αγροτικό χώρο της Ελλάδας, τόσο και στον αστικό. Στη δεύτερη περίπτωση αναμφίβολα υπήρχαν τεραστίων διαστάσεων αναδυόμενες δυσκολίες (Τουλούπη Φ., Μαρούγκα Α., 2010). Η αναγκαιότητα αυτή ώθησε στη διαμόρφωση μιας στεγαστικής πολιτικής, η οποία «δεν αποτελεί εξ ορισμού ένα, με τυπικά κριτήρια, συνεκτικό σώμα παρεμβάσεων, παρόλο που οι παρεμβάσεις αυτές δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους», (Οικονόμου Δ, 1987).

Ως επιταγή των ανωτέρω, θεσμοθετήθηκε το νομοθετικό διάταγμα 228/Α'16-8-1923, «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του Κράτους και οικοδομής αυτών», που αποτέλεσε και την πρώτη προσπάθεια για ολοκληρωμένη πολεοδομική πολιτική (Οικονόμου Δ, 2011), εν μέσω της βασιλείας του Γεωργίου του Β', καθώς και τη βάση όλων των μεταγενέστερων θεσμοθετημάτων περί πολεοδομίας και χωροταξίας. Προ του εν λόγω ΝΔ, δεν υφίσταται η έννοια της χρήσης γης, εφόσον τα ως τότε νομοθετήματα δεν διέπονταν από διατάξεις κατά τις οποίες θα επιτρέπονταν ή θα απαγορεύονταν κατηγορίες αυτών» κατά περίπτωση. Ως εκ τούτου μπορούμε να μιλήσουμε για «ελεύθερη χρήση της γης» (Μέλισσας Δ., 2010).

Βάσει του ΝΔ του 1923 το σύνολο της εθνικής επικράτειας χωρίζονταν σε τρεις γενικές κατηγορίες, με βάση την ύπαρξη ή όχι εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου, και αφορά: α) στις περιοχές εντός σχεδίου πόλεως, με όρους και περιορισμούς δόμησης που ορίζονται από εγκεκριμένο σχέδιο, β) στις περιοχές εκτός σχεδίου πόλεως, όπου ισχύουν (βάσει μεταγενέστερων ΠΔ) ενιαίοι κανόνες δόμησης για όλες τις ιδιοκτησίες υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (πχ. εμβαδόν 4000τ.μ.) και τέλος, γ) στους οικισμούς προ του 1923, που δεν έχουν εγκεκριμένο σχέδιο και υπάγονται σε ειδικό νομοθετικό καθεστώς (Χριστοφιλόπουλος 2007).

Η θέσπιση του πρώτου πολεοδομικού νόμου είναι σημαντική καθώς για πρώτη φορά καταγράφεται προσπάθεια συστηματικού ελέγχου και διευθέτησης ζητημάτων που αφορούν στον αστικό χώρο (Γιαννακούρου 2004). Ωστόσο, όσον αφορά στο επίπεδο των λειτουργικών και οργανικών συσχετίσεων μεταξύ των αστικών δομών και χρήσεων –παραγωγικών

δραστηριοτήτων- του αστικού χώρου το νομοθετικό πλαίσιο δεν προσέφερε επαρκείς μηχανισμούς ελέγχου. Δεν διασφάλιζε επίσης ουσιαστικές υποχρεώσεις για την πολιτεία όσον αφορά στον σχεδιασμό του αστικού χώρου, ούτε προβλέπονταν οι απαραίτητες συμμετοχικές διαδικασίες ανάμεσα στον πολίτη και τον φυσικό φορέα του σχεδιασμού, που συνήθως αφορά στο κεντρικό κράτος, η στην αποκεντρωμένη διοίκηση. Αυτά, σε συνδυασμό με τις κατοπινές αλλοιώσεις στην εφαρμογή του, οδήγησαν σε πολλές περιπτώσεις στη δημιουργία οικισμών με ακατάλληλες πυκνότητες και προβληματική πολεοδομική οργάνωση.

Η πλέον σημαντική επίπτωση από το διάταγμα του '23 είναι ο θεσμός της εκτός σχεδίου δόμησης, που αποτέλεσε συστηματικό τρόπο παραγωγής κατοικίας, οδηγώντας στην άναρχη “αστικοποίηση” πολλές περιοχές του υπαίθρου χώρου, μέσα από νόμιμες ή παράνομες διαδικασίες οικοδόμησης. Ειδικότερα οι παρεκκλίσεις των διατάξεων του νόμου για τα γήπεδα που έχουν πρόσωπο σε οδικούς άξονες (πρόσωπο επί κυρίας κοινοτικής οδού) αξιοποιήθηκε από τους ιδιοκτήτες και συνδέεται με την λεγόμενη “γραμμική” ανάπτυξη -πρακτική που αποτέλεσε σημαντική παράμετρο υποβάθμισης του ελληνικού υπαίθρου χώρου.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι μετά το διάταγμα του '23 και συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1928 - 1972, δεν υπήρχε η θεσμοθέτηση νεότερης πολεοδομικής νομοθεσίας. Πρόκειται για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του οποίου, λόγω των δύο παγκόσμιων πολέμων αλλά και του εμφυλίου πολέμου η κοινωνική δομή της Ελλάδας μετασχηματίστηκε ριζικά, χωρίς όμως αυτή η εξέλιξη να ακολουθείται από τα απαραίτητα θεσμικά εργαλεία. Κατά την περίοδο αυτή υπήρχε η ανασυγκρότηση της χώρας μέσα από την ανοικοδόμηση και την πολεοδόμηση βάσει των προαναφερόμενων διαταγμάτων για περισσότερο από σαράντα έτη (44) και την «πρόχειρη» κάλυψη αναγκών. Οι συνέπειες των ανωτέρω, είναι εμφανείς ως και σήμερα ταλανίζοντας το χωρικό σχεδιασμό και προς τη «διόρθωση» των παρελθόντων λαθών.

Η αδράνεια του νομικού καθεστώτος περί πολεοδομικού σχεδιασμού λήγει εν αρχή τη δεκαετία του 1970, με το ΝΔ 194/Α/03-11-1972 , «Περί ρυθμιστικών σχεδίων αστικών περιοχών». Το νομοθετικό αυτό κείμενο, επηρεασμένο από τα «Master Plans» των Η.Π.Α., των «Development Plans» της Μ. Βρετανίας και των «Schemas directeur» της Γαλλίας, αποσκοπούσε στην υλοποίηση αντίστοιχων σχεδίων για το σχεδιασμό του αστικού περιβάλλοντος, αλλά και της ευρύτερης αυτού περιοχής (Καρύδης Δ, 2008). Μέσω αυτού γίνεται η πρώτη προσπάθεια για πρώιμη ιεράρχηση των επιπέδων σχεδιασμού από τον χωροταξικό σχεδιασμό, το ρυθμιστικό σχέδιο, ως το πολεοδομικό σχέδιο, καθώς και ο ορισμός των εννοιών αυτών. Εν τούτοις περιπτώσει, αναδεικνύεται ως σημαντική προσπάθεια καθορισμού των αντικειμένων των επιπέδων σχεδιασμού, καθώς διέπεται από την αρχή της ιεραρχίας των σχεδιαστικών επιπέδων και την «υπακοή» στον υπερκείμενο, αλλά και τη συνέργεια μεταξύ των περιφερειακών προγραμμάτων και σχεδίων. Το διάταγμα δεν έτυχε ιδιαίτερης εφαρμογής, καθόσον υπήρχαν νομοθετικές και προγραμματικές ελλείψεις, με αποτέλεσμα ακόμα και τα εκπονούμενα σχέδια να μην μπορούν να εφαρμοσθούν (Χαραλαμπίδου Β, 2016).

Αξίζει να επισημανθεί, κυρίως όσον αφορά το θέμα της αστικής πολιτικής στην Ελλάδα, η περίοδος κυρίως 1950-1980 αποτέλεσε την κυριότερη φάση αστικοποίησης με αποτέλεσμα τη

δημιουργία του μεγαλύτερου τμήματος του αστικού ιστού που υπάρχει και λειτουργεί στις μέρες μας. Η ελληνική πόλη, όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα, σχηματίστηκε κάτω από μία σειρά αδυναμιών και μειονεξιών στην κοινωνική και οικονομική δομή της χώρας, που αντανakλώνται επιπλέον σε ένα αδύνατο σύστημα σχεδιασμού και ελέγχου της δόμησης (Ν.Δ. 17.7.1923, ΓΟΚ 1955 και μετέπειτα· Ιωάννου & Σερράος, 2006).

Στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο (Hall, 1992· Roberts, 2000) βασική προτεραιότητα στον υφιστάμενο αστικό χώρο ήταν η αντιμετώπιση των καταστροφών από τον πόλεμο και η ανασυγκρότηση (reconstruction) του οικιστικού ιστού, ενώ δεύτερη βασική προτεραιότητα ήταν οι μαζικές επεκτάσεις των πόλεων για να υποδεχθούν το πρώτο κύμα της μεταπολεμικής αστικοποίησης. Και οι δύο αυτές κατηγορίες παρεμβάσεων καθοδηγήθηκαν κυρίως από τις κεντρικές κυβερνήσεις (Οικονόμου, 2004).

Από τα μέσα της δεκαετίας του '60 και στη συνέχεια στη δεκαετία του '70, οι αναπλάσεις έδιναν περισσότερο βάρος στη «λειτουργικότητα», όπως αυτή γινόταν αντιληπτή στο πλαίσιο του μοντερνισμού (με έμφαση σε μια περισσότερο εργαλειακή και λιγότερη κοινωνική ερμηνεία της «λειτουργίας»). Οι τάσεις αυτές συνεχίστηκαν και κατά τη δεκαετία του '80 αλλά με τροποποιήσεις (Οικονόμου, 2004).

Σιγά σιγά οι αναπλάσεις άρχισαν να αντιμετωπίζονται περισσότερο ως μεμονωμένες και αποσπασματικές παρεμβάσεις. Κατά τη δεκαετία του '90, τα νέα στοιχεία της προηγούμενης περιόδου καθώς και μια σειρά από νεότερες εξελίξεις οδήγησαν σε ένα γενικότερο μετασχηματισμό της πολεοδομικής πολιτικής που σχετιζόταν με την επανεκτίμηση του ρόλου των μητροπόλεων, την αυξανόμενη σημασία στην εταιρική σχέση δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, το πεδίο της χρηματοδότησης των παρεμβάσεων (Γετίμης, 1999), την είσοδο στο προσκήνιο των περιβαλλοντικών ζητημάτων και της έννοιας της αειφορίας (Camagni, 1997), τη στροφή από την εκτατική ανάπτυξη των πόλεων στην επανάχρηση των υφιστάμενων αστικών χώρων και κτηριακών κελυφών (Αραβαντινός, 2002), την αύξηση του ελεύθερου χρόνου και συνακόλουθα των δραστηριοτήτων αναψυχής και πολιτισμού (Δέφνερ, 1999· Hall & Pfeiffer, 2000), την αυξανόμενη σημασία στα κοινωνικά θέματα (Μαλούτας, 2000).

Η σύγχρονη πολιτική για τις πόλεις προσδιορίζεται από τη συνύπαρξη αυτών των διαφορετικών παραγόντων και αιτημάτων. Επομένως, είναι αναγκαστικά πολυσύνθετη, και σε καμία περίπτωση δεν περιορίζεται στο φυσικό σχεδιασμό (Οικονόμου, 2004).

2.2.3 Τρίτη περίοδος : Μεταπολίτευση (1974-1981)

Η τρίτη περίοδος, όπου ουσιαστικά μεταβάλλονται οι όροι του πολεοδομικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, είναι η Μεταπολίτευση (1974-1981). Την περίοδο αυτή διαμορφώνεται μια νέα αντίληψη για τον σχεδιασμό. Γίνεται κατανοητό ότι με το διάταγμα του '23 προωθείται με υπερβολικούς όρους η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων χωρίς να υπολογίζονται οι κοινωνικές

προεκτάσεις αυτού (Καρύδης 2006). Γίνεται ευρέως αποδεκτή η αναγκαιότητα του χωροταξικού και του πολεοδομικού σχεδιασμού για την εύρυθμη λειτουργία του χώρου και την διασφάλιση της ανάπτυξης. Η βάση αυτού του αιτήματος τίθεται στην αναθεώρηση του συντάγματος στο Σύνταγμα του 1975 στο άρθρο 24 όπου ορίζεται ότι η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και διατυπώνονται γενικές κατευθύνσεις για τη χωροταξική και πολεοδομική πολιτική.

Σημαντικός είναι και ο «περιορισμός» της ατομικής ιδιοκτησίας, παρά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις αυτής, περί το «κοινό καλό» και το δημόσιο συμφέρον (αρ. 17). Αυτές οι «βαρύγδουπες συνταγματικές υποσχέσεις», έφεραν ένα νέο όραμα περί της ουσιαστικής ρύθμισης και οργάνωσης του χώρου, των οποίων η διάψευση αυξομειωνόταν ανά τα έτη (Μπεριάτος Η, 2007) και τις πολιτικές κυρίως καταστάσεις.

Οι συνταγματικές επιταγές του άρθρου 24, οδηγούν στην παραγωγή μιας σειράς νομοθετημάτων χωροταξικού και πολεοδομικού χαρακτήρα. Σε πολεοδομικό επίπεδο, ο πρώτος νόμος που καθόρισε περισσότερα του ενός επιπέδου έρευνας και κατ' επέκταση σχεδιασμού ήταν ο Ν.947/1979 (169/Α/26-7-1979), «Περί οικιστικών περιοχών». Μέσω αυτού, εισάγονται οι έννοιες του στρατηγικού/γενικού και του φυσικού/εφαρμοσμένου πολεοδομικού σχεδιασμού, καθώς τα δύο επακόλουθα σχέδια που χαρακτηρίζουν τα δύο αυτά επίπεδα, τη «μελέτη της οικιστικής αναπτύξεως ή διαμορφώσεως» και την «πολεοδομική μελέτη» (Οικονόμου Δ, 2007). Η πρώτη είχε ως αντικείμενο την εύρεση και υπόδειξη «τρόπων και όρων αναπτύξεως ή αναμορφώσεως» μιας περιοχής με βάσει τα καθοριζόμενα από το νόμο πρότυπα/ περιεχόμενα της μελέτης. Η δεύτερη αφορά στο λεπτομερή σχεδιασμό μιας περιοχής προς πολεοδόμηση (Οικονόμου Δ, 2007).

Σημαντική είναι η αλλαγή επίσης που επιφέρει ο νόμος αυτός στον «αναλογισμό» του διατάγματος του 1923, που μετουσιώνεται ως «εισφορά εις γην και χρήμα» ως προς την απόκτηση και δημιουργία κοινοχρήστων χώρων (ρυμοτόμηση). Σαφώς η ρύθμιση αυτή αφορούσε τα τμήματα που θα ρυμοτομούνταν ύστερα από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου. Μείζονος σημασίας πολεοδομικές ρυθμίσεις που επέφερε ο νόμος αυτός ήταν και ο καθορισμός τρόπων πολεοδόμησης (κανονιστικοί όροι, αστικός αναδασμός, οργανωμένη δόμηση), και η θεσμοθέτηση των χρήσεων γης. Ο νόμος αυτός παρά τη σημαντικότητα του, δεν τέθηκε σε ισχύ, κατά κύριο λόγο περί των «ριζοσπαστικών» ρυθμίσεων που επέφερε με τα άρθρα περί εισφοράς (αρ. 17,18,19,20,21), (Αραβαντινός Α, 2007).

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη της περιόδου είναι ο Ν. 360/1976 (ΦΕΚ 151 Α/22.06.1976) «Περί χωροταξίας και περιβάλλοντος» που προβλέπει για πρώτη φορά στην Ελλάδα χωροταξικά σχέδια σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας, ειδικά σχέδια, καθώς και τη δημιουργία Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος. Νόμος που ουσιαστικά παρέμεινε ανενεργός. Η τρίτη σημαντική εξέλιξη της περιόδου είναι ο Ν. 947/79 (ΦΕΚ 169/Α/26.07.1979), «Περί οικιστικών περιοχών». Αποτέλεσε τον πρώτο ολοκληρωμένο οικιστικό νόμο με σημαντικά καινοτομικά στοιχεία. Προτείνεται στο πλαίσιο του νόμου η θεσμοθέτηση χρήσεων γης και η εισφορά σε γη και σε χρήμα. Ο νόμος δεν μπόρεσε να εφαρμοστεί και ουσιαστικά παρέμεινε ανενεργός. Δημιούργησε σημαντικές αντιδράσεις συσπειρώνοντας αντιφατικά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα με

αφορμή την λογική της εισφοράς σε γη και σε χρήμα που στο πλαίσιο του νόμου υιοθετήθηκε (ποσοστό αντιστρόφως ανάλογο του μεγέθους της ιδιοκτησίας) (Γιαννακούρου 2004). Μετά την αναθεώρηση του νόμου προτείνεται η κλιμακωτή εισφορά η οποία εκτυλίσσεται αναλογικά με το μέγεθος του οικοπέδου. Τα νέα νομοθετήματα, αν και δεν μπόρεσαν να εφαρμοστούν στο σύνολο τους, δημιούργησαν σημαντική επιβράδυνση στην εφαρμογή του διατάγματος του '23 που ήταν σημαντικά ευνοϊκότερο για την εκτός σχεδίου δόμηση (Χριστοφιλόπουλος 2007).

Την περίοδο ιδρύεται η Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας, Οικισμού και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ) και το Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος (ΥΧΟΠ) με τον Ν.1030/1980, που μετονομάζεται αργότερα (το 1985) σε Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΥΠΕΧΩΔΕ), μετά την ενσωμάτωση της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Έργων.

2.2.4 Τέταρτη περίοδος (από τις αρχές της δεκαετίας του '80 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90.

Η τέταρτη περίοδος προσδιορίζεται από τις αρχές του 1980 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90. Το σημαντικό νομικό κενό που έχει δημιουργηθεί από την αποτυχία υλοποίησης της νομικής αναδιάρθρωσης της προηγούμενης περιόδου, επιχειρείται να καλυφθεί με την θεσμοθέτηση του Ν. 1337/1983 (ΦΕΚ 33/Α/14.03.1983) «Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις».

Μέσω αυτού, προσδιορίζονται τρεις τύποι σχεδίων οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ιεραρχικές σχέσεις, αλλά και προσδιορισμό των θεματικών του καθενός και του χρόνου (σειράς) υλοποίησης (Οικονόμου Δ, 2007). Ο νόμος πρότεινε: (α) την επέκταση των σχεδίων πόλεων κατά πολεοδομικές ενότητες, (β) την εισαγωγή του μηχανισμού εισφοράς σε γη και χρήμα υιοθετώντας μια αναλογική λογική ανάμεσα στο ποσοστό εισφοράς και το μέγεθος της ιδιοκτησίας, (γ) την δημιουργία Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) γύρω από τους οικισμούς και τις παράκτιες περιοχές για τον αποτελεσματικό έλεγχο των Χρήσεων Γης και την αναχαίτιση των πιέσεων οικιστικής ανάπτυξης, (δ) την σύνταξη Ζωνών Ειδικής Ενίσχυσης (ΖΕΕ) και Ζωνών Ειδικών Κινήτρων (ΖΕΚ), που προτείνουν μηχανισμούς πολεοδομικών κινήτρων, (ε) τις Πολεοδομικές Επιτροπές Γειτονίας (ΠΕΓ), που θα εξασφάλιζαν τις απαραίτητες συμμετοχικές διαδικασίες (Καρύδης 2006).

Αργότερα, οι βαθμίδες πολεοδομικού σχεδιασμού συμπληρώνονται με την ένταξη των ρυθμιστικών σχεδίων, χωρίς τη σχετική πρόβλεψη κάποιου νόμου-πλασίου, απευθείας με τη θεσμοθέτηση του Ν.1515/1984 για το Ρυθμιστικό Σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας και του αντίστοιχου Ν.1561/1985 για τη Θεσσαλονίκη (Οικονόμου Δ, 2007).

Κατά το διάστημα αυτό, θεσμοθετείται ο Γ.Ο.Κ. (Ν.1577/1985), ως απόρροια των διάφορων θεσμοθετημάτων από το διάταγμα του 1923 ως και τότε με σκοπό τον καθορισμό διαφόρων κανόνων και όρων δόμησης εντός ή εκτός σχεδίου πόλεως ή οικισμού, με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και την προστασία του περιβάλλοντος (αρ.1). Πληθώρα ρυθμίσεων αποσαφηνίζουν το

ως τότε «θολό» τοπίο περί των ζητημάτων αυτών, όπως για παράδειγμα αυτό της θέσης των οικοδομών στα οικόπεδα, βάσει του «ιδεατού στερεού». Ένας ακόμα νόμος-σταθμός που επηρέασε όλα τα μεταγενέστερα νομοθετήματα ήταν ο 1650/1986, «Για την προστασία του περιβάλλοντος και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς». Οι έννοιες «ισόρροπη ανάπτυξη», «ορθολογική διαχείριση πόρων», «διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας», κ.α. που αποτελούν στόχους του παρόντος, έμελλε να ενσωματωθούν στις αρχές του σχεδιασμού γενικά και να αποτελέσουν πρωταρχικούς στόχους αυτού (Λάππα Κ., Χαλάλης, Α. 2019) .

Ως επιταγή των «κενών» των προηγούμενων καθαρά πολεοδομικών διαταγμάτων και νόμων, περί του ζητήματος των χρήσεων γης, θεσμοθετείται το Π.Δ. του 1987 (23-2-1987), «Κατηγορίες και περιεχόμενο χρήσεων γης». Προβλέπει δύο κατηγορίες χρήσεων, τις γενικές και τις ειδικές, με δυνατότητα συμπλήρωσης τους για τα δύο προϋφιστάμενα ρυθμιστικά (Χαραλαμπίδου Β, 2016).

2.2.5 Πέμπτη περίοδος (από τα μέσα της δεκαετίας του '90 μέχρι τις αρχές της κρίσης)

Η πέμπτη περίοδος προσδιορίζεται από τα μέσα της δεκαετίας του '90 μέχρι τις αρχές της κρίσης.

Η δεκαετία του 1990, φέροντας όλες τις προηγούμενες προσαγές των συναφών νόμων και διαταγμάτων περί του περιβάλλοντος, χαρακτηρίζεται από μία περισσότερο συνειδητοποιημένη και «ώριμη» στάση απέναντι στα ζητήματα σχεδιασμού και δει της πολεοδομίας όπου η διαπίστωση της αποτυχίας του προϋφιστάμενου προτύπου σχεδιασμού ήταν ξεκάθαρη. Ως απόρροια, έχουμε μία αλλαγή των θεωρητικών προτύπων, καθώς και της φιλοσοφίας και της αντίληψης του σχεδιασμού που συνοδεύονται και από τις απαραίτητες θεσμικές μεταβολές (Μπεριάτος Η, 2007) .

Η πρώτη δεκαετία σχεδόν κυλά υπό την διαπίστωση των ανωτέρω με μηδενική παραγωγή πλαισίων που θα πρέσβευαν την αλλαγή αυτή, έως ότου ψηφίζεται ο Ν.2508/1997, «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις». Αυτός θα αποτελούσε το «νέο καθολικό νόμο» πολεοδομικού σχεδιασμού (Γιαννακού Α, 2015) και θα διαμόρφωνε το σύστημα σχεδιασμού των όψιμων χρόνων με ξεκάθαρη αναφορά των δύο «επιπέδων» και των τεσσάρων «βαθμίδων» πολεοδομικού σχεδιασμού (Οικονόμου Δ, 2007).

Η πρώτη σημαντική εξέλιξη της περιόδου είναι ο Ν. 2508/97 (ΦΕΚ 124Α/13.6.1997) περί «βιώσιμης οικιστικής ανάπτυξης των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλων διατάξεων». Αποτέλεσε ένα γενικό πλαίσιο για το σύνολο των νόμων και των ρυθμίσεων πολεοδομικού χαρακτήρα που αφορούν στην οργάνωση και ανάπτυξη των πόλεων και των οικισμών της χώρας. Σκοπός του νόμου είναι να συμβάλλει στην αναβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος, εξασφαλίζοντας την βιωσιμότητα των οικισμών και της ευρύτερης περιοχής τους. Η εφαρμογή του νόμου συνέβαλε καθοριστικά στον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου, ενσωματώνοντας πολλές από τις σύγχρονες εξελίξεις στον πολεοδομικό σχεδιασμό.

Από το νόμο επιβάλλεται ο εναρμονισμός της οικιστικής οργάνωσης και του πολεοδομικού σχεδιασμού με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και με τον αναπτυξιακό προγραμματισμό. Καθορίζονται δύο βασικά επίπεδα σχεδιασμού, ο στρατηγικός και ο τοπικός σχεδιασμός. Στο στρατηγικό επίπεδο ανήκουν: (α) το Ρυθμιστικό Σχέδιο και

Πρόγραμμα Προστασίας του Περιβάλλοντος, (β) το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) και το Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ). Στο τοπικό επίπεδο ανήκουν : α) οι Πολεοδομικές Μελέτες (ΠΜ) (κάθε είδους), β) οι Πράξεις Εφαρμογής (ΠΕ), και γ) οι Ειδικοί τρόποι πολεοδόμησης (ζώνες ειδικών κινήτρων/ενίσχυσης, αναπλάσεις).

Η ύπαρξη όμως πολλών επιπέδων πολεοδομικού σχεδιασμού, καθώς και η παράλληλη ύπαρξη των προηγούμενων «πολεοδομικών καθεστώτων», που εφαρμόζονται κατά περίπτωση πολεοδόμησης, ανάλογα τα χαρακτηριστικά της πόλης/οικισμού, οδήγησαν σε σύγχυση τον κρατικό μηχανισμό ο οποίος καθίσταται «δυσκίνητος» (Οικονόμου Δ, 2007). Εάν σε αυτό προστεθούν και οι μεγάλες χρονικές καθυστερήσεις στην εκπόνηση και έγκριση των μελετών αυτών, το αποτέλεσμα ήταν η αποσπασματική υλοποίηση των μελετών.

Η δεύτερη σημαντική εξέλιξη της περιόδου είναι ο Ν. 2742/1999 (ΦΕΚ 207Α/07.10.1999) «Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη» το θεσμικό πλαίσιο της χωροταξίας εκσυγχρονίζεται και αντικαθίσταται ο Ν. 360/1976 που ουσιαστικά για μια εικοσαετία από το 1980 μέχρι το '90 παρέμενε ανενεργός. Στο πλαίσιο του νόμου υιοθετείται ο χωροταξικός σχεδιασμός εθνικής και περιφερειακής κλίμακας στρατηγικού χαρακτήρα. Η πρακτική του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα την προηγούμενη περίοδο αφορούσε σε μικρότερες κλίμακες (Χωροταξικά των νομών του ΥΧΩΠ, Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες κ.λπ.).

Με τον Ν. 2742/1999 εισάγονται σε εθνικό επίπεδο: (α) το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΓΠΧΣΑΑ) (εθνικό χωροταξικό), (β) τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΠΧΣΑΑ) με ειδική θεματική κατεύθυνση (Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, βιομηχανία, τουρισμός, υδατοκαλλιέργειες, καταστημάτων κράτησης) η με χωρική αναφορά, (ορεινός χώρος, παράκτιος χώρος, κλπ). Σε περιφερειακό επίπεδο υλοποιούνται τα 12 Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) που αναφέρονται αντιστοίχως στις περιφέρειες. Σε τοπικό επίπεδο θεσμοθετούνται ζώνες και ρυθμίσεις για την προστασία και ανάπτυξης που θεωρούνται μέσα εφαρμογής των επιλογών και κατευθύνσεων του στρατηγικού σχεδιασμού των ανωτέρων επιπέδων.

Το 2014, ο Ν.4269/2014, «Χωροταξική και Πολεοδομική Μεταρρύθμιση-Βιώσιμη Ανάπτυξη», αντικαθιστά τον προηγούμενο νόμο-πλαίσιο. Ο βασικός του στόχος είναι η μεταρρύθμιση περί των ζητημάτων χωρικού σχεδιασμού και η δημιουργία ενός πλαισίου με σύγχρονες καταβολές που θα επιλύσει όλα τα προβλήματα των προηγούμενων νόμων και θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες (Χαραλαμπίδου Β, 2016). Στο πλαίσιο του νόμου προωθήθηκαν μια σειρά ζητημάτων : (α) Έγινε προσπάθεια μείωσης των επιπέδων σχεδιασμού με την υιοθέτηση των Τοπικών Χωρικών Σχεδίων (ΤΧΣ), ώστε να αντιμετωπιστούν ζητήματα που σχετίζονται με επικαλύψεις, αντιφάσεις και αντιθέσεις μεταξύ των χωροταξικών και πολεοδομικών σχεδίων διαφορετικών επιπέδων. (β) Αποδυναμώθηκε το ΓΠΧΣΑΑ το οποίο μετατράπηκε σε ένα κείμενο αρχών, που δεν εγκρίνεται πλέον από τη Βουλή. (γ) Τα ΕΠΧΣΑΑ μετονομάστηκαν σε Εθνικά. (δ) Καταργήθηκαν τα Ρυθμιστικά Σχέδια των οποίων οι κατευθύνσεις οφείλουν να ενσωματώνονται

στα ΠΠΧΣΑΑ. (ε) Επιχειρήθηκε η πλήρης αντιστοίχιση των επιπέδων σχεδιασμού με τα επίπεδα άσκησης αναπτυξιακού προγραμματισμού, ώστε να ικανοποιείται κατ' αυτό τον τρόπο το πάγιο αίτημα της πληρέστερης σύνδεσης των βασικών επιπέδων χωροταξικού σχεδιασμού με τα επίπεδα και τα εργαλεία του αναπτυξιακού προγραμματισμού. (ζ) Επιδιώχθηκε επίσης η ελάφρυνση του κεντρικού κράτους από τον τεράστιο όγκο λεπτομερειακών ρυθμίσεων τεχνικού χαρακτήρα. Η ελάφρυνση αυτή επιτυγχάνεται μέσω της ανάθεσης της αρμοδιότητας έγκρισης των Ρυμοτομικών Σχεδίων στις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις της Χώρας. (η) Προβλέφθηκαν ειδικές ρυθμίσεις αναθεώρησης του σχεδιασμού για ειδικούς και εξαιρετικούς λόγους, ως κάθε φορά ανακύπτουν, ώστε να είναι εφικτή η προσαρμογή του σχεδιασμού με γρήγορη διαδικασία και η αποφυγή παραγωγής νέων αυτοτελών σχεδίων και έκδοσης κανονιστικών πράξεων (Λάππα Κ., Χαλάλης, Α. 2019) .

Ο νόμος αυτός χαρακτηρίζεται από δύο καινοτομίες. Η πρώτη είναι η δυνατότητα σχεδιασμού σε διαδημοτικό επίπεδο, η οποία πραγματοποιήθηκε λόγω της διαπίστωσης της αναγκαιότητας αντιμετώπισης χωρικών ζητημάτων πέρα από τα όρια των Δήμων, καθόσον αυτά συνήθως δε συμπίπτουν με τα οριζόμενα επινοητά όρια. Η δεύτερη αποτελεί τη θεσμοθέτηση των Ε.Χ.Σ. , τα οποία αποτελούν επινόηση και προσθήκη του εν λόγω νόμου και σχετίζονται με την οργάνωση και ανάπτυξη περιοχών που δύναται να ενταχθούν σχέδια περί αυτών, αλλά και διαφόρων μείζονος σημασίας επενδυτικών έργων, ανεξαρτήτως διοικητικών ορίων, των οποίων η ρύθμιση της ανάπτυξης των χρήσεων απαιτεί «ειδική μεταχείριση». Σημειώνεται ότι γενικότερα ως προς την ιεραρχία των ανωτέρω σχεδίων και τα δύο υπακούουν στα Ε.Π.Χ.Σ.Σ.Α., τα Π.Π.Χ.Σ.Σ.Α. αλλά και τις κατευθύνσεις των συναφών αναπτυξιακών πολιτικών (υπερκείμενος), με τη διαφορά ότι τα Ε.Χ.Σ. δεν υπακούουν στα Τ.Χ.Σ. και μάλιστα οι ρυθμίσεις των πρώτων είναι δεσμευτικές για τα δεύτερα, τα οποία δύναται να τα τροποποιήσουν «κατ' εξαίρεση». Άλλη μία τομή του νόμου, είναι η «παύση» των αυτοτελών ρυθμίσεων των Ζ.Ο.Ε., εφόσον αυτά συμπεριλαμβάνονται ή τροποποιούνται από Ε.Χ.Σ. Εκτός των παραπάνω, ορίζει περιεχόμενα χρήσεων γης ανά κατηγορία.

Δύο χρόνια αργότερα ο νόμος αυτός (Ν.4269/2014), αντικαταστάθηκε από τον Ν. 4447/2016 (ΦΕΚ Α' 241/23.12.2016) «Χωρικός σχεδιασμός - Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις», ο οποίος διατηρεί την ίδια φιλοσοφία με τον προηγούμενο νόμο όσον αφορά τα επίπεδα σχεδιασμού και τον χαρακτήρα του σχεδιασμού ανά επίπεδο, (Στρατηγικός σχεδιασμός, ρυθμιστικός σχεδιασμός).

Και οι δυο τελευταίοι νόμοι δεν κατάφεραν ν' αγγίξουν την αποκέντρωση του συστήματος και την παροχή αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση, δεδομένου ότι τόσο τα ΤΧΣ όσο και τα ΕΧΣ εγκρίνονται με Προεδρικά Διατάγματα και όχι με απόφαση της Αποκεντρωμένη Διοίκησης.

Την περίοδο αυτή θεσμοθετείται επίσης ο Ν. 4546/2018 «Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ «περί θεσπίσεως πλαισίου για το Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό (ΘΧΣ) και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 101/12.06.2018)», με τον οποίο εναρμονίζεται το εθνικό δίκαιο ως προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του

Συμβουλίου της 23ης Ιουλίου 2014: «περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό», για την αποτελεσματική εφαρμογή του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού στα ύδατα της ΕΕ.. Στόχος της Οδηγίας είναι η δημιουργία ενός κοινού πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό για τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη των θαλάσσιων δραστηριοτήτων και την αειφόρο χρήση των θαλάσσιων πόρων.

Τα εργαλεία εφαρμογής του ΘΧΣ σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 4546/2018, και όπως αυτό τροποποιήθηκε από τον Ν.4759/20 αποτελούν, α) η εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο η οποία αποτελεί μέρος της εθνικής χωρικής στρατηγικής του άρθρου 3 του Ν. 4447/2016, (η οποία κατά την πρώτη εφαρμογή του Ν. 4546/2018, είναι δυνατή η κατάρτιση και έγκρισή της, χωρίς την ύπαρξη εγκεκριμένης εθνικής χωρικής στρατηγικής), και β) τα θαλάσσια χωροταξικά σχέδια τα οποία αντιστοιχούν στο περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού του άρθρου 2 του Ν. 4447/2016. Τα σχέδια αυτά αναφέρονται σε θαλάσσιες και παράκτιες χωρικές ενότητες, οι οποίες μπορεί να είναι υποπεριφερειακού, περιφερειακού ή διαπεριφερειακού επιπέδου. Καθορίζονται από την εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο, σύμφωνα με την περίπτωση β' της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου.

Ο νόμος μάλιστα προβλέπει ότι στην περίπτωση που η εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο δεν έχει εγκριθεί, ο καθορισμός χωρικών ενότητων για την εκπόνηση θαλάσσιων χωροταξικών σχεδίων γίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ύστερα από εισήγηση του Γενικού Γραμματέα Χωρικού Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψη και τις υποδιαίρεσεις του θαλάσσιου χώρου που προβλέπονται στην παρ. 2 του άρθρου 5 και στο άρθρο 20 του Ν. 3983/2011 «Εθνική στρατηγική για την προστασία και διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/56/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουνίου 2008 και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 144/2011).

Την περίοδο αυτή κυρώθηκε και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου, με τον νόμο 3827 (ΦΕΚ Α 30/25.2.2010). Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο ή Σύμβαση της Φλωρεντίας (Φλωρεντία, 2000) είναι η σημαντικότερη σύμβαση του διεθνούς δικαίου για το τοπίο, καθώς είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένη σ' αυτό και την προστασία του. Αντανακλά το αυξανόμενο ενδιαφέρον των κρατών – μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να επιτύχουν βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη σε μια ισορροπημένη και αρμονική συσχέτιση των κοινωνικών αναγκών, της οικονομικής δραστηριότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος. Σκοπός της είναι η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός κάθε τύπου τοπίου οπουδήποτε, καθώς και η δημιουργία πανευρωπαϊκού δικτύου συνεργασίας για τα θέματα αυτά (άρθρο 3). Για την εκπλήρωση του σκοπού της ενθαρρύνει τις εθνικές διοικήσεις των συμβαλλομένων κρατών – μελών της να υιοθετήσουν μέτρα και στρατηγικές για το τοπίο σε εθνική, τοπική και περιφερειακή κλίμακα (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012).

Με την κύρωση της Σύμβασης το Ελληνικό Κράτος προσδοκούσε στην «προστασία» και διαχείριση του ελληνικού τοπίου το οποίο κυρίως μετά την μεταπολεμική περίοδο βίωσε βίαιες αλλαγές τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο με αποτέλεσμα την υποβάθμισή του.

Με την αφορμή αυτή και δεδομένης της χρονικής συγκυρίας της αξιολόγησης - αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) των 12 Περιφερειών της χώρας, ενσωματώθηκε η προσέγγιση του τοπίου στο περιφερειακό επίπεδο χωρικού σχεδιασμού. Στόχος της προσπάθειας αυτής είναι στα αναθεωρημένα Περιφερειακά Πλαίσια να υπάρχει μια ολοκληρωμένη και εξειδικευμένη προσέγγιση στα θέματα του τοπίου, η οποία θ' αναγνωρίζει στο χώρο κάθε Περιφέρειας τοπία ιδιαίτερης σημασίας, στα οποία θα επιδιωχθεί κατά προτεραιότητα η εφαρμογή συντονισμένων δράσεων ανάδειξης και διαχείρισης. Το τοπίο, αντιμετωπίζεται σαν πόρος περιβαλλοντικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού, αποτελώντας συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας.

Συμπερασματικά των παραπάνω διαπιστώνεται ότι η ανάπτυξη και η εξέλιξη του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα τόσο ως νομοθεσία, όσο και ως μηχανισμών σχεδιασμού καθυστέρησε σημαντικά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο χωρικός σχεδιασμός να μην ανταποκριθεί εγκαίρως στις προκλήσεις των εποχών (ερήμωση του ορεινού χώρου, υπερμεγέθυνση της Αττικής, κ.α.) και τη συσσώρευση μια σειρά προβλημάτων. Όλες οι προσπάθειες εξέλιξης και εκσυγχρονισμού του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση και μετά, αφορούσε ουσιαστικά μια προσπάθεια προσαρμογής του συστήματος αυτού και της νομοθεσίας που το διέπει στα πρότυπα που κυριαρχούσαν στη Δυτική Ευρώπη.

Τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του ελληνικού συστήματος χωρικού σχεδιασμού συνέβαλαν κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης στη διατήρηση ή και υπεράσπιση του μικρομεσαίου οικονομικού και κοινωνικού μοντέλου ανάπτυξης της χώρας. στην ίδια κατεύθυνση συνέβαλε, μεταξύ άλλων, και το πολύπλοκο και εν πολλοίς αναποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο για τη χωροταξία και ιδίως την πολεοδομία, το οποίο ενώ παρείχε ανοχή, ενίοτε δε και ασυλία, προς ποικίλες μορφές «λαϊκής» αυθαιρεσίας (π.χ. αυθαίρετη δόμηση) και κακής επιχειρηματικότητας, αντιμετώπιζε πρακτικά, με δυσπιστία την επιχειρηματικότητα και τη νόμιμη δόμηση, θέτοντας σημαντικά προσκόμματα στη διαδικασία χωροθέτησης των επενδύσεων, ιδίως των μεγάλων μεταξύ των βασικών προβλημάτων που έχουν καταγραφεί είναι η «χωροταξική και πολεοδομική ρύπανση», δηλαδή η ταυτόχρονη και ασφυκτική ρύθμιση μιας περιοχής από πολλά και συχνά επικαλυπτόμενα επίπεδα και εργαλεία σχεδιασμού που δεν αφήνουν κανένα περιθώριο για ανάπτυξη και επενδύσεις, οι βραδείες και αναποτελεσματικές διαδικασίες κατάρτισης, έγκρισης και αναθεώρησης χωροταξικών και πολεοδομικών σχεδίων, η αναντιστοιχία πολλών χωροταξικών και πολεοδομικών σχεδίων με την οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα, η στασιμότητα του χωρικού σχεδιασμού και η συχνή ακαμψία των χωροθετικών ρυθμίσεων (Γιαννακούρου, 2010).

Για να ξεπεραστούν τα προβλήματα αυτά έγιναν κατά καιρούς διάφορες προσπάθειες κυρίως μέσα από τη θεσμοθέτηση νέων νόμων ώστε να μπορέσουν να παρακαμφθούν οι διαδικασίες σχεδιασμού (χωροταξικού και πολεοδομικού), και αδειοδότησης. Η πρώτη προσπάθεια, η οποία

αποτελεί και χαρακτηριστικό επιτυχημένο παράδειγμα αποτελεί η ολυμπιακή νομοθεσία, νομοθεσία η οποία επέτρεψε την έγκαιρη προετοιμασία της χώρας ενόψει των ολυμπιακών αγώνων. Τη λογική της ολυμπιακής νομοθεσίας φαίνεται να ακολουθούν και νόμοι που θεσμοθετήθηκαν κατά την περίοδο των μνημονίων όπως ο Ν. 3894/2010 για την επιτάχυνση των στρατηγικών επενδύσεων, όπως ιδίως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4146/2013 και ο Ν. 3986/2011, ο οποίος καθορίζει το πλαίσιο πολεοδομικής ωρίμανσης και αξιοποίησης των δημόσιων ακινήτων.

Η λογική στην οποία είναι δομημένη η νομοθεσία αυτή είναι η «παράκαμψη» (by pass) των αγκυλώσεων των υφιστάμενων εργαλείων χωροταξικού σχεδιασμού. Ωστόσο, η λύση της παράκαμψης του προβλήματος, όπως δοκιμάστηκε στην περίπτωση των Ολυμπιακών έργων και επιχειρείται πάλι σήμερα για τις ανάγκες των στρατηγικών επενδύσεων και τις ανάγκες αξιοποίησης της δημόσιας ακίνητης περιουσίας, έχει ως βασικό μειονέκτημα το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής της, αφορά δηλαδή μόνον ορισμένες κατηγορίες ακινήτων, δημόσιων και ιδιωτικών, χωρίς να δίδει διέξοδο σε μη στρατηγικού χαρακτήρα επενδύσεις και ακίνητα, δηλαδή στον κύριο όγκο του επιχειρείν στη χώρα που σήμερα ασφυκτιά υπό το βάρος ανεπαρκών ρυθμιστικών πλαισίων και πολλαπλών διοικητικών ακαμψιών. (Γιαννακούρου Γ., Καυκαλάς Γ., 2014),

Η υποστήριξη της διαδικασίας εξόδου από την κρίση και επιστροφής στην οικονομική ανάκαμψη προϋποθέτει την εκ βάθρων επανεξέταση της ισχύουσας χωροταξικής και πολεοδομικής νομοθεσίας και κατ' επέκταση πολιτικής σε πολλαπλά επίπεδα. Η αποκάθαρση της υφιστάμενης νομοθεσίας από παρωχημένους και πλεοναστικούς κανόνες, εργαλεία και θεσμούς, η ενίσχυση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των χωροταξικών και πολεοδομικών ρυθμίσεων, η άρση χωροθετικών εμποδίων για την επιχειρηματικότητα και την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας, μεγάλης ή μικρής, καθώς και η ενεργός υποστήριξη των υπόλοιπων δημόσιων πολιτικών και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για την ανάπτυξη και τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, δεν μπορεί παρά να αποτελούν κεντρικούς στόχους της χωροταξικής και πολεοδομικής μεταρρύθμισης και ιδίως του θεσμικού πλαισίου της κατά την παρούσα συγκυρία.

Εκτός από τους πιο πάνω στόχους, η χωροταξική και πολεοδομική μεταρρύθμιση καλείται παράλληλα να αντιμετωπίσει και πολλά από τα προβλήματα που άφησε πίσω του το προηγούμενο και ήδη καταρρέον μοντέλο ανάπτυξης (Γιαννακούρου Γ., Καυκαλάς Γ.).

Το 2020 με την θεσμοθέτηση του Ν.4759/2020 «Εκσυγχρονισμός της Χωροταξικής και Πολεοδομικής Νομοθεσίας και άλλες διατάξεις» γίνεται μια γενναία προσπάθεια εκσυγχρονισμού και ρύθμισης των επί δεκαετιών προβλημάτων του χωρικού σχεδιασμού αλλά και απαλλαγής του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού από αναποτελεσματικές, ασαφείς και περίπλοκες διαδικασίες, ενώ εμπλουτίζεται και με νέους μηχανισμούς και περιεχόμενο.

Ειδικότερα και όπως αναφέρεται και στην Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. με τίτλο « εκσυγχρονισμός της χωροταξικής και πολεοδομικής νομοθεσίας»(Νοέμβριος 2020), (ΟΚΕ β2020) και εστιάζοντας στα θέματα του χωρικού σχεδιασμού ο Ν. 4759/2020 ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που επιχειρεί να ρυθμίσει είναι η επιτάχυνση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού (άρθρα 1-16).

Εμπλουτίζει και αποσαφηνίζει βασικές έννοιες του χωρικού σχεδιασμού απαραίτητες για την εφαρμογή του (βλ. άρθρο 2, μεταξύ άλλων αναφορικά με τη βιώσιμη χωρική ανάπτυξη, την εξειδίκευση, τη συμπλήρωση και την τροποποίηση της κατευθύνσης ή της ρύθμισης και της ανάδρασης). Αναμορφώνει το περιεχόμενο των διαδικασιών που διέπουν τα χωροταξικά Πλαίσια και τα πολεοδομικά Σχέδια , ώστε να συμβάλλουν στην ορθή εφαρμογή του σχεδιασμού.

Ενισχύεται επίσης ο ρόλος και το περιεχόμενο της Εθνικής Χωρικής Στρατηγικής, η οποία μεταξύ άλλων αναλαμβάνει το ρόλο του συντονισμού των διαφόρων πολιτικών με χωρικές επιπτώσεις, ενσωματώνει τη θαλάσσια χωρική στρατηγική καθώς και το Εθνικό Σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα. Η προσέγγιση αυτή συμβάλει στη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου και συνεκτικού πλαισίου. Συγκροτείται για πρώτη φορά το Κεντρικό Συμβούλιο Χωροταξικών Θεμάτων και Αμφισβητήσεων (ΚΕΣΥΧΩΘΑ), μία απολύτως αναγκαία ρύθμιση για την επίλυση των συσσωρευμένων θεμάτων ασάφειας, συγκρούσεων και αντιφατικών προβλέψεων μεταξύ των Χωροταξικών Πλαισίων.

Στα θέματα της θαλάσσιας χωροταξίας ο Ν4759/2020 νόμος εκλογικεύει το θεσμικό πλαίσιο για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό διαμορφώνοντας ένα απλούστερο, σαφέστερο και αποτελεσματικότερο πλαίσιο για τη οργάνωση, διαχείριση και προστασία του θαλάσσιου χώρου, τηρώντας παράλληλα όλες τις απαιτήσεις της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ . Πιο συγκεκριμένα η ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ στην ελληνική έννομη τάξη το 2018, μέσω του Ν. 4546/2018, δημιούργησε ασάφειες και κυρίως συγκρούσεις αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού, σε σχέση με τα υφιστάμενα Περιφερειακά και Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια. Ο Ν. 4546/2018 συμπεριέλαβε και το σχεδιασμό των χρήσεων της παράκτιας ζώνης στο ειδικότερο αντικείμενο του ΘΧΣ, παρότι στο άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Οδηγίας, αναφέρεται ρητώς ότι «Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε θαλάσσια ύδατα κρατών μελών με την επιφύλαξη άλλης νομοθεσίας της Ένωσης. Δεν εφαρμόζεται στα παράκτια ύδατα ή σε τμήματα αυτών που εμπίπτουν στον πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό κράτους μέλους, εφόσον αυτό αναφέρεται στα θαλάσσια χωροταξικά σχέδιά του».

Η εσφαλμένη ενσωμάτωση έχει ως αποτέλεσμα σήμερα, να μην είναι δυνατή η προώθηση της υλοποίησης των Θαλάσσιων Χωροταξικών Πλαισίων, καθώς τα προσφάτως αναθεωρημένα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια περιλαμβάνουν ήδη κατευθύνσεις ή/και ρυθμίσεις για το χερσαίο τμήμα του παράκτιου χώρου (ενώ ορισμένα έχουν κατευθύνσεις και για το θαλάσσιο τμήμα).

Επίσης ο Ν. 4759/2020, αγγίζει και ένα από τα ευαίσθητα θέματα της πολεοδομίας αλλά και της ελληνικής κοινωνίας. Αφορά τις ρυθμίσεις για την εκτός σχεδίου δόμηση, τους οργανωμένους υποδοχείς.

Το μοντέλο αυτό οικιστικής ανάπτυξης, έτσι όπως διαμορφώθηκε στην Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση αρχικά εξυπηρέτησε διαφορετικές ανάγκες, και κάλυψε μέρος του ελλείμματος του κράτους σε οικιστική πολιτική. Τις τελευταίες δεκαετίες όμως, λειτούργησε ως μία μορφή άναρχης ανάπτυξης, με τους κανόνες της να καταστρατηγούνται. Σε ζώνες που έχουν μελετηθεί εκτενώς, αποδεικνύεται ότι η συντριπτική πλειονότητα των κτιρίων σε εκτός σχεδίου περιοχές

έχει τεράστιες υπερβάσεις δόμησης που μεταφράζεται σε ευνοϊκότερους όρους ανάπτυξης για τις εκτός σχεδίου περιοχές συγκριτικά με τις εντός σχεδίου.

Τα τελευταία έτη, ωστόσο, η ανάπτυξη νέων εργαλείων σχεδιασμού (όπως τα Ειδικά Πολεοδομικά Σχέδια), η θεσμοθέτηση των Ειδικών και Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων (για τη Βιομηχανία, τον Τουρισμό, τις ΑΠΕ κοκ.), το θεσμικό πλαίσιο για τις Στρατηγικές Επενδύσεις (ΕΣΧΑΣΕ-ΕΣΧΑΔΑ), το πλαίσιο για τις οργανωμένες μορφές ανάπτυξης των επιχειρηματικών και τουριστικών δραστηριοτήτων (ΠΟΤΑ, ΠΟΑΠΔ, ΕΠ-ΟΥΜΕΔ κ.α.), εκσυγχρονίζουν σημαντικά τα διαθέσιμα μέσα άσκησης πολιτικής γης, διανοίγοντας με αυτόν τον τρόπο, σταδιακά, το δρόμο για μία συνολική αξιολόγηση και επαναπροσδιορισμό των κατά περίπτωση εφαρμοζόμενων πολεοδομικών πολιτικών.

Όπως είχε σημειωθεί και στην Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. με τίτλο «Χωροταξικός Σχεδιασμός: Προβλήματα – Προκλήσεις» (Ιούνιος 2020), με την ταχύτατη και ασχεδιάστη ανάπτυξη περιοχών εκτός σχεδίου δόμησης πλήττεται κατά κύριο λόγο η ελληνική ύπαιθρος, επιβαρύνεται το κόστος των υποδομών και υποβαθμίζεται το φυσικό περιβάλλον, που - πέραν της ευρύτερης σημασίας για την καθημερινότητα των πολιτών της χώρας - αποτελεί και σημαντικό πόρο για μία σειρά οικονομικών δραστηριοτήτων» (ΟΚΕα 2020) .

Η παρέμβαση με τον νέο νόμο για τον μερικό περιορισμό της εκτός σχεδίου δόμησης, μέσα από τη σταδιακή κατάργηση των παρεκκλίσεων και μέσα από τη μείωση των συντελεστών δόμησης, παράλληλα με τις προβλέψεις για αύξηση των πολεοδομικών μεγεθών των οργανωμένων μορφών ανάπτυξης (Περιοχές Οργανωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης, Οργανωμένοι Υποδοχείς Μεταποητικών και Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων, Επιχειρηματικά Πάρκα κλπ.), κινείται προς τη σωστή κατεύθυνση.

Ο νόμος ουσιαστικά θέτει σε εφαρμογή τις αποφάσεις του ΣτΕ, το οποίο σε πολλές αποφάσεις του έχει κρίνει ότι οι παρεκκλίσεις στην εκτός σχεδίου δεν δημιουργούν μόνιμο αλλά προσωρινό δικαίωμα, και έπρεπε ήδη να έχουν καταργηθεί (ΣτΕ 847/2016). Σημειώνεται ότι οι ρυθμίσεις του Ν. 4759/2020 αφορούν τις περιοχές εκτός σχεδίου που δεν διαθέτουν απολύτως κανένα σχεδιασμό/σχέδιο χρήσεων γης. Οι περιοχές εκτός σχεδίου που διαθέτουν σχέδια χρήσεων γης και διατάγματα ειδικών όρων περιορισμού δόμησης στην εκτός ορίων οικισμών (πχ. ΖΟΕ, ΓΠΣ ΣΧΟΟΑΠ του Ν 2508/97κ.α.), δεν επηρεάζονται από τις συγκεκριμένες ρυθμίσεις. Το μόνο που επί της ουσίας καταργεί είναι το δικαίωμα δόμησης κατά παρέκκλιση στις περιοχές εκτός σχεδίου που δεν διαθέτουν σχέδια χρήσεων γης σε βάθος 6-ετίας (2 έτη για την έκδοση οικοδομικής +4 έτη διάρκεια της άδειας).

Όσον αφορά τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια που θα εκπονηθούν τα επόμενα χρόνια το πως θα χειριστούν την εκτός σχεδίου δόμηση θα εξαρτηθεί από τις τοπικές συνθήκες. Ουσιαστικά δεν καταργείται ως δυνατότητα η δόμηση σε οικόπεδα μικρότερα των 4 στρεμμάτων αν αυτό έχει προκύψει μέσα από τον σχεδιασμό (που βέβαια προϋποθέτει διαβούλευση, μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, Προεδρικό Διάταγμα), αλλά καταργείται ως «οριζόντια» δυνατότητα (ΟΚΕ β 2020)..

Τέλος ένα άλλο βασικό θέμα στο οποίο εστιάζει ο Ν4759/2020, αφορά στις Ρυθμίσεις για το Σύστημα Χρήσεων γης και ειδικά στο θέμα της δυνατότητας εξέλιξής του.

Οι χρήσεις γης αποτελούν την πεμπουσία του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, καθώς καθορίζουν την πολεοδομική οργάνωση και εξέλιξη μιας περιοχής, και συνεπώς την μελλοντική της φυσιογνωμία. Με βάση την πάγια νομολογία του ΣτΕ (ΣτΕ Ολ. 415/2011, 1561/2011, 1154/2013, 28/2015, 152/2016, 1121/2018, κ.α.) ο καθορισμός ή η τροποποίηση των χρήσεων γης αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της κατά το άρθρο 24 του Συντάγματος επιβαλλόμενης ορθολογικής χωροταξίας και πολεοδομίας, δεδομένου ότι οι χρήσεις γης ρυθμίζουν μεταξύ άλλων την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων στο χώρο και εν γένει την πολεοδομική φυσιογνωμία με την οποία είναι άμεσα συνυφασμένη η ποιότητα ζωής, η λειτουργικότητα των οικισμών, η ασφάλεια κ.α. Η αρχή της τυποποίησης των χρήσεων γης (ΣτΕ ολ. 123/2007, 2723/2017, 451/2003, 3756/2000 κ.α.), στηρίζεται στην περιοριστική απαρίθμηση των ειδικών χρήσεων γης, οι οποίες περιλαμβάνονται στις γενικές χρήσεις. Σύμφωνα με αυτόν τον κανόνα, η διοίκηση οφείλει να επιλέγει για κάθε περιοχή μία κατηγορία χρήσεων γης με το περιεχόμενο, το οποίο ορίζεται στις διατάξεις του π.δ. 59/2018. Ωστόσο, η πιο πρόσφατη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ 873/2019, 2077/2017) φαίνεται ότι, λαμβάνει υπόψη κατά τον συνταγματικό έλεγχο και την αναπτυξιακή παράμετρο, παραβλέποντας μερικώς την ανελαστικότητα της αρχής της τυποποίησης.

Σήμερα, λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων και των σημαντικών αλλαγών που σημειώνονται στις ανάγκες και τον τρόπο ζωής, λόγω της ανάδυσης νέων δραστηριοτήτων που δεν περιγράφονται ρητώς στον κατάλογο των χρήσεων γης, και εν γένει για λόγους που ανάγονται στο ευρύτερο δημόσιο συμφέρον και την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, επιβάλλεται η βελτίωση του Συστήματος Χρήσεων Γης.

Ο νέος νόμος προωθεί τον εκσυγχρονισμό και την επικαιροποίηση του Συστήματος ταξινόμησης που εισήχθη με το ΠΔ 23.02.1987 και αναπαρήχθη με το ΠΔ 59/2018, το οποίο δεν συμβαδίζει με τις σύγχρονες σχεδιαστικές πρακτικές. Εξίσου σημαντική αξιολογείται η δυνατότητα για κατ' εξαίρεση και υπό αυστηρές προϋποθέσεις -στο πλαίσιο πολεοδομικού σχεδιασμούπραγματοποίησης προσθηκών στην Εθνική Ονοματολογία των Χρήσεων Γης, καθώς και της πρόβλεψης για έκδοση ΥΑ που θα αντιστοιχίζει την Εθνική Ονοματολογία με τους Κωδικούς Αριθμούς Δραστηριότητας, προκειμένου να μην σημειώνονται καθυστερήσεις, ή διασταλτικές ερμηνείες κατά την αδειοδότηση των δραστηριοτήτων (ΟΚΕ β 2020).

3. ΤΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

3.1 Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (υπ' αριθμ.6876/4871/2008 απόφαση της Βουλής (Α'128ΦΕΚ 128Α/03.07.2008).

Το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (βλ. παράρτημα), θεσμοθετήθηκε βάσει του Ν.2742/1999. Σήμερα όμως και βάσει του αρθρ. 15 του Ν.4759/2020 το πλαίσιο επέχει θέση Εθνικής Χωρικής Στρατηγικής. Μετά την έγκριση της Εθνικής Χωρικής Στρατηγικής, το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης ενσωματώνεται σε αυτήν και παύει να ισχύει.

Η Εθνική Χωρική Στρατηγική αποτελεί την ομπρέλα των χωρικών πολιτικών και κατευθύνσεων και αποτελεί την συνθετική θεώρηση στο χώρο, των επιμέρους πολιτικών, των προγραμμάτων και έργων, εξασφαλίζοντας την εσωτερική συνοχή την συμπληρωματικότητα των μέσων και των πολιτικών παρεμβάσεων, την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και συνέργεια των εκτελούμενων έργων και προγραμμάτων με αναπτυξιακό χαρακτήρα, στο πλαίσιο ενός οράματος για την ανάπτυξη του εθνικού χώρου.

Φιλοδοξεί τέλος να αποτελέσει τη βάση αναφοράς για τον συντονισμό και την εναρμόνιση των επί μέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων του Κράτους, των δημοσίων νομικών προσώπων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δευτέρου βαθμού που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη συνοχή κα ανάπτυξη του εθνικού χώρου.

Το Γενικό Πλαίσιο, όπως είναι μέχρι σήμερα διαμορφωμένο στοχεύει στη διαμόρφωση ενός χωρικού προτύπου ανάπτυξης, που θα είναι αποτέλεσμα μιας συνθετικής θεώρησης στο χώρο παραμέτρων που ενισχύουν την κοινωνική και οικονομική συνοχή και την ανταγωνιστικότητα, και προωθούν την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της χώρας, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης της βιοποικιλότητας στο πλαίσιο των αρχών της αειφορίας.

Ειδικότερα επιδιώκει:

- την ενίσχυση του ρόλου της χώρας – σε διεθνές, ευρωπαϊκό, μεσογειακό και βαλκανικό επίπεδο,
- την ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης και της χωρικής συνοχής,
- τη διαφύλαξη και, κατά περίπτωση, την ανάδειξη των ευαίσθητων φυσικών πόρων, της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τοπίου,
- την προσαρμογή της χώρας στις νέες συνθήκες που διαγράφουν οι κλιματικές αλλαγές και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων που αυτές συνεπάγονται,
- την παροχή ενός συνεκτικού πλαισίου κατευθύνσεων για τα υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού.

Το Γενικό Πλαίσιο αποτελείται από 14 άρθρα που κατανέμονται σε τέσσερα κεφάλαια που απαρτίζουν ισάριθμες θεματικές ενότητες.

Στο πρώτο κεφάλαιο (άρθρα 1 και 2) προσδιορίζεται ο σκοπός και οι στόχοι του,

Στο δεύτερο κεφάλαιο (άρθρα 3 και 4) διατυπώνονται στρατηγικές επιλογές για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου. Ειδικότερα αναφέρεται στις προοπτικές και δυνατότητες ενδυνάμωσης της θέσης της χώρας στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον και παρουσιάζονται συνοπτικά οι στρατηγικές επιλογές οργάνωσης του εθνικού χώρου που αναλύονται στα επόμενα άρθρα.

Στο τρίτο κεφάλαιο (άρθρα 5 – 11) προσδιορίζονται οι βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου. Οι παραπάνω προτεραιότητες και κατευθύνσεις αφορούν:

- τη χωρική οργάνωση των κυρίων εθνικών πόλων και αξόνων ανάπτυξης (άρθρο 5),
- τη χωρική διάρθρωση των στρατηγικής σημασίας δικτύων υποδομών και υπηρεσιών μεταφορών, ενέργειας, επικοινωνιών και τεχνολογίας (άρθρο 6),
- τη χωρική διάρθρωση, εξειδίκευση και συμπληρωματικότητα των παραγωγικών τομέων (άρθρο 7),
- τη χωρική διάρθρωση του αστικού δικτύου (άρθρο 8),
- τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του ορεινού, παράκτιου, νησιωτικού και αγροτικού χώρου καθώς και των παραμεθόριων περιοχών (άρθρο 9),
- τη διατήρηση προστασία και ανάδειξη του εθνικού φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, τη διατήρηση και ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, καθώς και την πρόληψη και αντιμετώπιση φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών (άρθρο 10),
- τη γεωγραφική ανασυγκρότηση της χώρας με σκοπό τη δημιουργία βιώσιμων διοικητικών και αναπτυξιακών ενοτήτων (άρθρο 11).

Στο τέταρτο κεφάλαιο (άρθρα 11-13) διατυπώνονται κατευθύνσεις για την αποτελεσματική εφαρμογή του, συμπεριλαμβανομένων και προτάσεων βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου για το χωροταξικό και τον πολεοδομικό σχεδιασμό καθώς και προβλέψεις για την παρακολούθηση και αξιολόγηση της εφαρμογής του.

Οι παραπάνω στόχοι, προτεραιότητες, κατευθύνσεις και ενίοτε τα μέτρα που διατυπώνονται στο σχέδιο του Γενικού Πλαισίου βρίσκονται σε αντιστοιχία α) με τους στόχους και τις αρχές του ν. 2742 / 99, τους οποίους εξειδικεύει, β) με τα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης που αναφέρονται στην ενότητα Ι του προοιμίου, με τα οποία οφείλει να εναρμονίζεται, γ) με τις βασικές διαπιστώσεις και κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού χώρου που απορρέουν από τα κείμενα που αναφέρονται στην ενότητα ΙΙ του προοιμίου και δ) με τις βασικές διαπιστώσεις και εκτιμήσεις που διατυπώνονται στην ενότητα ΙΙΙ του προοιμίου (υπ' αριθμ.6876/4871/2008 απόφαση της Βουλής (Α'128ΦΕΚ 128Α/03.07.2008)).

3.2 Τα Ειδικά Χωροταξικά Πλάγια

Τα Ειδικά Χωροταξικά Πλάγια βάσει του άρθρ. 5 του Ν. 4759/2020 «αποτελούν σύνολα κειμένων και διαγραμμάτων, με τα οποία προσδιορίζονται κατευθύνσεις σε εθνικό επίπεδο και, όπου απαιτείται, ρυθμίσεις, ιδίως, για: α) τη χωρική διάρθρωση και δομή του οικιστικού δικτύου

της Χώρας, β) τη χωρική διάρθρωση τομέων ή κλάδων παραγωγικών δραστηριοτήτων και γενικότερα τομέων ανάπτυξης εθνικής σημασίας, γ) τη χωρική διάρθρωση δικτύων και υπηρεσιών τεχνικής και διοικητικής υποδομής, δ) τη διαμόρφωση πολιτικής γης, ε) την προστασία του πολιτιστικού και φυσικού τοπίου, στ) τη χωρική ανάπτυξη και οργάνωση περιοχών του εθνικού χώρου που έχουν ιδιαίτερη σημασία από χωροταξική, περιβαλλοντική, αναπτυξιακή ή κοινωνική άποψη, όπως είναι οι παράκτιες, νησιωτικές, ορεινές και προβληματικές περιοχές, Τα πρώτα (ισχύοντα μέχρι σήμερα) Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια θεσμοθετήθηκαν βάσει του Ν. 2742/1999 και αφορούν τη Βιομηχανία, τις ΑΠΕ, τις Υδατοκαλλιεργειες, τον Τουρισμό και τα καταστήματα Κράτησης. ζ) την προώθηση σχεδίων, προγραμμάτων ή έργων χωρικής ανάπτυξης μείζονος σημασίας ή και διακρατικής ή διαπεριφερειακής εμβέλειας». Την περίοδο αυτή όλα τα παραπάνω πλαίσια είναι σε διαδικασία αναθεώρησης δεδομένου ότι έχει παρέλθει βάσει του Ν.4759/2020 ο χρόνος αναθεώρησής τους. Επιπλέον των παραπάνω Πλαισίων το ΥΠΕΝ προωθεί και την εκπόνηση ενός νέου που αφορά τις ορυκτές πρώτες ύλες.

3.2.1 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Κ.Υ.Α. Αριθμ. 4982, ΦΕΚ 2464Β2008)

Η ανάπτυξη των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) αποτελεί βασική προτεραιότητα στην ΕΕ, στόχος της οποίας είναι η προστασία του περιβάλλοντος σύμφωνα με το Πρωτόκολλο του Κιότο, αλλά και η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού των χωρών μελών. Οι ΑΠΕ μέχρι και την θεσμοθέτηση του Ειδικού Πλαισίου βρίσκονταν στο επίκεντρο των προβληματισμών της χωρικής ανάπτυξης εξαιτίας της υψηλής ζήτησης για την κατασκευή ολοένα και περισσότερων εγκαταστάσεων. Η αυξημένη αυτή ζήτηση προκαλούσε αφενός αντιδράσεις από τις τοπικές κοινωνίες και αφετέρου προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας και επομένως επενδυτική ανασφάλεια.

Για τον λόγο αυτό γίνεται όλο ήταν επιτακτική η ανάγκη εξεύρεσης των όρων που θα επέτρεπαν τη «χωρική στερέωση» ή αλλιώς τη «χωροθέτηση» των εγκαταστάσεων ΑΠΕ ώστε να δημιουργηθούν έργα που να διαθέτουν συνοχή σε επίπεδο περιβάλλοντος και τοπίου, αλλά και σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο.

Δεδομένου ότι μέχρι και την θεσμοθέτηση του Ειδικού Πλαισίου για τις ΑΠΕ (2008) δεν υπήρχε άλλο χωρικό εργαλείο το οποίο να προβλέπει την χωροθέτηση των ΑΠΕ. Η θεσμοθέτηση του Ειδικού Πλαισίου αποτέλεσε τη βάση των στρατηγικών κατευθύνσεων του σχεδιασμού.

Στην Ελλάδα, το θεσμικό πλαίσιο για τις ΑΠΕ με τα πρώτα του νομοθετήματα έδωσε έμφαση στην παροχή οικονομικών κινήτρων με τη μορφή εγγυημένων τιμολογίων καθώς και στη διευκόλυνση της αδειοδότησης προβλέποντας μια απλοποιημένη διαδικασία, σε σχέση με την ισχύουσα για τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Η δυνατότητα, οι όροι και οι προϋποθέσεις, όμως, της εγκατάστασης σταθμών ηλεκτροπαραγωγής ΑΠΕ σε περιοχές

μεταξύ άλλων προστασίας της φύσης, σε δάση και δασικές εκτάσεις καλύπτονταν ανεπαρκώς με τον Ν. 360/1976 «Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος» (ΦΕΚ Α' 151), αφού δεν είχε αποτελέσει αντικείμενο ειδικής μέριμνας.

Με το Ν. 2941/2001 έγινε η πρώτη σοβαρή προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος και ρυθμίσθηκε η εγκατάσταση ΑΠΕ σε δάση και δασικές εκτάσεις με ειδικές προβλέψεις που θέσπισαν ένα νέο πάγιο και γενικό καθεστώς. Το 2003 θεσμοθετήθηκαν κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 2742/1999 «Χωροταξικός σχεδιασμός και αιεφόρος ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 207) τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης με αποφάσεις του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (ΥΠΕΧΩΔΕ). Με την έκδοση αυτών των νομοθετικών ρυθμίσεων έχει καλυφθεί το κενό που εντόπισε η εν τω μεταξύ εκδοθείσα Απόφαση του ΣτΕ 2569/2004 Ι. Ήδη, για την αποτελεσματικότερη και σφαιρικότερη αντιμετώπιση του ζητήματος του χωροταξικού σχεδιασμού των ΑΠΕ, το ΥΠΕΧΩΔΕ., αξιοποιώντας τη δυνατότητα που δίνουν οι διατάξεις του Ν.2742/1999 και λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τις υποδείξεις και τα κριτήρια που τέθηκαν στην προαναφερόμενη δικαστική απόφαση, αποφάσισε για τη διεύθυνση των ΑΠΕ στο ελληνικό ενεργειακό σύστημα την κατάρτιση του «Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας» (βλέπε παράρτημα). Με το Πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η ικανοποίηση των εθνικών στόχων για παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ, αλλά και οι δεσμεύσεις της χώρας για την αντιμετώπιση του φαινομένου του θερμοκηπίου όπως επιτάσσει η Πράσινη Βίβλος για την Ασφάλεια του Ενεργειακού Εφοδιασμού

Το Ειδικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ, το οποίο είναι σύμφωνο με τις αρχές και τα κριτήρια του Χωροταξικού Σχεδιασμού, που ορίζει ο Ν. 2742/1999, εξειδικεύει τις κατευθύνσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη και οργάνωση του εθνικού χώρου .

Όσον αφορά στη χωρική διάρθρωση της ηλεκτροπαραγωγής με χρήση ΑΠΕ, ως κλάδου παραγωγικής δραστηριότητας, ως υποδομής κοινής ωφέλειας με εθνική εμβέλεια και με βαρύνουσα σημασία στην προστασία του περιβάλλοντος το Ειδικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ δίνει κατευθύνσεις στα κατώτερα επίπεδα σχεδιασμού (Περιφερειακά Πλαίσια, Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, Σχέδια Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτών Πόλεων, Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου κλπ). Η εκπόνηση του Ειδικού Πλαισίου για τις ΑΠΕ είχε ως στόχο τον προσδιορισμό κανόνων χωροθέτησης για την ελεγχόμενη εγκατάσταση των ΑΠΕ. Οι κανόνες αυτοί περιλαμβάνουν εξαιρέσεις περιοχών από τη χωροθέτηση αιολικών μονάδων, ελάχιστες αποστάσεις από συγκεκριμένες δραστηριότητες και περιοχές, καθορισμό μέγιστων επιτρεπόμενων πυκνοτήτων αιολικών εγκαταστάσεων (εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας των Περιοχών Αιολικής Προτεραιότητας), έλεγχο ένταξης των αιολικών εγκαταστάσεων στο τοπίο και τέλος ελάχιστες αποστάσεις μεταξύ ανεμογεννητριών για τη διασφάλιση της λειτουργικότητάς τους [2]. Πιο συγκεκριμένα το «Ειδικό Πλαίσιο για τις ΑΠΕ α). Διαμορφώνει πολιτικές χωροθέτησης έργων ΑΠΕ, ανά κατηγορία δραστηριότητας και κατηγορία χώρου βάσει των διαθέσιμων σε εθνικό επίπεδο στοιχείων. β) Καθιερώνει κανόνες και κριτήρια χωροθέτησης, που θα επιτρέπουν αφενός τη δημιουργία βιώσιμων εγκαταστάσεων ΑΠΕ και αφετέρου την αρμονική ένταξή τους στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Με την υιοθέτηση, δηλαδή, του πλαισίου

επιδιώκεται εκτός των άλλων να παρασχεθεί ένας σαφέστερος οδηγός για τις αδειοδοτούσες αρχές και τους επενδυτές, ώστε αυτοί να προσανατολίζονται σε κατάλληλες από χωροταξικής άποψης περιοχές εγκατάστασης και ώστε να περιορίζονται οι αβεβαιότητες και οι συγκρούσεις χρήσεων γης που συχνά αναφύονται επί του πεδίου. γ) Δημιουργεί αποτελεσματικό μηχανισμό χωροθέτησης των εγκαταστάσεων ΑΠΕ, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών. δ) Στοχεύει σε επιχειρησιακό επίπεδο στην απλοποίηση και συντόμευση των διαδικασιών χωρικού σχεδιασμού και χωρικής-περιβαλλοντικής εξειδίκευσης για τη δημιουργία έργων ΑΠΕ, καθώς και την εγκαθίδρυση συνθηκών ασφάλειας δικαίου για τους επενδυτές, χωρίς να τίθεται σε δευτερεύουσα θέση η προστασία του περιβάλλοντος (Γουργιώτης Α., Τσιλιμίγκας, Γ., 2011).

3.2.2 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Υδατοκαλλιέργειες (Κ.Υ.Α. 31722/4–11–2011, ΦΕΚ 2505Β2011)

Α. Η Ε.Ε. είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας παγκοσμίως αλιευτικών προϊόντων. Η υδατοκαλλιέργεια καλύπτει ένα σημαντικό ποσοστό στην αγορά αυτή. Η Ελλάδα διατηρεί μια από τις ηγετικές θέσεις στην παραγωγή μεσογειακών ειδών σε ευρωπαϊκό, αλλά και διεθνές επίπεδο, αντιπροσωπεύοντας το 31% της παραγωγής τους διεθνώς. Η υδατοκαλλιέργεια αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κλάδους της αγροτικής παραγωγής της Ελλάδας και τον πλέον σημαντικό κλάδο ζωικής παραγωγής. Αποτελεί έναν από τους πιο εξωστρεφείς και ανταγωνιστικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας συμβάλλοντας θετικά στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας ενώ προσφέρει θέσεις εργασίας συμβάλλοντας στην κοινωνική συνοχή, στην μείωση της ανεργίας και στην οικονομική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

Με την υπ' αριθμ. 31722/4.11.2011 ΚΥΑ (Β' 2505) εγκρίθηκε το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις υδατοκαλλιέργειες και η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού (βλέπε παράρτημα). Σκοπός του Πλαισίου αυτού είναι η παροχή κατευθύνσεων, κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη του κλάδου στον ελληνικό χώρο και των αναγκαίων προς τούτο υποδομών, με στόχο τη διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος και της ανταγωνιστικότητας του κλάδου. Κύριο στόχο αποτελεί η προώθηση της οργανωμένης λειτουργίας των μονάδων σε οργανωμένους υποδοχείς (Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών–ΠΟΑΥ, έναντι της σημειακής χωροθέτησης). Οι οργανωμένοι υποδοχείς προβλέπονταν ως μέσο προστασίας του περιβάλλοντος ήδη από τον ν. 1650/1986 και αποτελούν βασικό μηχανισμό εφαρμογής, ελέγχου και υποστήριξης του Χωροταξικού Σχεδιασμού.

Το Ειδικό Πλαίσιο για τις Υδατοκαλλιέργειες επιδιώκει, μεταξύ άλλων, τη διαχείριση της οικονομίας του χώρου σε σχέση με τις επιχειρούμενες χρήσεις καθώς και την τακτοποίηση,

τον εξορθολογισμό και την ορθή διαχείριση της χωροταξικής οργάνωσης της υδατοκαλλιέργειας. Υποδεικνύει τους αναγκαίους χώρους για την ανάπτυξη του τομέα και την κάλυψη των αναγκών που προκύπτουν για την ανάπτυξη νέων μονάδων, για επεκτάσεις ή μετεγκαταστάσεις και μετασχηματισμούς υφιστάμενων μονάδων.

Η στρατηγική κατεύθυνση του πλαισίου για τη θαλάσσια υδατοκαλλιεργητική δραστηριότητα αφορά στην οργάνωση - εγκατάσταση των μονάδων σε Περιοχές Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών (ΠΑΥ) και σε ειδικές μόνο περιπτώσεις σε χωροθέτηση μεμονωμένων μονάδων εντός ή εκτός ΠΑΥ.

Οι Περιοχές Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών (Π.Α.Υ.) του Ελληνικού θαλάσσιου χώρου, οι οποίες μετά από αξιολόγηση των χαρακτηριστικών τους (χωροταξικών – περιβαλλοντικών – αναπτυξιακών), και με κριτήριο και την υφιστάμενη κατάσταση από την άποψη ύπαρξης μονάδων υδατοκαλλιέργειας (συγκέντρωση μονάδων), κατατάσσονται στις επόμενες πέντε κατηγορίες Α έως Ε:

Α. Περιοχές ιδιαίτερα αναπτυγμένες που χρήζουν παρεμβάσεων βελτίωσης, εκσυγχρονισμού των μονάδων και των υποδομών, προστασίας και αναβάθμισης του περιβάλλοντος.

Β. Περιοχές με σημαντικά περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης των θαλάσσιων υδατοκαλλιεργειών

Γ. Δυσπρόσιτες περιοχές με σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης των θαλάσσιων υδατοκαλλιεργειών

Δ. Περιοχές με ιδιαίτερη ευαισθησία, ως προς το φυσικό περιβάλλον στις οποίες απαιτείται προσαρμογή των όρων εγκατάστασης και λειτουργίας των μονάδων υδατοκαλλιέργειας στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του χώρου και του περιβάλλοντος

Ε. Περιοχές Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών Κατηγορίας Ε Πρόκειται για περιοχές με κατάλληλα χαρακτηριστικά, τα οποία ευνοούν την ανάπτυξη υδατοκαλλιεργειών, αλλά με ιδιαιτερότητες, που δεν επιτρέπουν τη δημιουργία συγκεντρώσεων και οργανωμένων ζωνών.

Εντός των ΠΑΥ (κατηγορίας Α-Δ), δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη χωροθέτηση μονάδων σε Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης (ΠΟΑΥ), καθώς και στη χωροθέτηση μονάδων σε Περιοχές Ατυπής Συγκέντρωσης Μονάδων (ΠΑΣΜ).

Συνεπώς, βασικός στόχος χωροθέτησης της δραστηριότητας, είναι είτε η θεσμοθέτηση ΠΟΑΥ, είτε η δημιουργία ΠΑΣΜ, οι οποίες αποτελούν μεταβατική κατάσταση πριν τη θεσμοθέτηση ΠΟΑΥ., (Υ.Α. 31722/4-11-2011, ΦΕΚ 2505Β2011).

3.2.3 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για την Βιομηχανία (Κ.Υ.Α. 11508 /2009, ΦΕΚ 151ΤΑΑΠΘ2009)

Σκοπός του Ειδικού Πλαισίου αποτελεί ο μετασχηματισμός της χωρικής διάρθρωσης του τομέα της βιομηχανίας προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία

περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις: την προστασία του περιβάλλοντος, την κοινωνική ισότητα και συνοχή και την οικονομική ευημερία.

Το Πλαίσιο περιλαμβάνει κατευθύνσεις που αφορούν α) στη μακροχωρική οργάνωση της βιομηχανίας καθώς και β) τη χωροθέτησή της σε τοπικό επίπεδο σε συνάρτηση με τις χρήσεις γης. Ειδικότερα, περιλαμβάνει κατευθύνσεις για το εθνικό πρότυπο χωροταξικής οργάνωσης της βιομηχανίας, με εξειδίκευση σε περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο, κατευθύνσεις κλαδικού και ειδικού χαρακτήρα, κατευθύνσεις για το καθεστώς και τους όρους οργανωμένης χωροθέτησης της βιομηχανίας καθώς και για τη χωροθέτησή της εκτός σχεδίου, κριτήρια και συμβατότητες χωροθέτησης των βιομηχανικών μονάδων και υποδοχέων, κατευθύνσεις για τον υποκείμενο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό και για άλλες μορφές σχεδιασμού και πρόγραμμα δράσης.

Οι χρονικοί ορίζοντες του Ειδικού Πλαισίου είναι το 2021 (μακροπρόθεσμος) και το 2013 (μεσοπρόθεσμος). Ανάλογα με το χαρακτήρα τους, οι κατευθύνσεις που περιλαμβάνονται αναφέρονται σε έναν ή περισσότερους χρονικούς ορίζοντες.

Οι κατευθύνσεις του Ειδικού Πλαισίου για την οργανωμένη χωροθέτηση της Βιομηχανίας είναι οι παρακάτω :

Οργάνωση της βιομηχανίας και των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε κατηγορίες οργανωμένων υποδοχέων που διακρίνονται σε:

- (α) Υποδοχείς γενικού χαρακτήρα, αντιστοιχούν στα υφιστάμενα σήμερα καθεστώτα οργανωμένης χωροθέτησης βιομηχανικών δραστηριοτήτων
- (β) Υποδοχείς εξυγίανσης, που προβλέπονται σε περιοχές που υφίστανται άτυπες συγκεντρώσεις βιομηχανικών μονάδων
- (γ) Υποδοχείς χωροθέτησης μεμονωμένων μεγάλων μονάδων
- (δ) Υποδοχείς ενδιάμεσου χαρακτήρα, οι υποδοχείς αυτής της κατηγορίας αντικαθιστούν και εκλογικεύουν τις περιπτώσεις όπου η υφιστάμενη νομοθεσία προβλέπει τον καθορισμό ζωνών εκτός σχεδίου για την εγκατάσταση βιομηχανικών δραστηριοτήτων.

Από άποψη βαθμίδων όχλησης, οι οργανωμένοι υποδοχείς διακρίνονται σε χαμηλής όχλησης (τύπου Γ), μέσης όχλησης (τύπου Β), και υψηλής όχλησης (τύπου Α).

Οι χωροταξικές προϋποθέσεις για τη δημιουργία οργανωμένων υποδοχέων για τη βιομηχανία, που προβλέπει το Πλαίσιο είναι οι εξής:

- (α) Οι οργανωμένοι υποδοχείς που πολεοδομούνται δημιουργούνται σε περιοχές εντός ή εκτός αστικού χώρου.
- (β) Η χωροταξική καταλληλότητα της θέσης για την οποία κινείται διαδικασία δημιουργίας οργανωμένου υποδοχέα πρέπει να προκύπτει από υπόδειξη χωροταξικού ή πολεοδομικού σχεδίου.

- (γ) Το ελάχιστον εμβαδόν των υποδοχέων που δημιουργούνται σε εκτός σχεδίου περιοχές ορίζεται σε 50 στρ. για τους υποδοχείς χαμηλής όχλησης, 100 στρ. για τους υποδοχείς μέσης όχλησης, και 150 στρ. για τους υποδοχείς υψηλής όχλησης.
- (δ) Στις εντός σχεδίου περιοχές επιτρέπεται εφεξής η δημιουργία υποδοχέων μόνο χαμηλής όχλησης.

3.2.4 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (Κ.Υ.Α. 24208/2009 (Β'1138Β) & Κ.Υ.Α. 67659/9.12.2013 (ΦΕΚ Β'3155)).

Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (ΕΧΠ-Τ) εγκρίθηκε για πρώτη φορά το 2009 και στη συνέχεια το 2013 εγκρίθηκε η τροποποίησή του. Στη συνέχεια με την 519/2017 απόφαση του Ε' Τμήματος του ΣτΕ κρίθηκε ότι η Κοινή Υπουργική Απόφαση Κ.Υ.Α. 24208/2009 (Β'1138Β) που αφορά την έγκριση του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό έχει πλήρως αντικατασταθεί με την Κ.Υ.Α. 67659/9.12.2013 (ΦΕΚ Β'3155) και δεν αναβίωσε μετά την ακύρωση της αποφάσεως (με την ΣτΕ3632/2015) που την αντικατέστησε, έχει δε, παύσει να ισχύει και να επιφέρει έννομες συνέπειες. Μετά την ακύρωση του νεότερου Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και μέχρι την έγκριση νέου, (για το οποίο οι διαδικασίες έχουν ήδη δρομολογηθεί) εξακολουθεί να είναι δυνατή η ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας στη χώρα, με βάση τις προβλέψεις που τυχόν υπάρχουν σε υφιστάμενα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (πρβλ. ΣτΕ 3043/2011), καθώς και στα κατωτέρου ιεραρχικώς επιπέδου σχεδιασμού, σε σχέση με τα περιφερειακά, χωρικά σχέδια αλλά και βάσει της ισχύουσας τουριστικής νομοθεσίας και επιμέρους νομοθετημάτων που ενδεχομένως υπάρχουν για κάθε περιοχή. Από τότε η χωρική οργάνωση της τουριστικής δραστηριότητας, εξελίσσεται χωρίς χωροταξικό σχεδιασμό εθνικού επιπέδου, και το ίδιο θα εξακολουθήσει μέχρι την έγκριση του νέου ΕΧΠ-Τ. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό όσον αφορά τις κανονιστικές διατάξεις για ορισμένες περιοχές, για τις οποίες μετά την ακύρωση του ΕΧΠ-Τ επανήλθε σε ισχύ η προβληματική γενική νομοθεσία για την εκτός σχεδίου δόμηση. Εκ τότε βρίσκεται σε εξέλιξη η μελέτη αναθεώρησης του ΕΧΠ Τουρισμού.

3.2.5 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Καταστημάτων Κράτησης (Κ.Υ.Α. 28704/4362/2001 ΦΕΚ 1575Β2001).

Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Καταστημάτων Κράτησης αποτελεί το πρώτο Ειδικό Πλαίσιο που θεσμοθετήθηκε (2001) λόγω της πιεστικής ανάγκης για τη δημιουργία νέων φυλακών.

Το Πλαίσιο αυτό αποσκοπεί στη διαμόρφωση κατευθύνσεων σε εθνικό επίπεδο για τη χωροθέτηση των Καταστημάτων Κράτησης με στόχο την προώθηση αρχών του Σωφρονιστικού Κώδικα, την κάλυψη επιτακτικών αναγκών συμπλήρωσης των υποδομών και τη βέλτιστη γεωγραφική κατανομή τους κατά τρόπο ώστε να εξυπηρετείται

αποτελεσματικότερα ο πληθυσμός, να καλύπτονται οι ανάγκες των καταστημάτων κράτησης σε υποδομές και υπηρεσίες, καθώς και να ελαχιστοποιείται το κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος.

Το πλαίσιο περιλαμβάνει α) κριτήρια χωροθέτησης των καταστημάτων κράτησης σε δύο χωρικά και διοικητικά επίπεδα, το εθνικό και το περιφερειακό, καθώς και κατευθύνσεις για τη διαδικασία επιλογής γηπέδου σε τοπικό επίπεδο και β) πρόγραμμα δράσης και ειδικότερα τον καθορισμό των μεγεθών για την προγραμματική περίοδο 2001-2016 και την κατανομή τους σε επίπεδο περιφέρειας, την εξειδίκευση των ενεργειών σε επιμέρους υποπρογράμματα, καθώς και το χρονικό προγραμματισμό ενεργειών και εκταμιεύσεων (Κ.Υ.Α. 28704/4362/2001 ΦΕΚ 1575Β2001).

Το Πλαίσιο προβλέπει κριτήρια χωροθέτησης καταστημάτων κράτησης, τα οποία αφορούν α) κριτήρια συμπλήρωσης των υποδομών της χώρας σε καταστήματα κράτησης και κατανομή τους σε Εθνικό επίπεδο και β) κριτήρια χωροθέτησης νέων καταστημάτων κράτησης σε επίπεδο περιφέρειας.

3.2.6 Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ορυκτές Πρώτες Ύλες

Την περίοδο αυτή (Απρίλιο 2020) βρίσκεται σε διαδικασία εκπόνησης το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ορυκτές Πρώτες Ύλες.

Στόχος του Ειδικού Χωροταξικού για τις ΟΠΥ, σύμφωνα με το τεύχος τεχνικών προδιαγραφών του ΥΠΕΝ, είναι η διαμόρφωση πολιτικής για τη χωρική διάρθρωση του εξορυκτικού κλάδου με βάση τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Το χωροταξικό θα περιλαμβάνει τις βασικές κατευθύνσεις για τη χωρική οργάνωση του εξορυκτικού κλάδου σε συνάρτηση με τις υφιστάμενες χρήσεις γης και θα είναι εναρμονισμένο με την Εθνική Πολιτική για το στρατηγικό σχεδιασμό και εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου.

Ειδικότερα έχει τους παρακάτω στόχους :

- Τον προσδιορισμό, εξειδίκευση και συμπλήρωση των βασικών κατευθύνσεων, προτεραιοτήτων και επιλογών της Εθνικής Χωροταξικής Πολιτικής στον τομέα της εξόρυξης των ΟΠΥ.
- Την παροχή κατευθύνσεων, για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη της εξορυκτικής δραστηριότητας.
- Τη διασφάλιση της δυνατότητας δημιουργίας απαραίτητων συνοδών υποδομών, έργων και δράσεων που απαιτούνται για την αξιοποίηση των ΟΠΥ, όπως ενδεικτικά η προσβασιμότητα στους χώρους εξόρυξης καθώς και το δίκτυο μεταφοράς των προϊόντων (χερσαίο, θαλάσσιο).
- Την προσαρμογή του χωρικού σχεδιασμού στις νέες εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο κλάδος της εξόρυξης.

- Την ενσωμάτωση στο χωρικό σχεδιασμό των σχετικών με την εξόρυξη κατευθύνσεων, παρεμβάσεων και έργων, των προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων, των προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς και άλλων γενικών ή ειδικών αναπτυξιακών προγραμμάτων που έχουν αξιολογες επιπτώσεις στη διάρθρωση και ανάπτυξη του εθνικού χώρου, καθώς και τη διατύπωση προτάσεων για νέες παρεμβάσεις, έργα κ.λπ..
- Την εξέταση των προτάσεων ανάδρασης των υπό θεσμοθέτηση Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων, στον τομέα της εξόρυξης των ΟΠΥ.
- Την παροχή των αναγκαίων κατευθύνσεων προς τα υποκείμενα επίπεδα χωρικού σχεδιασμού για την προώθηση της εξορυκτικής δραστηριότητας στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, και την ενσωμάτωση του τομέα εξόρυξης των ΟΠΥ στο πλαίσιο της συνεκτικής και ολοκληρωμένης διαχείρισης του χώρου.
- Τη δημιουργία ενός στρατηγικού πλαισίου για τη χωρική οργάνωση των δραστηριοτήτων έρευνας και εξόρυξης, που θα ανταποκρίνεται στους στόχους των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών.
- Την προώθηση πολιτικών χρήσεων γης που θα συνεκτιμούν τις περιοχές κοιτασματολογικού ενδιαφέροντος μετά από επιστημονικά τεκμηριωμένη αξιολόγηση.
- Την προώθηση του χωρικού σχεδιασμού με γνώμονα τη διασφάλιση της αξιοποίησης των κοιτασμάτων από ασύμβατες χρήσεις και τη στέρηση της δυνατότητας αξιοποίησής τους σε μακροχρόνια βάση.
- Τον καταρχήν καθορισμό ευρύτερων περιοχών μεταλλευτικού ενδιαφέροντος σε εθνικό επίπεδο και την ιεράρχηση της σημαντικότητάς τους, και της συμβολής τους στη βιώσιμη ανάπτυξη σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, και σε επίπεδο ΕΕ.
- Τη γεωγραφική απεικόνιση των υφιστάμενων κοιτασμάτων σε εθνικό επίπεδο. Η αποτύπωση θα πραγματοποιηθεί με βάση τα στοιχεία που τηρούνται στη Γενική Δ/ση ΟΠΥ του Υ.Π.ΕΝ., καθώς και στοιχείων που προέκυψαν από μελέτες του ΓΓΜΕ και αφορούν έρευνες με σκοπό τον εντοπισμό κοιτασμάτων και τον καθορισμό των αποθεμάτων τους.
- Τον καθορισμό ευρύτερων περιοχών ενδιαφέροντος που αφορούν ενεργειακές πρώτες ύλες, μεταλλευτικά, λατομικά και βιομηχανικά ορυκτά κατόπιν της κατηγοριοποίησής τους και της ιεράρχησης των προτεραιοτήτων αξιοποίησής τους, με στόχο την ορθολογική εκμετάλλευσή τους.
- Τη διασφάλιση της δυνατότητας αξιοποίησης των εγχώριων κοιτασμάτων και την επίλυση θεμάτων ανταγωνισμού χρήσεων γης.
- Την καθιέρωση συγκεκριμένων κριτηρίων που θα διασφαλίζουν την πρόσβαση σε κοιτάσματα ΟΠΥ με στόχο την επάρκεια και διαθεσιμότητα ΟΠΥ στην κοινωνία, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη.

Τα αναμενόμενα οφέλη από την εκπόνηση του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τις ΟΠΥ αφορούν :

- Στη δημιουργία ενός πλαισίου ώστε να είναι συμβατά με αυτό όλα τα χωροταξικά – αναπτυξιακά πλαίσια των περιφερειών και των δήμων, για την αξιοποίηση εντοπισμένων, εκμεταλλεύσιμων κοιτασμάτων ΟΠΥ.
- Στη διευκόλυνση των διαδικασιών αδειοδότησης εργασιών έρευνας και εκμετάλλευσης ΟΠΥ μέσω της δημιουργίας ενός πλαισίου που θα θέτει με σαφήνεια στις υπεύθυνες για την αδειοδότηση αρχές και στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις τις περιοχές υφιστάμενων κοιτασμάτων σε εθνικό επίπεδο καθώς και τις καταρχήν ευρύτερες περιοχές αναζήτησης ΟΠΥ, μειώνοντας το χρόνο και τις γραφειοκρατικές διαδικασίες αδειοδότησης κυρίως στις περιπτώσεις που αφορούν σημαντικές επενδυτικές δραστηριότητες.
- Στην ασφάλεια δικαίου που αποτελεί προϋπόθεση για την προσέλκυση επενδύσεων.

Με τη θεσμοθέτηση του εν λόγω Πλαισίου θα δημιουργηθεί για πρώτη φορά για τον κλάδο της εξόρυξης ένα λειτουργικό και ολοκληρωμένο σύστημα κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική οργάνωση της εξορυκτικής δραστηριότητας (ΥΠΕΝ 2018).

3.3 Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός (ΘΧΣ)¹

Είναι πλέον ευρέως αποδεκτό ότι η διάσταση του χώρου αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των πολιτικών για την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Ο θαλάσσιος χώρος έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού σε αυτόν βρίσκονται σημαντικοί πόροι που πλέον, λόγω των νέων τεχνολογιών, μπορούν να αξιοποιηθούν (ΕΕΚ, 2012; Theophilou, 2014). Η ζήτηση του χώρου στις παράκτιες και θαλάσσιες ζώνες από ποικίλες και συχνά ανταγωνιστικές χρήσεις (αλιείας, υδατοκαλλιέργειών, υποδομών, όπως καλωδίων-αγωγών-πλωτών οδών, εγκαταστάσεων πετρελαίου και αερίου, αιολικών πάρκων) αυξάνεται με ταχύ ρυθμό. Πρόσθετα, οι επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή, οι κίνδυνοι των φυσικών καταστροφών και της διάβρωσης ασκούν πίεση στους παράκτιους και θαλάσσιους πόρους. Για τους προαναφερόμενους λόγους κατέστη αναγκαία η θέσπιση κανόνων σε επίπεδο ΕΕ για ολοκληρωμένο Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό (ΘΧΣ) που από κοινού με την Ολοκληρωμένη Διαχείριση της Παράκτιας Ζώνης (Οδηγία, Πρόταση 2013/133), η οποία στη Μεσόγειο είναι θεσμοθετημένη βάσει του ισχύοντος Πρωτοκόλλου (UNEP/MAP/PAP, 2008), προσδιορίζουν το πλαίσιο για την λήψη αποφάσεων για την Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική. Ειδικότερα, το 8ο Πρωτόκολλο της Σύμβασης της Βαρκελώνης (2008), που αποτελεί τμήμα του κοινοτικού κεκτημένου, αναφέρεται στην ανάγκη της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Παράκτιων Περιοχών και προβλέπει τον χωρικό σχεδιασμό τόσο για την χερσαία, όσο και για τη

¹ Η ανάλυσή που στο κεφάλαιο υιοθετείτε έχει δημοσιευθεί στο Στεφανή Α., Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α., 2016. «Ζητήματα σύνταξης ενός ολοκληρωμένου πλαισίου για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό», Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

θαλάσσια ζώνη. Σκοπός της Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου «περί θεσπίσεως πλαισίου για το Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό» που εκδόθηκε το 2014 (Οδηγία 2014/89/ΕΕ) είναι η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των θαλάσσιων περιοχών και η αειφόρος χρήση των θαλάσσιων πόρων. Αντικείμενο του ΘΧΣ αποτελεί η θάλασσα, πρέπει όμως να εξεταστεί σε ουσιαστική συνάρτηση με τον χερσαίο χώρο, ειδικά με τις παράκτιες ζώνες, λόγω των έντονων αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται. Η αναγκαιότητα της διασφάλισης της συνοχής μεταξύ του χερσαίου χωροταξικού σχεδιασμού και του ΘΧΣ έχει γίνει κατανοητή και τεκμηριώνεται σε επίπεδο ορισμών και σε επίπεδο αρχών στα βασικά θεσμικά και πολιτικά κείμενα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στον “Οδικό χάρτη για τον ΘΧΣ και την επίτευξη κοινών αρχών στην ΕΕ” προσδιορίζεται ως βασική προτεραιότητα η διασφάλιση συνοχής μεταξύ των συστημάτων σχεδιασμού των παράκτιων ζωνών και του ΘΧΣ. Στον παράκτιο χώρο δημιουργούνται ιδιαίτεροι χωροκοινωνικοί σχηματισμοί, συχνά σε λεπτές ισορροπίες, με έντονα ανταγωνιστικές κοινωνικοοικονομικές σχέσεις, ενώ στα πλούσια οικοσυστήματα ασκούνται σημαντικές πιέσεις με αποτέλεσμα συχνά την υποβάθμισή τους (MEPP & P W, 2006). Στις παράκτιες ζώνες η πολυπλοκότητα των προβλημάτων που αναδύονται απαιτούν αφενός σφαιρική και πολυδιάστατη θεώρηση διαχείρισης με μακροπρόθεσμο ορίζοντα και αφετέρου, δράσεις ικανές να απαντήσουν στις τοπικές ιδιαιτερότητες με άμεσο και αποτελεσματικό τρόπο (Spilanis et al., 2009; ΕΕΚ, 2008: 5.8, 5.2). Βασική προτεραιότητα του χωροταξικού σχεδιασμού (χερσαίου και θαλάσσιου), αποτελεί η πρόληψη των προβλημάτων για την μελλοντική ανάπτυξη μιας περιοχής, η άμβλυνση των ανταγωνιστικών σχέσεων, η αντιμετώπιση πιθανών συγκρούσεων των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και η προώθηση συνεργειών μεταξύ τους, όπου αυτό είναι δυνατόν, σε άμεση εναρμόνιση με τη στρατηγική της ΕΕ για τη «Γαλάζια Ανάπτυξη» (ΕΕΚ, 2012).

3.3.1 Πλαίσιο αρχών του ΘΧΣ

Ειδικεύοντας το πλαίσιο του ΘΧΣ, όπως αυτό ορίζεται από (α) τον Οδικό Χάρτη για τον ΘΧΣ (ΕΕΚ 2008), (β) την Οδηγία 2014/89/ΕΕ για την θέσπιση πλαισίου για τον ΘΧΣ και (γ) την Οδηγία-πλαίσιο 2008/56/ΕΚ για τη θαλάσσια στρατηγική, όπως αυτή ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με τον Ν. 3983/2011, οι αρχές του ΘΧΣ προσδιορίζονται σε αρχές που αφορούν σε ζητήματα ορισμών και εννοιολογικές διευκρινήσεις του ΘΧΣ, σε ζητήματα “σύνταξης” και προσδιορισμού των χαρακτηριστικών του ΘΧΣ και σε θέματα εφαρμογής της πολιτικής και στη θεσμική νομιμοποίηση του ΘΧΣ. Είναι προφανές ότι η διάκρισή αυτή εξυπηρετεί μόνον μεθοδολογικά ζητήματα, αφού μεταξύ τους εμφανίζουν ισχυρές διασυνδέσεις και αλληλεξαρτήσεις.

3.3.1.1 Αρχές που αφορούν σε ζητήματα ορισμών και εννοιολογικές διευκρινήσεις του ΘΧΣ.

1. Για τον προσδιορισμό της περιοχής εφαρμογής ΘΧΣ δεν χρειάζεται να διασφαλίζεται τοπολογική συνέχεια, να καλύπτεται δηλαδή το σύνολο μιας περιοχής (π.χ. την ΑΟΖ ενός κράτους μέλους), αλλά μπορεί να ορίζεται ad-hoc σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες μιας περιοχής (π.χ. ένας κόλπος στον οποίο εμφανίζονται σημαντικές πιέσεις από συγκρούσεις χρήσεων), λαμβάνοντας υπόψη τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα της χώρας, όπως απορρέουν από το διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και την κύρωσή του από την Ελλάδα (UNCLOS, 1994; ν.2321/1995). Στην περιοχή μελέτης θα πρέπει να εξετάζονται ταυτόχρονα οι τρεις διαστάσεις του θαλάσσιου χώρου (ο βυθός, η στήλη ύδατος και η επιφάνεια), αφού διαφορετικές χρήσεις, συμβατού χαρακτήρα, μπορεί να χωροθετούνται επάλληλα. Πρέπει επίσης, ο χρόνος να λαμβάνεται υπόψιν (Ehler C. and Douvere F, 2009: Part 1), αφού είναι πιθανό να μεταβάλλεται τόσο στη διάρκεια του ημερολογιακού έτους, όσο και διαχρονικά η ανάγκη διαχείρισης, απαιτώντας μεταβολή στον χαρακτήρα του σχεδιασμού (EEK, 2008: 5.1).

2. Ο προσδιορισμός του χαρακτήρα του ΘΧΣ, το αν δηλαδή οι προτάσεις του σχεδιασμού θα πρέπει να έχουν κατευθυντήριο ή κανονιστικό χαρακτήρα, προκύπτει από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης. Τα ζητήματα που θα πρέπει να αξιολογούνται για τον προσδιορισμό του χαρακτήρα του πλαισίου είναι τα εξής : (α) Το είδος των δραστηριοτήτων που στην θαλάσσια περιοχή χωροθετούνται (οχλούσες, μη οχλούσες, ρυπογόνες, μη ρυπογόνες κλπ), (β) η ένταση των δραστηριοτήτων (εντατικές, εκτατικές), (γ) οι σχέσεις των δραστηριοτήτων (συμπληρωματικές, ανταγωνιστικές) και τέλος, (δ) έμφαση πρέπει να δίνεται στις επιπτώσεις των δραστηριοτήτων στο περιβάλλον, αν δηλαδή υπάρχει υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του συστήματός ή όχι (EEK, 2008: 5.1; Ν. 3983/2011).

3. Ο προσδιορισμός των στόχων του ΘΧΣ αποσκοπεί στη διαχείριση των αναπτυσσόμενων δραστηριοτήτων και στον προσανατολισμό της μελλοντικής ανάπτυξης μιας θαλάσσιας περιοχής (EEK, 2008: 5.2). Στις μεγάλες χωρικές κλίμακες πρέπει να θέτει τις κατευθύνσεις για την συνολική διαχείριση του θαλάσσιου χώρου, διασφαλίζοντας τη συμβατότητα των επιλογών του ΘΧΣ με: (α) τις εθνικές χωρικές πολιτικές, όπως αυτές προκύπτουν από τα αντίστοιχα χωροταξικά πλαίσια, (β) τις περιφερειακές χωρικές πολιτικές, όπως αυτές προκύπτουν στα αντίστοιχα περιφερειακά πλαίσια, (γ) τον αναπτυξιακό προγραμματισμό σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, (δ) τις τομεακές πολιτικές εθνικού επιπέδου (πολιτική μεταφορών, ενέργειας, βιομηχανίας κ.λπ.) και τέλος, (ε) τις κυρωμένες ευρωπαϊκές και διεθνείς συμβάσεις. Στις μικρότερες κλίμακες, ως υποκείμενος σχεδιασμός, πρέπει: (α) να εξειδικεύει τις επιλογές που υιοθετούνται στα υπερκείμενα επίπεδα σχεδιασμού στην βάση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, (β) να διευθετεί συγκρουόμενες, ανταγωνιστικές τομεακές προτεραιότητες και (γ) να προωθηθεί συνέργειες μεταξύ των τομεακών προτεραιοτήτων.

3.3.1.2 Αρχές που αφορούν σε ζητήματα “σύνταξης” και προσδιορισμού των χαρακτηριστικών του ΘΧΣ

1. Για την ευρεία αποδοχή και τη διασφάλιση της εφαρμογής του ΘΧΣ, είναι απαραίτητη η ουσιαστική εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας που αποτελούν τους φυσικούς χρήστες του χώρου σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού με την εξασφάλιση συμμετοχικών διαδικασιών (EEK, 2008: 5.4). Η συμμετοχική διαδικασία ως κοινωνική δράση συναντάται κυρίως στην μικρή και μεσαία κλίμακα του χωρικού σχεδιασμού και λιγότερο σε εθνικό επίπεδο, όπου εγείρονται σύνθετα οργανωτικά και διαχειριστικά προβλήματα. Στις μεγάλες κλίμακες απαιτείται η διασφάλιση ενός πλαισίου διαβούλευσης ανάμεσα στους πολιτικούς φορείς της κεντρικής (Υπουργεία, Γενικές Διευθύνσεις κ.λπ.), και της αποκεντρωμένης διοίκησης (Περιφέρειες), ώστε να αποφευχθούν αντιφατικοί στόχοι ανάμεσα στις πολιτικές που προτείνονται και να διασφαλιστούν σχέσεις συνέργειας, όπου αυτό είναι δυνατόν. 5. Ο ΘΧΣ αναπτύσσεται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον με αποτέλεσμα τα δεδομένα και οι πληροφορίες στα οποία βασίζεται να αλλάζουν στον χρόνο. Σε αυτήν την λογική προκύπτει ότι ενδογενώς ο ΘΧΣ θα πρέπει να έχει ενσωματωμένους μηχανισμούς παρακολούθησης και αξιολόγησης (EEK, 2008: 5.8). Η σύσταση ενός παρατηρητηρίου για το ΘΧΣ θα αποτελούσε την πλέον ενδεδειγμένη λύση σε αυτήν την κατεύθυνση. 6. Κεντρικό ζήτημα στην διαχείριση του θαλάσσιου χώρου αποτελεί η επιλογή του κατάλληλου φορέα και του κατάλληλου επιπέδου διοίκησης, γεγονός που θα συμβάλει στην “ορθολογικοποίηση” της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Ο ορισμός δηλαδή της αρμόδιας αρχής που θα έχει την εποπτεία της θαλάσσιας χωροταξίας στην Ελλάδα και τον συντονισμό των συναρμόδιων διοικητικών φορέων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο διασφαλίζει την συμπληρωματικότητα των πολιτικών (Διακήρυξη Βασιλοπούλου κ.ά., 2015).
2. Ο ΘΧΣ αποσκοπεί στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της ανάπτυξης των παραγωγικών δραστηριοτήτων, της προστασίας-διαχείρισης του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, της συνοχής μεταξύ θαλάσσιου και χερσαίου χώρου, αλλά και της κοινωνικής συνοχής. Ειδικότερα στοχεύει στη διασφάλιση ενός πλαισίου επενδυτικής ασφάλειας μέσα από (α) την απλούστευση των διαδικασιών, (β) την διασαφήνιση των επιλογών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και (γ) την επιτάχυνση των διαδικασιών αδειοδοτήσεων προς όφελος των θαλάσσιων χρηστών και των θαλάσσιων επενδύσεων. Για αυτόν το σκοπό, απαιτείται η σύνταξη ενός πλαισίου με ενιαίες διαδικασίες, ικανό να αντικαταστήσει την κατά περίπτωση αξιολόγηση που αποτελεί την συνήθη πρακτική για τέτοια ζητήματα.
3. Ο ΘΧΣ πρέπει να βασίζεται σε ισχυρή αξιόπιστη βάση δεδομένων και γνώσεων, ικανή να παρέχει ακριβείς πληροφορίες και γνώση από διαφορετικά επιστημονικά πεδία, διασφαλίζοντας ευέλικτους μηχανισμούς, ικανούς να ενσωματώσουν τα νέα δεδομένα σύμφωνα με την αρχή της προσαρμοστικής διαχείρισης (EEK, 2008: 5.10). Τα κράτη μέλη οφείλουν να οργανώνουν την χρήση των διαθέσιμων γεωχωρικών δεδομένων με

τον βέλτιστο τρόπο και να προωθούν την ανταλλαγή πληροφοριών, όπου απαιτείται, για την κατάρτιση των θαλάσσιων χωροταξικών σχεδίων (Οδηγία 2014/89/ΕΕ αρ.10§1).

3.3.2 Ο Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός στο υφιστάμενο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα.

Η διαχείριση του θαλάσσιου χώρου τέθηκε στη χωροταξική νομοθεσία το 2011, με την τροποποίηση του ν.2742/99 (ΦΕΚ Α' 207) «Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις». Ειδικότερα «η ολοκληρωμένη διαχείριση του θαλάσσιου χώρου σε συνάρτηση με τις παράκτιες περιοχές, με το συντονισμό και την εναρμόνιση των επί μέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων για την ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων, καθώς και δραστηριοτήτων άθλησης και αναψυχής που ασκούνται από διάφορους φορείς στην ίδια περιοχή, με στόχο την προστασία του θαλάσσιου οικοσυστήματος και την προώθηση της ολοκληρωμένης και αειφόρου ανάπτυξης» συμπληρώθηκε ως μία από τις αρχές που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την κατάρτιση των χωροταξικών πλαισίων και σχεδίων για την εκπλήρωση των στόχων του χωροταξικού σχεδιασμού (εδάφιο ιγ' παρ.2 άρθρου 2 ν.2742/1999, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 41 παρ.1 ν.4030/2011, ΦΕΚ Α'249). Επίσης, η τροποποίηση του άρθρου 7 (Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού) αναφέρεται μεταξύ άλλων στην ανάπτυξη και οργάνωση του εθνικού χώρου σε ορισμένες ειδικές περιοχές του εθνικού χώρου, όπως ο θαλάσσιος χώρος, οι παράκτιες και νησιωτικές περιοχές (τέταρτο εδάφιο της παρ. 1 όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 41 παρ.2 του ν.4030/2011, ΦΕΚ Α' 249). Επισημαίνεται ότι στο πεδίο των μηχανισμών εφαρμογής, ελέγχου και υποστήριξης του χωροταξικού σχεδιασμού, οι Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων πρωτογενούς, δευτερογενούς ή τριτογενούς τομέα, καθώς και δραστηριοτήτων ή επιχειρηματικών πρωτοβουλιών πειραματικού χαρακτήρα, σε αφορούν θαλάσσιες εκτάσεις και χερσαίες περιοχές (άρθρο 10 ν.2742/99 που αποτελεί αρχική αναφορά με τροποποιήσεις στο άρθρο 24 του ν. 1650/1986). «Οι περιοχές αυτές μπορεί να εξειδικεύονται κατά κλάδο δραστηριότητας ή τομέα παραγωγής ή είδος και προορισμό λειτουργίας και να διακρίνονται σε περιοχές αποκλειστικής χρήσης, στις οποίες απαγορεύεται κάθε άλλη δραστηριότητα εκτός από εκείνη στην οποία αποβλέπει ο χαρακτηρισμός τους και σε περιοχές κύριας χρήσης, όπου επιτρέπονται και άλλες δραστηριότητες υπό όρους».

Με βάση το προαναφερόμενο νομικό πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού ο ΘΧΣ αποτελεί ήδη συνιστώσα του χωροταξικού σχεδιασμού, ο οποίος ασκείται μέσω των αντίστοιχων πλαισίων Εθνικού (Γενικό Πλαίσιο και Ειδικά Πλαίσια (ΕΠΧΣΑΑ) Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, Υδατοκαλλιεργειών και Τουρισμού) και Περιφερειακού επιπέδου τα οποία την τρέχουσα περίοδο, είναι υπό αναθεώρηση. Συμπληρωματικά επισημαίνεται πως παλαιότερα είχε εκπονηθεί Σχέδιο Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο, το οποίο δεν θεσμοθετήθηκε.

Στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου ανάπτυξης (ΦΕΚ Α' 128/2008), μεταξύ των στρατηγικών επιλογών οργάνωσης του εθνικού χώρου (άρθρο 4) περιλαμβάνεται η βιώσιμη χρήση και διαχείριση του θαλάσσιου χώρου, αλλά και η χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του παράκτιου και νησιωτικού χώρου. Ειδικότερα στοιχεία θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού ενσωματώνονται στις βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές κατευθύνσεις για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και οργάνωση του εθνικού χώρου, όπως: (α) ορισμού των πόλεων-λιμένων ως πόλων χωρικής ανάπτυξης (άρθρο 5), (β) καθορισμού συγκεκριμένου ρόλου των λιμένων και απόδοσης της σημασίας των στρατηγικών δικτύων θαλάσσιων μεταφορών, των λιμενικών υποδομών και υπηρεσιών (άρθρο 6), (γ) την στήριξη των υδατοκαλλιεργητικής δραστηριότητας και της παράκτιας αλιείας στο πλαίσιο των αρχών της αειφορίας (άρθρο 7), (δ) τις ειδικές κατευθύνσεις ανάπτυξης του παράκτιου και νησιωτικού χώρου (άρθρο 9), (ε) την βιώσιμη διαχείριση των θαλάσσιων φυσικών πόρων, την προστασία και αναβάθμιση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, με την οριοθέτηση της παράκτιας ζώνης, λήψη όλων των κατάλληλων μέτρων για την πρόληψη της ρύπανσης των θαλασσών και την οργάνωση κατάλληλου συστήματος αντιμετώπισης της ρύπανσης (άρθρο 10).

Το ΕΠΧΣΑΑ για τις Υδατοκαλλιέργειες (ΦΕΚ Β'2505/2011) καθορίζει το εθνικό Πρότυπο Χωροταξικής Οργάνωσης της Υδατοκαλλιεργητικής Δραστηριότητας θέτοντας κατευθύνσεις με στόχο την προώθηση ενός χωρικού προτύπου ανάπτυξης που θα διασφαλίζει την ενίσχυση του τομέα και την αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος των ελληνικών θαλασσών, με ταυτόχρονη ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής συνιστώσας δημιουργώντας πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Ειδικότερα, οι μονάδες θαλάσσιας υδατοκαλλιέργειας αναπτύσσονται σε κατάλληλα επιλεγμένες ευρύτερες θαλάσσιες περιοχές, τις Περιοχές Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών (ΠΑΥ) (που προέκυψαν κατόπιν αξιολόγησης των χωροταξικών – περιβαλλοντικών – αναπτυξιακών χαρακτηριστικών τους σε σχέση και με την υφιστάμενη συγκέντρωση μονάδων υδατοκαλλιεργείας). Μέσα στις προσδιοριζόμενες διάφορες κατηγορίες των ΠΑΥ με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους (περιοχές ιδιαίτερα αναπτυγμένες που χρήζουν παρεμβάσεων βελτίωσης αλλά και προστασίας/αναβάθμισης του περιβάλλοντος, περιοχές με σημαντικά περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης, δυσπρόσιτες περιοχές με σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης, περιοχές με ιδιαίτερη ευαισθησία ως προς το φυσικό περιβάλλον κ.λπ.) προσδιορίζονται οργανωμένες ζώνες με φορέα διαχείρισης (ΠΟΑΥ). Η επακριβής επιθυμητή χωροθέτηση των ΠΟΑΥ πραγματοποιείται σε υποκείμενο επίπεδο σχεδιασμού. Το πλαίσιο προωθεί την οργανωμένη ανάπτυξη της υδατοκαλλιέργειας, θέτει κριτήρια χωροθέτησης ανά τύπο υδατοκαλλιέργειας, κριτήρια χωροθέτησης των μεμονωμένων μονάδων και κριτήρια μετεγκατάστασης. Το ΕΠΧΣΑΑ για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) (ΦΕΚ Β'2464/2008) σύμφωνα με το σκοπό του (άρθρο 1), καθιερώνει κανόνες και κριτήρια χωροθέτησης που επιτρέπουν αφενός τη δημιουργία βιώσιμων εγκαταστάσεων ΑΠΕ και αφετέρου την αρμονική ένταξή τους στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον. Εξαιρεί περιοχές από τη χωροθέτηση αιολικών μονάδων, θέτει ελάχιστες αποστάσεις από συγκεκριμένες δραστηριότητες και περιοχές, καθορίζει μέγιστες επιτρεπόμενες πυκνότητες αιολικών εγκαταστάσεων (εκτίμηση της

φέρουσας ικανότητας των Περιοχών Αιολικής Προτεραιότητας), περιλαμβάνει έλεγχο της ένταξης των αιολικών εγκαταστάσεων στο τοπίο και ελάχιστες αποστάσεις μεταξύ ανεμογεννητριών για τη διασφάλιση της λειτουργικότητας. Ανάμεσα στις βασικές κατηγορίες διάκρισης του εθνικού χώρου ιδιαίτερες θέσεις καταλαμβάνουν ο υπεράκτιος θαλάσσιος χώρος, οι ακατοίκητες νησίδες και τα κατοικημένα νησιά (άρθρο 5).

Στο ΕΠΧΣΑΑ για τον τουρισμό (ΦΕΚ Β΄1138/2009) και την τροποποίησή αυτού (ΦΕΚ Β΄3155/2013), ο θαλάσσιος τουρισμός ως ειδική μορφή τουρισμού στοχεύει μέσω της χωρικής οργάνωσης στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του. Διακρίνονται επιμέρους κατηγορίες θαλάσσιου τουρισμού: κρουαζιέρας, σκαφών αναψυχής, αλιευτικός³, καταδύσεων αναψυχής³ και δίδονται κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης και ανάπτυξής τους. Καθορίζονται 11 ενότητες θαλάσσιου τουρισμού, με αντίστοιχα κέντρα υποστήριξης για την εξυπηρέτηση του μεγαλύτερου δυνατού συνδυασμού θαλάσσιων τουριστικών δραστηριοτήτων και τα οποία θα διαθέτουν σύγχρονες υποδομές ελλιμενισμού, ανεφοδιασμού και επισκευών. Για την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού με σκάφη αναψυχής, προτείνεται πύκνωση του δικτύου τουριστικών λιμένων (μαρίνες, αγκυροβόλια, καταφύγια) για την εξασφάλιση της λειτουργικής συνοχής. Στο ΕΠΧΣΑΑ του 2013 προτεινόταν η ενσωμάτωση-ένταξη των λιμένων στον ευρύτερο σχεδιασμό για την ολοκληρωμένη διαχείριση του παράκτιου χώρου και της γειτονικής ενδοχώρας, ενώ καθορίζονταν περιοχές προτεραιότητας εξυπηρέτησης μεγάλων κρουαζιερόπλοιων και προβλεπόταν ο διαχωρισμός λιμενικής ζώνης σε ζώνη για εξυπηρέτηση κρουαζιέρας και ζώνη εμπορικού/επιβατικού-ακτοπλοϊκού λιμένα.

Τα στοιχεία θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού στον περιφερειακό χωρικό σχεδιασμό, όπως αυτά καταγράφονται σε όλα τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλάγια αφορούν στις θαλάσσιες μεταφορές και συνδέσεις που πραγματοποιούνται μέσω των λιμένων τα οποία θεωρούνται θαλάσσιες υποδομές και κύριες πύλες εισόδου επιβατών και εμπορευμάτων, στην ενίσχυση της αλιείας και υποστήριξης των αντίστοιχων υποδομών, στην ενίσχυση των ιχθυοκαλλιεργειών σε περιοχές με δυνατότητα ανάπτυξης, αλλά και περιοχές αποκλεισμού άσκησής της, στην προστασία των θαλάσσιων πόρων και τη διαχείριση του παράκτιου χώρου (προστασία και ανάπτυξη). Επισημαίνονται το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βόρειων Σποράδων και το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου, ως σημαντικές προστατευόμενες περιοχές στο θαλάσσιο χώρο. Δεδομένου ότι ο θαλάσσιος χώρος για την Ελλάδα είναι ζωτικής σημασίας, τόσο σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο όσο και σε περιβαλλοντική αξία και οι 12 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας έχουν άμεση πρόσβαση στη θάλασσα, η τρέχουσα αναθεώρηση των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων εμπεριέχει στοιχεία που αφορούν στον παράκτιο και θαλάσσιο χώρο (βάσει των συγκεκριμένων αντίστοιχων προδιαγραφών ΦΕΚ ΑΑΠ 45/2011). Τα βασικά ζητήματα που τίθενται σε μέσο-μακροπρόθεσμο χρονικό οριζόντια αφορούν στη διαφύλαξη και ανάδειξη της ιδιαιτερότητας της κάθε Περιφέρειας, στη διερεύνηση και τον προσδιορισμό του διεθνούς ρόλου της, στις βασικές επιλογές για την χωρική και αναπτυξιακή οργάνωσή της, στον προσδιορισμό του χωρικού της προτύπου, στην εφαρμογή των τομεακών

πολιτικών, στην εναρμόνιση των κατευθύνσεων μεταξύ του υποκείμενου και του υπερκείμενου σχεδιασμού.

Υπό το πρίσμα αυτό επιδιώκεται η επίτευξη της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής, η περιβαλλοντική προστασία στο νησιωτικό, παράκτιο και θαλάσσιο χώρο σε ότι αφορά στις δραστηριότητες που ασκούνται στην περιοχή διάδρασης ξηράς-θάλασσας και η διαπεριφερειακή συνέργεια. Για την ολοκληρωμένη διαχείριση του χώρου στο επίπεδο της Περιφέρειας απαιτείται επιπλέον η εξειδίκευση με δεσμευτικούς όρους των κατευθύνσεων των Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων (ΠΧΠ) στον υποκείμενο σχεδιασμό.

Σημειώνεται ότι με το νόμο 4759/2020 τα ΠΧΠ ενισχύουν τον ρόλο τους χωρίς να μετασηματίζεται ουσιαστικά ο χαρακτήρας τους και προβλέπουν γενικές κατευθύνσεις σε επίπεδο περιφέρειας και εξειδικευμένες κατευθύνσεις ανά δήμο για βασικά χωροταξικά ζητήματα, που πρέπει να υιοθετηθούν σε υποκείμενο επίπεδο σχεδιασμού. Στο Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής ν. 4277/2014 (ΦΕΚ Α'156) που επέχει θέση Περιφερειακού Πλαισίου για την Περιφέρεια Αττικής, απαντώνται στοιχεία θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού που αφορούν στον καθορισμό σημαντικών λιμένων πυλών και τον εξειδικευμένο ρόλο τους -επιβατικοί, εμπορευματικοί κ.λπ.- (Πειραιάς, Λαύριο, Ραφήνα, Ικόνιο-Πέραμα, Ελευσίνα, Αίγινα), στην ενίσχυση των θαλάσσιων διασυνδέσεων, ιδιαίτερα για το νησιωτικό χώρο της Αττικής, στην προστασία και ανάδειξη του παράκτιου χώρου στο πλαίσιο του προγράμματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των ακτών της Αττικής, στην προστασία και κατάταξη των υγροτόπων, στην προστασία και ανάδειξη του θαλάσσιου μετώπου της μητροπολιτικής περιοχής, στην προστασία και ανάδειξη των παράκτιων τοπίων της Αττικής. Η προηγούμενη ανάλυση καταδεικνύει ότι η διάσταση του θαλάσσιου χώρου λαμβάνεται ήδη υπόψη στο υπάρχον εθνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού.

Τελος και παρά τις σημαντικές θεσμικές εξελίξεις καθίσταται αναγκαία η υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης για τη θαλάσσια χωροταξία (σε μεσοπρόθεσμο, αλλά κυρίως μακροπρόθεσμο ορίζοντα), προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της χώρας μας, έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα πρόληψης των σύγχρονων εξελίξεων και προκλήσεων.

3.3.3 Ο Ν. 4546/2018 «Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ «περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό» και άλλες διατάξεις».

Η ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Ιουλίου 2014, «Περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό» (ΕΕ L 257/135/28.8.2014) και β) ο καθορισμός ενός πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό, με σκοπό την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης των θαλάσσιων οικονομιών, τη βιώσιμη ανάπτυξη των θαλάσσιων περιοχών και τη βιώσιμη χρήση των θαλάσσιων πόρων έγινε με τον Ν. 4546/2018

Τα εργαλεία εφαρμογής του ΘΧΣ σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 4546/2018, αποτελούν, α) η εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο η οποία αποτελεί μέρος της εθνικής χωρικής στρατηγικής του άρθρου 3 του Ν. 4447/2016, (η οποία κατά την πρώτη εφαρμογή του Ν. 4546/2018, είναι δυνατή η κατάρτιση και έγκρισή της, χωρίς την ύπαρξη εγκεκριμένης εθνικής χωρικής στρατηγικής), και β) τα θαλάσσια χωροταξικά σχέδια τα οποία αντιστοιχούν στο περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού του άρθρου 2 του Ν. 4447/2016. Τα σχέδια αυτά αναφέρονται σε θαλάσσιες και παράκτιες χωρικές ενότητες, οι οποίες μπορεί να είναι υποπεριφερειακού, περιφερειακού ή διαπεριφερειακού επιπέδου. Καθορίζονται από την εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο, σύμφωνα με την περίπτωση β' της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου.

Ο νόμος μάλιστα προβλέπει ότι στην περίπτωση που η εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο δεν έχει εγκριθεί, ο καθορισμός χωρικών ενοτήτων για την εκπόνηση θαλάσσιων χωροταξικών σχεδίων γίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ύστερα από εισήγηση του Γενικού Γραμματέα Χωρικού Σχεδιασμού και Αστικού Περιβάλλοντος, λαμβάνοντας υπόψη και τις υποδιαίρεσεις του θαλάσσιου χώρου που προβλέπονται στην παρ. 2 του άρθρου 5 και στο άρθρο 20 του Ν. 3983/2011 «Εθνική στρατηγική για την προστασία και διαχείριση του θαλάσσιου περιβάλλοντος - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/56/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουνίου 2008 και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 144/2011).

Ειδικότερα στο άρθρο 8 του Ν. 4546/2018 «Περιεχόμενο του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού», ο θαλάσσιος χωροταξικός σχεδιασμός προσδιορίζει την κατανομή υφιστάμενων και μελλοντικών δραστηριοτήτων και χρήσεων στις θαλάσσιες περιοχές και στις παράκτιες ζώνες, τις αλληλεπιδράσεις των δραστηριοτήτων και των χρήσεων, στις οποίες αναφέρεται συγκεκριμένα και η παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και συμβατικές πηγές, όπως και η όδευση υποβρύχιων καλωδίων και αγωγών.

Με την λογική του εν λόγω νόμου υιοθετείται ένας ενιαίος σχεδιασμός του οικοσυστήματος της ακτογραμμής με τον θαλάσσιο χώρο. Η ενιαία αυτή προσέγγιση ενέχει τον κίνδυνο να δημιουργηθούν συγκρούσεις με άλλα σχέδια που αφορούν τον παράκτιο χώρο.

Κρίσιμο θέμα αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο θα ενσωματωθούν στην πράξη τα ΘΧΣ στο σύστημα χωρικού σχεδιασμού. Πέρα από την εθνική χωρική στρατηγική για το θαλάσσιο χώρο η οποία αποτελεί μέρος της εθνικής χωρικής στρατηγικής του άρθρου 3 του Ν. 4447/2016 και η οποία αναμένεται να παραμείνει σε ένα αμιγώς στρατηγικό και προγραμματικό επίπεδο, τα θαλάσσια χωροταξικά σχέδια αντιστοιχούν στο περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού του άρθρου 2 του Ν. 4447/2016.

Τα πλαίσια αυτά που για λόγους ευκολίας μπορούμε να τα αποκαλέσουμε Περιφερειακά Θαλάσσια Χωροταξικά Πλαίσια, οφείλουν να εναρμονιστούν με τις κατευθύνσεις των θεσμοθετημένων όμορων Περιφερειακών (χερσαίων) Χωροταξικών Πλαισίων, αλλά και να μην έχουν αντιφάσεις με τον υπερκείμενο σχεδιασμό, δηλαδή τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια.

Σύμφωνα με το άρθρ. 22 του Ν. 4759/2020, τα θαλάσσια χωροταξικά πλαίσια αντιστοιχούν στο περιφερειακό επίπεδο σχεδιασμού και αναφέρονται σε θαλάσσιες χωρικές ενότητες, οι οποίες μπορεί να είναι υποπεριφερειακής, περιφερειακής ή

διαπεριφερειακής κλίμακας, όπως ειδικότερα καθορίζονται από την εθνική χωρική στρατηγική για τον θαλάσσιο χώρο, αποτελούν στρατηγικό χωρικό σχεδιασμό, και επομένως θα πρέπει όπως και για το χερσαίο χώρο έτσι και για τον θαλάσσιο να προβλεφθεί μιας μορφής υποκείμενος σχεδιασμός, μέσω του οποίου θα εξειδικεύονται και θα εφαρμόζονται οι κατευθύνσεις του Περιφερειακού σχεδιασμού.

Ο ίδιος νόμος επίσης αποσύνδεσε το χερσαίο παράκτιο χώρο από τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό. Αφαίρεσε δηλαδή από τις «αρμοδιότητες» του ΘΧΣ το σχεδιασμό των χρήσεων της παράκτιας ζώνης που είχε προβλέψει ο Ν. 4546/2018, μιας και όπως αναφέρθηκε τα ΠΧΠ περιλαμβάνουν ήδη κατευθύνσεις ή/και ρυθμίσεις για το χερσαίο τμήμα του παράκτιου χώρου (ενώ ορισμένα έχουν κατευθύνσεις και για το θαλάσσιο τμήμα).

Τέλος πρέπει να συνεκτιμήσουμε και τις δυσκολίες εναρμόνισης και εξειδίκευσης μεταξύ υποκείμενου και υπερκείμενου σχεδιασμού, όπως επίσης και το γεγονός ότι η εκπόνηση των χωροταξικών πλαισίων δεν γίνεται χρονικά με την σωστή σειρά, δηλαδή εκπονούνται πρώτα τα Περιφερειακά στη συνέχεια τα Ειδικά Χωροταξικά Πλαίσια, γεγονός που δημιουργεί δυσκολίες στα θέματα εναρμόνισης και εξειδίκευσης.

3.4 Τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (ΠΧΠ).

Το θεσμικό πλαίσιο του χωρικού σχεδιασμού στρατηγικού χαρακτήρα ή, αλλιώς, της χωροταξίας μεγάλης κλίμακας προσδιοριζόταν αρχικά από το Ν. 360/76. Ο νόμος αυτός προέβλεψε, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, χωροταξικά σχέδια σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας καθώς και ειδικά σχέδια χωρίς καθορισμένη γεωγραφική αναφορά. Τα πρώτα (εθνικό και περιφερειακά) χωροταξικά σχέδια έπρεπε να εκπονηθούν μέσα σε «εύλογο χρονικό διάστημα». Ωστόσο, μέχρι το 1999 κανένα τέτοιο σχέδιο δεν είχε εκπονηθεί. Ουσιαστικά, ο Ν. 360 ελάχιστα εφαρμόστηκε, κυρίως στην περίοδο 1976-1980, και όσες φορές αυτό έγινε δεν αφορούσε την εκπόνηση και εφαρμογή χωροταξικών σχεδίων αλλά διαφορετικά ζητήματα. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι κρίσιμα θέματα, όπως το οικιστικό δίκτυο, η γενική χωρική οργάνωση του παραγωγικού συστήματος, οι άξονες ανάπτυξης ή τα υπερτοπικά δίκτυα μεταφορών, δεν υπόκεινται σε προγραμματικά ή ρυθμιστικά πλαίσια. Η ουσιαστική αδρανοποίηση του Ν. 360 άρχισε να αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα μόνο σχεδόν 20 χρόνια μετά την ψήφισή του, εν μέρει λόγω πίεσης από το ΣτΕ,9 όταν το ΥΠΕΧΩΔΕ συγκρότησε επιτροπή για την εκπόνηση νέου θεσμικού πλαισίου για τη χωροταξία (1994). Τελικά, το σχετικό νομοσχέδιο ψηφίστηκε στη Βουλή πέντε χρόνια αργότερα, το 1999, καθυστέρηση ενδεικτική της απροθυμίας του κράτους να αρχίσει να εφαρμόζει χωροταξικό σχεδιασμό. Τα σχέδια που προβλέπει ο νέος νόμος (Ν. 2742/99) είναι παρόμοια με αυτά του Ν. 360 (Οικονόμου 2000)..

Ο χωροταξικός σχεδιασμός περιφερειακού επιπέδου είναι σε θέση να προσδώσει την απαραίτητη ετοιμότητα στις εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές, για την

αποτελεσματική αντιμετώπιση των κινδύνων και απειλών και την πλήρη αξιοποίηση των ευκαιριών και δυνατοτήτων στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, καθώς οι περιφέρειες είναι ο γεωγραφικός χώρος που μπορεί να λάβει υπόψη του τις επιμέρους κοινωνικές, πολιτιστικές, οικονομικές και οικολογικές ιδιαιτερότητες, να συντονίσει τις πολιτικές και να ενισχύσει την τοπική ανθεκτικότητα (Οικονόμου 2000).

Διαχρονικά η χωροταξική νομοθεσία δίνει μεγάλο βάρος στα περιφερειακά χωροταξικά πλαίσια όσον αφορά την επίδρασή τους στην αναπτυξιακή πολιτική (ν. 2742/99 και ν. 4447/2016) χωρίς όμως να διασφαλίζει ικανοποιητικά τη μεταξύ σχέση.

Η πρόσφατη χωροταξική νομοθεσία διατυπώνει τις ίδιες θέσεις για την ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ αναπτυξιακής, τομεακής και χωρικής πολιτικής. Τα περιφερειακά χωροταξικά πλαίσια υποδεικνύουν ειδικότερα τις κατευθύνσεις για την διάρθρωση του οικιστικού δικτύου, των βασικών δικτύων και υπηρεσιών διοικητικής, κοινωνικής και τεχνικής υποδομής, τις βασικές προτεραιότητες για την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας, τα προγραμματικά πλαίσια για τη χωροθέτηση των βασικών παραγωγικών δραστηριοτήτων του πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα και ιδίως τις περιοχές για τον καθορισμό Περιοχών Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων. Τα πρώτα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (ΠΧΠ) εγκρίθηκαν την περίοδο 2003-2004 αποτελώντας το χρονικό ορόσημο θεσμοθέτησης σχεδίων στρατηγικής χωροταξίας στον ελληνικό χώρο, σε μια περίοδο που χαρακτηριζόταν από υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης της χώρας (Stefani F, Gourgiotis A, 2019)..

Μετά την πάροδο αρκετών ετών της θεσμοθέτησης της πρώτης γενιάς ΠΧΠ (2003-2004), δημιουργήθηκε η ανάγκη αναθεώρησής τους για μια σειρά από ποικίλα και πολύπλοκα θέματα. Από το 2012 ξεκίνησε η διαδικασία αναθεώρησής τους και η οποία έχει σχεδόν ολοκληρωθεί με την αναθεώρηση και θεσμοθέτηση των περισσότερων από τα 12 ΠΧΠ της Χώρας (για την Αττική το Ρυθμιστικό Σχέδιο επέχει θέση ΠΧΠ).

Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 4759/2020, τα (νέα) Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια «.....αποτελούν σύνολα κειμένων, χαρτών ή και διαγραμμάτων, με τα οποία παρέχονται κατευθύνσεις χωρικής ανάπτυξης και οργάνωσης σε περιφερειακό επίπεδο και, όπου απαιτείται, ρυθμίσεις, ιδίως, για: α) την αποτίμηση, ανάδειξη και αξιοποίηση των ιδιαίτερων αναπτυξιακών και γενικότερα χωρικών χαρακτηριστικών κάθε Περιφέρειας για την ισότιμη ένταξή της στον εθνικό, ενωσιακό και διεθνή χώρο, β) τη χωρική διάρθρωση των βασικών παραγωγικών τομέων και κλάδων, γ) τη χωρική διάρθρωση των περιφερειακών δικτύων μεταφορών και της λοιπής τεχνικής υποδομής περιφερειακού ενδιαφέροντος, δ) τη διάρθρωση του περιφερειακού χώρου (πρότυπο χωρικής οργάνωσης), καθώς και τη χωρική οργάνωση και δομή του οικιστικού δικτύου, ε) την οικιστική ανάπτυξη και ανασυγκρότηση του αστικού χώρου, στ) την ανάδειξη, προβολή και προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και του οικιστικού και αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος κάθε Περιφέρειας, ζ) τον προσδιορισμό ενεργών παρεμβάσεων και προγραμμάτων χωροταξικού και αστικού χαρακτήρα, όπως ιδίως οι Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων (ΠΕΧΠ) και τα Σχέδια Ολοκληρωμένων Αστικών Παρεμβάσεων (ΣΟΑΠ) των άρθρων 11 και 12 του

ν. 2742/1999 (Α' 207), η) την προστασία του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου.

Στα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια περιλαμβάνονται και οι εγκεκριμένοι οργανωμένοι υποδοχείς δραστηριοτήτων, καθώς και τα εγκεκριμένα σχέδια δημόσιων ή ιδιωτικών επενδύσεων μεγάλης κλίμακας, σύμφωνα με τις διατάξεις που τις διέπουν..... δεσμεύονται από τις ρυθμίσεις και εναρμονίζονται προς τις κατευθύνσεις των Ειδικών Χωροταξικών Πλαισίων, τις οποίες συντονίζουν, εξειδικεύουν και συμπληρώνουν σε επίπεδο Περιφέρειας, καθώς και τροποποιούν, μόνον εάν παρέχεται ρητώς η δυνατότητα αυτή από το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο. Κατά την κατάρτισή τους λαμβάνονται υπόψη η Εθνική Χωρική Στρατηγική, το περιφερειακό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων, τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα, τα προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης, το Εθνικό Σχέδιο Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, το οικείο περιφερειακό σχέδιο προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, τα Πλαίσια Διαχείρισης Εκτάκτων Αναγκών, καθώς και άλλα γενικά ή ειδικά αναπτυξιακά προγράμματα, πολιτικές και στρατηγικές που επηρεάζουν τη διάρθρωση και ανάπτυξη του χώρου.....»

Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι χώρες της ΕΕ διαθέτουν εργαλεία στρατηγικής χωροταξίας σε περιφερειακό επίπεδο, συνήθως σχέδια κλασικού τύπου. Επιφυλάξεις όμως έχουν διατυπωθεί για την καταλληλότητα της μικρής ελληνικής περιφέρειας ως βασικής ενότητας στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού (Οικονόμου 2000). Ο σχεδιασμός αυτού του τύπου συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη χωρική ρύθμιση του παραγωγικού συστήματος. Συνεπώς, για να είναι αποτελεσματικός πρέπει να αναφέρεται στις περιοχές ολοκλήρωσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η ολοκλήρωση αυτή, για τις πιο δυναμικές δραστηριότητες του παραγωγικού συστήματος, συμβαίνει σε περιοχές αρκετά μεγάλης κλίμακας, αντίστοιχες με αυτή στην οποία τοποθετούνται συνήθως οι περιφέρειες στο διεθνή χώρο, και το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει στην προαναφερθείσα εστίαση του χωροταξικού σχεδιασμού στο περιφερειακό επίπεδο.

Η προϊούσα παγκοσμιοποίηση έχει μειώσει τη σημασία της ολοκλήρωσης σε περιφερειακό επίπεδο αλλά δεν την έχει ακυρώσει, και παράγοντες όπως οι τοπικές/περιφερειακές αγορές εργασίας, οι οικονομίες συγκέντρωσης και οι οικονομίες αστικοποίησης (ιδίως όταν υπάρχουν μεγάλες πόλεις και μητροπολιτικές ζώνες) εξακολουθούν να έχουν υψηλή σημασία για την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα, ενώ παράλληλα η εσωτερική αγορά είναι αρκετά ισχυρή για να υποστηρίξει με τοπική ζήτηση τις μη εξωστρεφείς δραστηριότητες. Ωστόσο, η μεγάλη περιφέρεια είναι προνομιακό επίπεδο και ταυτόχρονα κατώτερο όριο στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού σε μικρότερες γεωγραφικές ενότητες, οι εξωτερικές διασυνδέσεις αποκτούν σαφώς μεγαλύτερη σημασία από τις εσωτερικές και τα περιθώρια ρύθμισης της παραγωγικής βάσης είναι περιορισμένα. Υπό αυτό το πρίσμα θεωρούμενες, οι σημερινές ελληνικές περιφέρειες δεν προσφέρονται ιδιαίτερα για την προώθηση του στρατηγικού σχεδιασμού, λόγω της μικρής τους πληθυσμιακής κλίμακας που, αν ληφθεί υπόψη και το χαμηλό ΑΕΠ κατά κεφαλή (το μικρότερο στην ΕΕ), αντιστοιχεί σε ακόμα μικρότερη με σχετικούς όρους οικονομική κλίμακα (Οικονόμου 2000).

Τέλος είναι σημαντικό να αναφερθεί επίσης και η σχέση του Περιφερειακού Επιπέδου Σχεδιασμού με τον Αναπτυξιακό Σχεδιασμό. Ειδικότερα όπως αναφέρει ο Οικονόμου (2013)

Η σχέση των ΠΧΠ με τον αναπτυξιακό προγραμματισμό φαίνεται ετεροβαρής, στο μέτρο που αυτός απλώς «λαμβάνεται υπόψη», ενώ αντιστρόφως τα Περιφερειακά Πλαίσια «αποτελούν τη βάση αναφοράς για το συντονισμό και την εναρμόνιση των επιμέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων του κράτους, των δημόσιων οργανισμών και επιχειρήσεων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτης και δεύτερης βαθμίδας που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη συνοχή και ανάπτυξη του περιφερειακού χώρου» και, παράλληλα «Στο αναπτυξιακό πρόγραμμα κάθε περιφέρειας περιλαμβάνονται κατά προτεραιότητα τα έργα και οι δράσεις που προωθούν την εφαρμογή του Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης με προοπτική πέντε (5) ετών από την έγκρισή του» (άρθρο 8 παρ. 3 του ν. 2742/99).

Οι διατυπώσεις αυτές δίνουν πολύ μεγάλο βάρος στα Περιφερειακά Πλαίσια όσον αφορά την επίδρασή τους στην αναπτυξιακή πολιτική. Ωστόσο, παραμένει ερωτηματικό το κατά πόσον αυτά έχουν εφαρμοστεί στην πράξη, ιδίως όσον αφορά την κατά προτεραιότητα ένταξη έργων και δράσεων του Περιφερειακού Πλαισίου στο αντίστοιχο ΠΕΠ, και μια σημαντική παράμετρος εδώ είναι ότι δεν φαίνεται να υπάρχει συγκεκριμένος μηχανισμός υλοποίησης/επιβολής αυτής της θεωρητικής πρωτοκαθεδρίας του περιφερειακού χωροταξικού σχεδιασμού στον περιφερειακό αναπτυξιακό προγραμματισμό (Οικονόμου 2013).

Στο εσωτερικό επίσης του συστήματος χωροταξικού σχεδιασμού, τα ΠΧΠ λαμβάνουν υπόψη το Γενικό ή εναρμονίζονται προς το Ειδικό, ήτοι προς τα υπερκείμενα πλαίσια, διατυπώσεις που το θέτουν σε ιεραρχική κατώτερη θέση, αλλά παράλληλα μπορεί να εξειδικεύουν τα υπερκείμενα πλαίσια. Τα όρια της εξειδίκευσης δεν προσδιορίζονται ωστόσο νομοθετικά, και η αποσαφήνισή τους είτε πρέπει να γίνεται μέσω σχετικών προβλέψεων των τελευταίων είτε παραπέμπεται στη δικαστική ερμηνεία.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, και συχνά αγνοημένη είναι η σχέση των Περιφερειακών Πλαισίων με τα πολεοδομικά σχέδια («1. Ρυθμιστικά σχέδια, Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτών Πόλεων, σχέδια ανάπτυξης περιοχών δεύτερης κατοικίας, Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου, περιοχές του άρθρου 24 του ν. 1650/1986 ή άλλα σχέδια χρήσεων γης...»). Τέτοια σχέδια «οφείλουν να εναρμονίζονται προς τις επιλογές ή κατευθύνσεις των εγκεκριμένων Περιφερειακών Πλαισίων και αν αυτά ελλείπουν προς τις επιλογές ή κατευθύνσεις του εγκεκριμένου Γενικού και των εγκεκριμένων Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης». Δεδομένου ότι σήμερα υπάρχουν 12 Περιφερειακά Πλαίσια, τίθεται θέμα απευθείας εφαρμογή του Γενικού και των Ειδικών πλαισίων μόνον εάν δεν έχουν εναρμονιστεί προς αυτά τα Περιφερειακά: τα τελευταία οφείλουν να το κάνουν, αλλά δεν προσδιορίζεται χρονικά αυτή η υποχρέωση. Έμμεσα βέβαια, μέσω της υποχρέωσης της σύνταξης ανά διετία έκθεσης παρακολούθησης των Περιφερειακών Πλαισίων καθώς και της ανά πενταετία αναθεώρησής του, τίθεται ένα τέτοιο χρονικό όριο, αλλά δεν προσδιορίζεται νομοθετικά τι θα ισχύει (τα υπερκείμενα απευθείας ή τα μη εγκαίρως αναθεωρημένα

περιφερειακά). Σημειώνεται ότι η προαναφερόμενη διάταξη για τη σχέση των χωροταξικών με τα πολεοδομικά σχέδια έχει γίνει αντικείμενο και νομολογίας.

Πρέπει να αναφερθεί, ωστόσο, για τη σχέση των περιφερειακών πλαισίων με, συγκεκριμένα, το Ειδικό Πλαίσιο ΧΣΑΑ για τις ΑΠΕ, υπάρχει στο Ν. 2742/99 ειδική μνεία (που προήλθε από τροποποίησή του τελευταίου από το Ν 3851/2010), σύμφωνα με την οποία «στις περιπτώσεις ήδη θεσμοθετημένων Περιφερειακών Πλαισίων ΧΣΑΑ..., το περιεχόμενο των οποίων δεν καλύπτει επαρκώς τις κατευθύνσεις του Ειδικού Πλαισίου ΧΣΑΑ για τις ΑΠΕ και μέχρι την εναρμόνισή τους προς τις κατευθύνσεις αυτές, η χωροθέτηση των έργων Α.Π.Ε. γίνεται με άμεση και αποκλειστική εφαρμογή των κατευθύνσεων του Ειδικού Πλαισίου ΧΣΑΑ για τις ΑΠΕ. Αντίστοιχη πρόβλεψη γίνεται για τα μη εναρμονισμένα με το Ειδικό Πλαίσιο ΧΣΑΑ για τις ΑΠΕ πολεοδομικά σχέδια (ρυθμιστικά, ΓΠΣ, ΖΟΕ, ή άλλα σχέδια χρήσεων γης).

Τέλος, γενικά για τα χωροταξικά πλαίσια δεν προσδιορίζεται η σχέση με τον περιβαλλοντικό σχεδιασμό. Για τα σχέδια τύπου Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (4ΕΠΜ) είναι ερωτηματικό αν υπάρχει υποχρέωση εναρμονισμού τους με τα χωροταξικά πλαίσια, στο μέτρο που οι ΕΠΜ αποτελούν και σχέδια χρήσεων γης. Η κύρια παράλειψη, όμως, αφορά τη σχέση των χωροταξικών πλαισίων με την περιβαλλοντική αδειοδότηση (ΑΕΠΟ και ΣΠΕ) που αγνοείται στο κείμενο του Ν. 2742/99.

3.5 Η προσέγγιση του Τοπίου μέσα από το χωρικό σχεδιασμό ²

3.5.1. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο

Η Ευρώπη αποτελείται από ένα πλήθος τοπίων τα οποία αποτελούν μαρτυρία της διαχρονικής σχέσης που έχει ο άνθρωπος με το φυσικό και αστικό περιβάλλον του. Η εξέλιξη των τεχνικών παραγωγής στον τομέα της γεωργίας, της δασοκομίας και της βιομηχανίας, καθώς και αλλαγές στους τομείς της πολεοδομίας, των μεταφορών, των υποδομών, τον τουρισμό και την αναψυχή, έχουν οδηγήσει σε επιτάχυνση του μετασχηματισμού των ευρωπαϊκών τοπίων, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση της ποιότητάς τους. Αυτό δεν αφορά μόνο στο τοπίο υψηλής φυσικής αξίας, αλλά επίσης όλες τις κατηγορίες των πολιτιστικών τοπίων, ειδικά εκείνων που είναι μέρος του αστικού περιβάλλοντος. Για τους λόγους αυτούς και όχι μόνο, τα τελευταία χρόνια, το τοπίο αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ως θέμα κεντρικής σημασίας. Σε μεγάλο βαθμό η αναγνώριση αυτή έχει βασιστεί σε μια διευρυνόμενη εκτίμηση των πολιτικών πτυχών του τοπίου, του ιδεολογικού του χαρακτήρα και των επιπτώσεών σε αυτό. Ιστορική τομή σ' αυτήν τη διαδικασία αναγνώρισης του τοπίου ως θέματος κομβικής σημασίας για την ιστορική και πολιτική διαδικασία αποτέλεσε η υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο ή Σύμβασης της Φλωρεντίας το 2000 (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Ο εννοιολογικός προσδιορισμός του τοπίου αποτελούσε ένα ζήτημα σημαντικού επιστημονικού διαλόγου μεταξύ των διαφόρων επιστημονικών κλάδων, που άπτονται της

² Η ανάλυση του κεφαλαίου αυτού έχει δημοσιευθεί στο Γουργιώτης Α., 2014. «Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το Τοπίο». Αειχώρας, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

μελέτης του. Οι διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι (πολιτισμική γεωγραφία, οικολογία, αρχιτεκτονική τοπίου κ.λπ.), που μελετούν το τοπίο, προσπαθούσαν να το προσδιορίσουν εννοιολογικά με αποτέλεσμα, όμως, το τοπίο να έχει οριστεί και επανοριστεί πολλές φορές (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Πρέπει να σημειωθεί ότι, σε διεθνές επίπεδο, πριν από την κινητοποίηση του Συμβουλίου της Ευρώπης, το τοπίο είχε αναχθεί σε προστατευόμενο αγαθό από το 1972, έτος υπογραφής, στο πλαίσιο της UNESCO, της Σύμβασης για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Ωστόσο το επίκεντρο εστιάστηκε τότε στα πολιτιστικά αγαθά, δεδομένου ότι αφορμή για την ενεργοποίηση της διεθνούς Κοινότητας ήταν η καταστροφή που υπέστησαν οι πολιτιστικοί θησαυροί των λαών της Ευρώπης κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα τοπία εξετάστηκαν πρωτίστως από την άποψη της πολιτιστικής αξίας, νοούμενα ως έργα ανθρώπου ή ως συνδυασμός έργων ανθρώπου και φύσης και ως εκτάσεις, περιλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων, με παγκόσμια αξία ιστορική, εθνολογική, ανθρωπολογική, αισθητική (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO). Τις δεκαετίες που ακολούθησαν, παρά τις διάφορες συμβάσεις του διεθνούς δικαίου, οι οποίες αναφέρονταν άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα στο τοπίο και την προστασία του, το τοπίο εξακολουθούσε να παραμένει χωρίς έναν σαφή και κοινώς αποδεκτό ορισμό (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Η υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο, το 2000, στη Φλωρεντία της Ιταλίας, έμελλε να αποτελέσει σημαντική ιστορική τομή για το ζήτημα του εννοιολογικού προσδιορισμού του τοπίου. Κι αυτό, διότι, η Σύμβαση αυτή παρέχει έναν νέο ορισμό για το τοπίο και δίνει αξία σε όλους τους τύπους τοπίου (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Το τοπίο ορίζεται «[...] ως μια περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από το λαό της, της οποίας ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών ή/και ανθρωπογενών παραγόντων (άρθρο 1, παρ. α')». Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, ο όρος «τοπίο» είναι ευρύς και περιλαμβάνει πολύ περισσότερα «από τη φυσική έκταση που μπορεί να γίνει ορατή με μια ματιά» (Benson και Roe, 2000). Τοπίο είναι η περιοχή που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος ως «αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών και /ή ανθρωπογενών παραγόντων». Συντίθεται συνεπώς από το φυσικό περιβάλλον και την επέμβαση του ανθρώπου σ' αυτό, με έντονο το στοιχείο της ιστορικής εξέλιξης και υπερκεράζει τις τομεακές περιβαλλοντικές προσεγγίσεις, αποτελώντας ενοποιητικό κρίκο περιβαλλοντικών και χωρικών συνιστωσών της περιοχής, (Μπεριάτος, 2007). Πιο συγκεκριμένα, το τοπίο είναι μια περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από το λαό της (“an area as perceived by people...”). Η αντίληψη διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην κατανόηση της έννοιας του «τοπίου». Κι αυτό, διότι αντιλαμβάνομαι το τοπίο, σημαίνει ότι αναλύω, αξιολογώ, ερμηνεύω και συνθέτω τα στοιχεία του χώρου που με περιβάλλει σε ένα ενιαίο σύνολο. Αντίληψη, σημαίνει, επίσης, ότι αντιλαμβάνομαι το τοπίο με όλες τις αισθήσεις μου και με την ιδιαιτερότητα του χαρακτήρα μου - «ένα οποιοδήποτε τοπίο δεν απαρτίζεται μόνον από αυτό που βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας, αλλά και από αυτό που βρίσκεται μέσα στο μυαλό μας» (Meinig, 1979 από Τερκενλή, 1996), ενώ εμείς σταδιακά το συνδέουμε με τις ενέργειες, τις επιρροές μας και τις δράσεις μας στο φυσικό χώρο που μας περιβάλλει. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο ή Σύμβαση της Φλωρεντίας (Φλωρεντία, 2000) είναι η σημαντικότερη σύμβαση του διεθνούς δικαίου

για το τοπίο, καθώς είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένη σ' αυτό και την προστασία του. Αντανακλά το αυξανόμενο ενδιαφέρον των κρατών – μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να επιτύχουν βιώσιμη ανάπτυξη βασισμένη σε μια ισορροπημένη και αρμονική συσχέτιση των κοινωνικών αναγκών, της οικονομικής δραστηριότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος (Βλ. Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο). Σκοπός της είναι η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός κάθε τύπου τοπίου οπουδήποτε, καθώς και η δημιουργία πανευρωπαϊκού δικτύου συνεργασίας για τα θέματα αυτά (άρθρο 3). Για την εκπλήρωση του σκοπού της ενθαρρύνει τις εθνικές διοικήσεις των συμβαλλομένων κρατών – μελών της να υιοθετήσουν μέτρα και στρατηγικές για το τοπίο σε εθνική, τοπική και περιφερειακή κλίμακα (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Η Σύμβαση του Τοπίου φιλοδοξεί να εισαγάγει μια νέα φιλοσοφία, η οποία διαπνέεται α) από την αρχή του εκδημοκρατισμού της έννοιας του τοπίου (αναγνώριση κάθε τύπου τοπίου), β) την αρχή της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών, γ) την αρχή της ενσωμάτωσης του τοπίου σε όλους τους τομείς της πολιτικής ζωής με άμεσες ή έμμεσες δυνατές επιπτώσεις στο τοπίο και δ) την αρχή της δυναμικής διαχείρισης του τοπίου (προώθηση μιας νέας οπτικής στη διαχείριση των τοπίων και των αλλαγών τους ενσωματώνοντας και τα «νέα» μελλοντικά τοπία) (Ευπραξία-Αίθρα). Αυτό το οποίο επιδιώκει να επιτύχει σε βάθος χρόνου είναι να εκφραστεί η δημοκρατία τόσο ως προς τη διασφάλιση της ποιότητας όλων των ευρωπαϊκών τοπίων, όσο και ως προς την ενεργό συμμετοχή του κοινού (Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο). Η Σύμβαση αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, εκ των οποίων στο πρώτο δίνονται οι ορισμοί των εννοιών που χρησιμοποιούνται στη Σύμβαση, το δεύτερο είναι αφιερωμένο σε μέτρα που υποχρεούνται να εφαρμόσουν τα συμβαλλόμενα μέρη σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, το τρίτο αναφέρεται σε μέτρα που ενθαρρύνουν τη συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο και τέλος, το τέταρτο αναφέρεται σε διατάξεις που αφορούν στη δομή και τη λειτουργία της Σύμβασης.

Το τοπίο επομένως είναι μια συγκεκριμένη οντότητα, όπου ο χαρακτήρας της διαμορφώνεται βάσει των ιδιαίτερων φυσικών και ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών στοιχείων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους μέσα στο χώρο και στον χρόνο (Δαλίπη και Ευπραξία-Αίθρα, 2012). Η κρίσιμη σχέση που υφίσταται μεταξύ των παραγόντων που διαμορφώνουν το χαρακτήρα του τοπίου, καθορίζει και την ευημερία του ατόμου και της κοινωνίας. Κι αυτό, διότι, το τοπίο διαδραματίζει ρόλο δημοσίου ενδιαφέροντος στο πολιτισμικό, οικολογικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό πεδίο, συνιστά πόρο που ευνοεί την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας και η προστασία του συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας (Προοίμιο της Σύμβασης για το Τοπίο). Κατά αυτόν τον τρόπο, το τοπίο ως ένα δυναμικό σύνολο περιβαλλοντικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών στοιχείων και σχέσεων ταυτίζεται νοηματικά και με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης υπό την έννοια των εμπεριεχομένων σε αυτήν αντίστοιχων πυλώνων (περιβάλλον, οικονομία, κοινωνία), (Ευπραξία-Αίθρα, 2010). Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης μνημονεύεται ρητά στο Προοίμιο της Σύμβασης ως κοινός επιδιωκόμενος στόχος των συμβαλλομένων μερών. Την ίδια στιγμή, η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός του τοπίου είναι ενέργειες και δράσεις, οι οποίες έχουν παρελθόν, παρόν και μέλλον (Dejeant-Pons, 2010), στοχεύουν, δηλαδή,

αφενός στην αποκατάσταση τοπίων και στην εξασφάλιση της διατήρησής τους, αφετέρου αυτού του είδους η αποκατάσταση και διατήρηση θα πρέπει να έχει ποιοτικό υπόβαθρο, ώστε να διατηρηθεί στο χρόνο. Στο πλαίσιο αυτό, το τοπίο ως «προϊόν της ιστορίας, ιδρυτής της πολιτισμικής ταυτότητας, μια κληρονομιά που οφείλουμε να μοιραζόμαστε, και μια αντανάκλαση της Ευρωπαϊκής ποικιλότητας» (Buergi, 2006), είναι ανησυχία όλων και όχι ορισμένων επιστημόνων ή ειδικών τεχνικών. Για το λόγο αυτό, η Σύμβαση του Τοπίου αναγνωρίζει ότι για την προστασία του τοπίου και τη βιώσιμη ανάπτυξη, απαραίτητη είναι η προώθηση των αρχών της διακυβέρνησης σε περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

3.5.2. Η πρόκλησή της εφαρμογής της Σύμβασής του τοπιού στην Ελλάδα: πνοή, νέα φιλοσοφία, όραμα για το χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από σημαντική ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά, καθώς και από πλούσια αλλά σε εύθραυστη ισορροπία οικοσυστήματα, φυσικά και ανθρωπογενή χαρακτηριστικά που δημιουργούν ιδιαίτερης αξίας χώρους και σημαντικής ποικιλίας τοπία. Γενικότερα, ο μεσογειακός χώρος χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερος φυσικογεωγραφικός χώρος, υπόβαθρο για τις πολυάριθμες πολυπολιτισμικές κοινωνίες που ευημέρησαν στο πέρασμα του χρόνου. Οι ιδιαιτερότητες, η πολυπλοκότητα και η ομορφιά αυτών των χωροκοινωνικών σχηματισμών ενέπνευσαν πολλούς από τους περιηγητές του 18ου και 19ου αιώνα που είτε στα κείμενα τους είτε σε πίνακες ζωγραφικής προσπάθησαν να τους μνημονεύσουν (Tomkinson, 2002). Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Γάλλου συγγραφέα Jacques Lacartiere, που ταξίδεψε για πολλά χρόνια στη Μεσόγειο και ιδιαίτερα στην Ελλάδα και ο οποίος, μιλώντας για τα ελληνικά νησιά στα κείμενά του, χαρακτήριζε τα τοπία που συναντούσε ως «...σπάνιας τελειότητας και ευαισθησίας (paysages exquis)», (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2010). Το ελληνικό τοπίο άρχισε να αλλάζει με έντονο τρόπο κυρίως μετά τις δεκαετίες του '60 '70, περίοδο της έντονης οικοδόμησης και της επικράτησης του μοντερνισμού ως μοντέλου παραγωγής κατοικίας και γενικότερα δόμησης. Οι μεταβολές, συχνά υποβάθμιση για το τοπίο, σε περιπτώσεις έγιναν με βίαιο τρόπο και ad hoc πρακτικές. Η διαμόρφωση των ελληνικών αστικών και αγροτικών χώρων σπανίως επιδιώκει τη διατήρηση των παραδοσιακών τρόπων παραγωγής οικιστικών κελυφών. Αντίθετα, συνδέεται με μια σύγχρονη, γενικευμένη και αμνησιακή τάση δημιουργίας του οικιστικού αποθέματος. Η ανανέωση του δομημένου περιβάλλοντος με την εξάλειψη της ιστορικότητας των αστικών κέντρων, την ανεξέλεγκτη αστική επέκταση, τη διασπορά των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, την αλλαγή των γεωργικών πρακτικών και τέλος την ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση του τοπίου ως πηγής τουριστικής ανάπτυξης, επέφεραν και επιφέρουν πραγματικές μεταβολές των τοπίων (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2010). Η εξέλιξη του ελληνικού τοπίου, αν και διατηρεί κάποιες συνέχειες, καθιστά πλέον ανέφικτη την θεώρηση του ελληνικού τοπίου ως χώρου στον οποίο συντελέστηκε μια αργή απόθεση που διατηρεί τα ίχνη του παρελθόντος και αντιστέκεται στη λήθη (Ballesta, 2007). Οι μετασχηματισμοί του ελληνικού τοπίου, κυρίως μετά την μεταπολεμική περίοδο, έγιναν με ιδιαίτερα γρήγορο

και βίαιο ρυθμό και πάντα σε συσχέτιση με την επικρατούσα λογική οργάνωσης και διαχείρισης του χώρου από τις άρχουσες κοινωνικές τάξεις.

Οι αλλαγές αυτές που είναι ορατές τόσο στο αστικό, όσο και στο αγροτικό τοπίο αφήνουν να φανεί η συστηματική υποβάθμιση του ελληνικού τοπίου, υπό αυτή την έννοια, της ανανέωσης του οικιστικού αποθέματος, της ανεξέλεγκτης και απρογραμματίστης αστικοποίησης, της μετατροπής των αγροτικών και γεωργικών πρακτικών, της εκμετάλλευσης του τοπίου ως πηγής οικονομικής ανάπτυξης (Μπεριάτος, 2007). Αποτέλεσμα αυτής της «ταχύρρυθμης» μεταβολής του τοπίου, που κατέστησε παρωχημένη και αναχρονιστική την θεώρηση του τοπίου ως μιας στατικής αξίας, ήταν η εξάλειψη της ιστορικότητας του ελληνικού τοπίου και ταυτόχρονα η εκ νέου επινόησή του βάσει σύγχρονων κοινωνικών πρακτικών. Μπροστά σε αυτή την ριζική αμνησιακή μεταμόρφωση του τοπίου τα τελευταία πενήντα χρόνια και δεδομένου ότι οι σύγχρονες τάσεις διαμόρφωσης δεν αρθρώνουν μια ταυτότητα, το ελληνικό τοπίο μοιάζει να προσδιορίζεται κυρίως από την έλλειψη ιστορικών δεσμών, τη διαρκή επικαιροποίησή του και την ικανότητά του όχι μόνο να καταστρέφει αλλά και να δημιουργεί καινοτόμα σχήματα σε μια χαοτική και τυχαία λογική. Πράγματι η συμμετοχή του χρόνου και της ανθρώπινης παρουσίας στην εξελισσόμενη δυναμική του τοπίου αποτελεί τεκμήριο πολιτιστικής αξίας. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Δ. Πικιώνη ότι «...μελετούμε το πνεύμα που αναδίδεται από τους τόπους» επιβεβαιώνοντας την πολιτιστική και πνευματική διάσταση του τοπίου, κάτι που συνδέεται με την διαχρονική άμεση ανθρώπινη παρουσία στη αναπαραγωγή του (Παρπαίρης, 2007).

Σύμφωνα με τους Bernard Latarjet και Francois Hers «απέναντι σε τοπία που έχασαν τη συνοχή και την αξία τους, ή δεν είναι παρά απομεινάρια παλαιών αξιών, απαιτείται ένα έργο δημιουργίας για να δοθεί ένα νόημα σε αυτή την κατάσταση πραγμάτων» (DATAR, 1989). Η αναπαράσταση του σύγχρονου ελληνικού τοπίου απαιτεί μια ανάγνωση και ερμηνεία όχι μόνο για την τεκμηρίωσή του, αλλά και ως μια δημιουργική προσπάθεια νοσηματοδότησης και συγκρότησης μιας ταυτότητας αποδεκτής από το κοινωνικό σύνολο. Η αστάθεια του ελληνικού τοπίου έχει ως συνέπεια την αναζήτηση της ακρίβειας και της αίσθησης της μονιμότητας στην λογική ενός τεχνικού, καλλιτεχνικού φορμαλισμού, σε αναντιστοιχία με την πραγματικότητα που απεικονίζει (Γουργιώτης και Τσιλιμίγκας, 2010). Στο πλαίσιο αυτής της μεταμόρφωσης που δέχτηκε το ελληνικό τοπίο, η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση για το Τοπίο του Συμβουλίου της Ευρώπης, με καθυστέρηση δεκαετίας, για προφανείς λόγους παγιωμένους στην ελληνική πραγματικότητα: έλλειψη νομικής υποχρέωσης, δεδομένου του μη δεσμευτικού χαρακτήρα της, εγγενείς διοικητικές αγκυλώσεις, γραφειοκρατικές εμπλοκές, πιέσεις ανταπόκρισης έναντι άλλων επιτακτικών αναγκών και υποχρεώσεων. Η κύρωση επισφραγίζει, μάλιστα, μια εποχή που η συνειδητοποίηση και ευαισθησία για τα προβλήματα του βιοφυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος διευρύνονται, ενώ η ανησυχία για τα μικρά ή μεγάλα περιβαλλοντικά εγκλήματα που διαπράττονται οξύνεται. Ένα νέο νομικό κείμενο προστίθεται έτσι σε όσα ήδη ρυθμίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις Πολιτείας και πολιτών έναντι της προστασίας του τοπίου (Βλαντού, 2012). Η ελληνική έννομη τάξη είχε από μακρόν ανταποκριθεί στην αναγκαιότητα σεβασμού της φύσης, όχι μόνον υπό την έννοια του φυσικού περιβάλλοντος

(πανίδα, χλωρίδα, δασική βλάστηση, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί), αλλά και για λόγους αισθητικούς (αισθητική, ψυχική υγιεινή, απόλαυση και ανάπαυση), πολιτιστικούς, εθνικής οικονομίας (τουρισμός). Η προστασία ανάγεται τόσο σε επίπεδο Συντάγματος, όσο και κοινής νομοθεσίας, με έτος εκκίνησης το 1938 (α.ν.856). Θα ακολουθήσουν ο ν.1469/1950, που εισήγαγε την έννοια των τόπων ή έργων «χαρακτηριζομένων ως ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» (ΤΙΦΚ), και προέβλεψε γι' αυτά καθεστώς προστασίας σύμφωνα με τις διατάξεις του Αρχαιολογικού Κώδικα (ν. 1469/1950 (Α169) άρθ.1 και κ.ν.5351/1932). Η αρμοδιότητα χαρακτηρισμού, υπαγόμενη αρχικά στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως, μεταφέρθηκε το 1984 στο τότε ΥΠΕΧΩΔΕ, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη ότι το περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό) συνιστά ενιαίο έννομο αγαθό, εκφάνσεις του οποίου αποτελούν οι εν λόγω τόποι. Έπονται τα ν.δ. 8/1969 και 996/1971 (ν.δ. 8/1969 (Α7) Δασικός Κώδικας, άρ.78 «Εθνικοί δρυμοί, αισθητικά δάση και διατηρητέα μνημεία της φύσης», όπως διαμορφώθηκε με ν.δ.996/1971), που υιοθετούν δύο νέες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών: α) Τα «αισθητικά δάση», δάση «αναψυχής, υγείας και περιπάτου ή τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» με ενδιαφέρον από άποψη αισθητική, υγιεινή και τουριστική και β) Τα «διατηρητέα μνημεία της φύσεως», εκτάσεις «με ιδιαίτερη παλαιοντολογική, γεωμορφολογική και ιστορική σημασία», καθώς και τα μεμονωμένα στοιχεία της φύσης με αντίστοιχα χαρακτηριστικά (Βλαντού, 2012).

Το Σύνταγμα του 1975-1986/2001 εμφύσησε νέα πνοή στην προστασία του περιβάλλοντος, την οποία ανήγαγε σε Συνταγματικά προστατευόμενη αξία και υποχρέωση του κράτους. Σε αρμονία με τις Συνταγματικές επιταγές και νέες αντιλήψεις, ο ν.1650/1986 (ν. 1650/1986 (Α160) «για την προστασία του περιβάλλοντος» άρ.1,2,18,19.21, και ο ν.3937/2011(Α60) «Διατήρηση της βιοποικιλότητας»), προσέγγισε την έννοια «περιβάλλον» ως «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων, τα οποία ευρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Αναγνώρισε την προστασία του περιβάλλοντος ως «θεμελιώδες και αναπόσπαστο μέρος της πολιτιστικής και αναπτυξιακής διαδικασίας και πολιτικής» και θέσπισε ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς. Αντικείμενο προστασίας αποτελούν περιοχές, μεμονωμένα στοιχεία ή σύνολα της φύσης και του τοπίου «λόγω της οικολογικής, γεωμορφολογικής, βιολογικής, επιστημονικής ή αισθητικής σημασίας τους». Οι διατάξεις, εμφορούμενες από την προσέγγιση του διεθνούς και κοινοτικού δικαίου, αναγνώρισαν την αμοιβαία αλληλεξάρτηση και επίδραση των στοιχείων του περιβάλλοντος και υιοθέτησαν την προστασία της φύσης και του τοπίου κατά τρόπο συνολικό, χωρίς διάκριση στα επί μέρους χαρακτηριστικά (Βλαντού, 2012). Η βούληση του νομοθέτη ενισχύθηκε με την εισαγωγή της έννοιας του «οικοσυστήματος» (σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων), η προστασία του οποίου απαιτείται να είναι συνολική και συγχρόνως εξατομικευμένη στη βάση των, κατά περίπτωση, ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του (Καράκωστας, 2000).

Ο προγραμματισμός του τοπίου είναι ουσιαστικά ανύπαρκτος, και θεωρητικά και μόνο εμπεριέχεται στον χωρικό σχεδιασμό/προγραμματισμό. Σύμφωνα με το Νόμο 2742/ ΦΕΚ

207/Α'/07.10.1999 Χωροταξικός σχεδιασμός και αιεφόρος ανάπτυξη & άλλες διατάξεις, ο Χωροταξικός Σχεδιασμός, έχει ως στόχο την «προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των οικολογικών και πολιτισμικών αποθεμάτων και στην προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας». Στο χωροταξικό σχεδιασμό, δίνεται έμφαση στην αναπτυξιακή διάσταση και την οργάνωση των δραστηριοτήτων, την προστασία του περιβάλλοντος, τα δίκτυα οικισμών, τις μείζονες μεταφορικές / τεχνικές υποδομές, την άρθρωση με κατευθύνσεις Περιφερειακής Ανάπτυξης (Κουσιδώνης, 2007).

Η κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου, έγινε με τον νόμο υπ.αριθ. 3827 (ΦΕΚ Α 30/25.2.2010), «σχεδιασμός τοπίων σημαίνει δυναμική δράση με μακροπρόθεσμη προοπτική, για να ενισχύονται, αποκαθίστανται ή να δημιουργούνται τοπία», όπου ο όρος σχεδιασμός χρησιμοποιείται στη θέση του αγγλικού όρου «planning» (Αθανασιάδου, 2012). Με την αφορμή αυτή και δεδομένης της χρονικής συγκυρίας της αξιολόγησης - αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) των 12 Περιφερειών της χώρας, ενσωματώθηκε ένα κεφάλαιο που αφορά στην πολιτική και διαχείριση του τοπίου στις προδιαγραφές της αξιολόγησης-αναθεώρησης των Περιφερειακών Πλαισίων. Στόχος της προσπάθειας αυτής είναι στα αναθεωρημένα Περιφερειακά Πλαίσια να υπάρχει μια ολοκληρωμένη και εξειδικευμένη προσέγγιση στα θέματα του τοπίου, η οποία θ' αναγνωρίζει στο χώρο κάθε Περιφέρειας τοπία ιδιαίτερης σημασίας, στα οποία θα επιδιωχθεί κατά προτεραιότητα η εφαρμογή συντονισμένων δράσεων ανάδειξης και διαχείρισης. Το τοπίο, αντιμετωπίζεται σαν πόρος περιβαλλοντικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού, αποτελώντας συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας. Για πρώτη φορά οι στρατηγικές κατευθύνσεις των Περιφερειακών Πλαισίων θα ενσωματώνουν και μια σειρά εκτιμήσεων και προτάσεων για το τοπίο, και θα καταλήγουν α) στην αναγνώριση ζωνών τοπίου, β) σε γενικές πολιτικές και κατευθύνσεις για την προστασία, ανάδειξη και αιεφορική διαχείριση του τοπίου στο σύνολο της Περιφέρειας γ) στις βασικές προτεραιότητες, στόχους ποιότητας τοπίων για κάθε ζώνη τοπίου που θα ορισθεί σε κάθε ΠΠΧΣΑΑ, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται ότι κάθε αναπτυξιακό έργο είναι συμβατό με την επίτευξη των στόχων αυτών, και δ) προτάσεις για την ελαχιστοποίηση των πιέσεων που αλλοιώνουν το τοπίο και υπόδειξη προτάσεων για πολιτικές και μέτρα διαχείρισης που θα πρέπει να εξειδικευθούν στο χωρικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, τόσο στα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθήνας και Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, όσο και στον υποκείμενο σχεδιασμό (Ρυθμιστικά σχέδια κατά το Ν.2508/97, ΓΠΣ, ΣΧΟΟΑΠ, ΖΟΕ λοιπά σχέδια χρήσης γης, Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες, κλπ).

Η προσέγγιση του τοπίου μέσα από τα εργαλεία του χωροταξικού σχεδιασμού και στην προκειμένη περίπτωση μέσα από τα Περιφερειακά Πλαίσια, όπως αναλύθηκε παραπάνω, έρχεται να καλύψει σε μεγάλο βαθμό το έλλειμμα μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης πολιτικής τοπίου, δίνοντας έτσι στο χωροταξικό σχεδιασμό και στα Περιφερειακά Πλαίσια ένα ρόλο «καταλύτη», για την αντιμετώπιση των σημερινών προκλήσεων στα θέματα τοπίου, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την ισορροπία μεταξύ «ανθρώπινων επιθυμιών» και «προϋποθέσεων για την ανάπτυξη». Έγινε πλέον κατανοητό ότι το τοπίο αποτελεί

παράμετρο η οποία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στις διαδικασίες χωρικού σχεδιασμού με συστηματικό τρόπο, προωθώντας την αρμονική ένταξη στο τοπίο των μεταβολών που επιβάλλονται από τις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και περιβαλλοντικές διεργασίες. Ταυτόχρονα μέσω της αλληλοτροφοδότησης που υπάρχει μεταξύ του τοπίου και του χωροταξικού σχεδιασμού δημιουργείται μια νέα δυναμική για μια αλλαγή στη φιλοσοφία, στην έμπνευση και στο όραμα, του σχεδιασμού στην Ελλάδα.

4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασιάδου, Ε. (2012) Η αρχιτεκτονική τοπίου στο μεσογειακό περιβάλλον και η συμβολή της στην αειφόρο ανάπτυξη: Μεθοδολογία προγραμματισμού με αρχές οικολογίας τοπίου, εφαρμογή σε περιαστικό τοπίο της ανατολικής Θεσσαλονίκης. Διδακτορική διατριβή. ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονικής Τοπίου. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνική Σχολή & Γεωπονική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ανδρικοπούλου, Ε. Γιαννακού, Α. Καυκαλάς, Γ. & Πιτσιαβά-Λατινοπούλου, Μ. (2014). Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. 2η έκδ. Αθήνα: Κριτική

Ανδρικοπούλου Ε, Καυκαλάς Γρ., (2008), «Κατασκευάζοντας» το εννοιολογικό περιεχόμενο της εδαφικής συνοχής, στο έργο: Γ. Γιαννακούρου (επιμ.), Μεταρρυθμιστική Συνθήκη και Εδαφική Συνοχή, Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, τεύχος 10, σ. 218-234 (231-232).

Αραβαντινός Α. (2002). Δυναμικές και σχεδιασμός κέντρων στην πόλη των επόμενων δεκαετιών-προς συγκεντρωτικά ή αποκεντρωτικά σχήματα; Αειχώρος 1(1):6-29. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Αραβαντινός Α. (2007). Πολεοδομικός σχεδιασμός: Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου (Β' έκδ.). Αθήνα: Συμμετρία. Βασενχόβεν Λ. 2017. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός. Ευρώπη και Ελλάδα. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Βασενχόβεν Λ. (2011), Από το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου στην Πολιτική Εδαφικής Συνοχής, προφορική παρουσίαση, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Δ.Π.Μ.Σ.: Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου, Κατεύθυνση: Πολεοδομία και Χωροταξία, ηλεκτρονικά διαθέσιμο από:
https://courses.arch.ntua.gr/fsr/135728/Xvrotajia_Eyrvph_Ian.2011.pdf

Βασενχόβεν Λ., 1997. Χωροταξία: Θεωρία και Πράξη. Στο Βιώσιμη Ανάπτυξη με την Περιβαλλοντική Αγωγή. Μεσολόγγι: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας και ΥΠΕΧΩΔΕ, Μεσολόγγι. 181-182

Βασενχόβεν Λ., 2007. Χωροταξία. Λήμμα στο Ελλάδα: Το παρελθόν και το παρόν του ελληνισμού. Τόμος Γ (τόμος 55 της εγκυκλοπαίδειας Πάπυρος-Larousse-Britanica). Αθήνα : Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος. Σελ.518-532

Βασενχόβεν Λ. 2017. Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός. Ευρώπη και Ελλάδα. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης

Βλαντού, Α, (2012) «Το τοπίο ως περιβαλλοντικό αγαθό: ασυμβατότητα μεταξύ δικαίου προστασίας και πραγματικότητας».

Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (υπ' αριθμ.6876/4871/2008 απόφαση της Βουλής (Α'128ΦΕΚ 128Α/03.07.2008).

Γετίμης, Π. (1999). Αστικές πολιτικές και κοινωνικά κινήματα στις πόλεις. Στο Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής. Επιμέλεια από Δ. Οικονόμου & Γ. Πετράκο, 359370. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Gutenberg.

Camagni, R. (1997). Pour une ville “durable”. Στο Developpement urbaine durable. Επιμέλεια από R. Camagni & M.-C. Gibelli. Paris: Editions de l’aube.

Γιαννακού Α. (2015). Οι μεταρρυθμίσεις του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: Μια επισκόπηση της περιόδου 1974 - 2009. Στο Π. Γ. Λατινόπουλος Δ., Χώρου ζητήματα: Θεωρίες και μεθοδολογίες για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη (σσ. 17-45). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Γιαννακού, Α. 2007. «Ο χωρικός σχεδιασμός στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης και της ευρωπαϊκής πολιτικής: Μέρος Α'». Στο ΤΕΕ - Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, Ζ' Έκτακτο Κύκλο; Σεμιναρίων Μικρής Διάρκειας. Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2007.

Γιαουτζή, Μ. & Στρατηγέα, Α. 2011. Χωροταξικός σχεδιασμός: Θεωρία και πράξη. Αθήνα: Κριτική.

Γιαννακού Α. (2007). Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού και αρχές αειφόρου ανάπτυξης στον Ευρωπαϊκό και Ελληνικό χώρο: τρέχουσες εξελίξεις. Ανάκτηση 10 1, 2018, από http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/DRASTHRIOTHTES/SEMINARIA/PALAIOTERA_SEMINARIA/Z_EKTAKTOS_KYKLOS_DECEMBER_07/giannakou.pdf

Γιαννακούρου Τ. 2004. “Το θεσμικό πλαίσιο του σχεδιασμού των πόλεων στην Ελλάδα: Ιστορικές μεταμορφώσεις και σύγχρονα αιτήματα” στο Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκος, 2004 Η ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg, Βόλος. σσ.: 457-480.

Γιαννακούρου, Γ., (2009), Η Ευρωπαϊκή διάσταση του χωροταξικού σχεδιασμού: από την ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη στη μεταρρυθμιστική συνθήκη. Νόμος & Φύση

Γιαννακούρου, Γ., (2010), “Η χωροθέτηση των επενδύσεων στην Ελλάδα: ιστορικές μεταμορφώσεις και σύγχρονα αιτήματα” στο Δ. Οικονόμου, Γ. Πετράκος (επιμ.) Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων, (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας- Gutenberg): 457-480.

Γιαννακούρου Γ., Κανκαλάς Γ., (2014), “Επανεξετάζοντας τη χωροταξία σε περίοδο κρίσης: αναγκαιότητα, περιεχόμενο και προϋποθέσεις της μεταρρύθμισης” Γιαουτζή, Μ. & Στρατηγέα, Α. 2005. Χωροταξία. Διδακτικές σημειώσεις. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, ΕΜΠ.

Γουργιώτης Α., Τσιλιμίγκας, Γ., 2011. Ο ρόλος του Χωροταξικού Σχεδιασμού στην Ανάπτυξη των Α.Π.Ε.. Τεχνικά Χρονικά, Επιστημονική Έκδοση Τ.Ε.Ε .

Γουργιώτης, Α. και Τσιλιμίγκας, Γ. (2010) «Η νέα ταυτότητα του ελληνικού τοπίου: μηχανισμοί και εργαλεία για την διαχείρισή του». Στο Ρόντος, Κ. (επιμ.) Θέματα περιφερειακού σχεδιασμού και χωρικής ανάλυσης: Μέθοδοι, εργαλεία και συστήματα υποστήριξης. Αθήνα: Γ. Μπένου.

Δαλίπη, Ε. και Ευπραξία-Αίθρα, Μ. (2012) «Διακυβέρνηση τοπίου: Η εξέλιξη στις διαδικασίες δημόσιας συμμετοχής και οι απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το Τοπίο». Νόμος & Φύση.

Δέφνερ, Α. (1999). Πολιτιστικός τουρισμός και δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου: η επίδραση στις λειτουργίες των πόλεων. Στο Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής. Επιμέλεια από Δ. Οικονόμου & Γ. Πετράκο, 117-156. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Gutenberg.

Ευπραξία-Αίθρα, Μ. (2010) (2010) Η νομική προστασία του τοπίου στο διεθνές, κοινοτικό και εθνικό δίκαιο. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 198.

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Υδατοκαλλιέργειες (Υ.Α. 31722/4-11-2011, ΦΕΚ 2505Β2011)

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (Κ.Υ.Α. Αριθμ. 4982, ΦΕΚ 2464Β2008)

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για την Βιομηχανία (Κ.Υ.Α. 11508 /2009, ΦΕΚ 151ΤΑΑΠΘ2009)

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο Καταστημάτων Κράτησης (Κ.Υ.Α. 28704/4362/2001 ΦΕΚ 1575Β2001).

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (Κ.Υ.Α. 24208/2009 (Β'1138Β)).

Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό Κ.Υ.Α. 67659/9.12.2013 (ΦΕΚ Β'3155).

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1992), Ευρώπη 2000. Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1995), Ευρώπη 2000+Συνεργασία για τη χωροταξία στην Ευρώπη, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004), Νέα εταιρική σχέση για τη συνοχή: σύγκλιση, ανταγωνιστικότητα, συνεργασία – Τρίτη Έκθεση για την Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή, COM/2004/107, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σ. 27.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2008), “Ένας οδικός χάρτης για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό επίτευξη κοινών αρχών στην ΕΕ”, COM(2008).

Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2012) Γαλάζια ανάπτυξη: Ευκαιρίες για βιώσιμη ανάπτυξη στους τομείς της θάλασσας και της ναυτιλίας. 13.9. COM (2012) 494.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999), Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ζούνη Δ., (2018), Η αστική πολιτική στην Ευρώπη: εργαλεία και πρακτικές μέσα από τη συγκριτική θεώρηση τριών χωρών, ερευνητική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.

Θωίδου Ε. (2004), Πολιτική συνοχής της ΕΕ: Εμφάνιση και Εξέλιξη, σημειώσεις μαθήματος του ΤΜΧΑ

Ιωάννου, Β. 2014. Πολεοδομικός σχεδιασμός και αρχιτεκτονική της πόλης: Εισαγωγή σε βασικές έννοιες. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.Καυκαλάς, 2004, Το επιστημονικό πεδίο της χωρικής ανάπτυξης: Εξέλιξη και βασικές συνιστώσες, στο Γ. Καυκαλάς, επιμ. 2004. Ζητήματα Χωρικής Ανάπτυξης . Αθήνα: Κριτική σελ. 15-37.

Ιωάννου, Β. & Σερράος, Κ. (2006). Μετασχηματισμοί της ελληνικής πόλης: Επιπτώσεις στην εικόνα του αστικού τοπίου. Στο Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη. Επιμέλεια από Α. Γοσπονδίνη & Η. Μπεριάτο, 129-147. Αθήνα: Κριτική.

Καμχής Μ. (2007), Η ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου. 1986-2006. Ένα σχεδιαστικό εγχείρημα μεγάλης κλίμακας, Κριτική, Αθήνα, σ. 111-122, 154 -164,

Καυκαλάς, Γ., Βιτοπούλου, Α., Γεμεντζή, Γ., Γιαννακού, Α. & Τασοπούλου, Α. 2015. Βιώσιμες πόλεις. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2227> [Τελευταία πρόσβαση 15/04/2016].

Καυκαλάς, Γ. (2015α) «Χωρικός σχεδιασμός: Σκέψεις για τις σχέσεις θεωρίας, εκπαίδευσης και πρακτικής». Στο Λατινόπουλος, Δ., Ποζουκίδου, Γ. & Φραγκόπουλος, Ι. (επιμ.) Χώρου ζητήματα: Θεωρίες και μεθοδολογίες για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σελ. 3-11.

Καυκαλάς, Γ. 2015β. Χωρικός σχεδιασμός: Ορισμοί και οριοθετήσεις. Εισήγηση στο μάθημα ‘Θεωρία Χωρικού Σχεδιασμού’. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΑΠΘ. (Κυβέλου, Σ., 2010. Από τη Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση. Αθήνα: Κριτική).

Καράκωστας, Κ. «Περιβάλλον και Δίκαιο» εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ», σ. 59 επ.

Καρύδης Δ. 2006. Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας. Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα

Καρύδης Δ. (2008). Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Κουσιδώνης, Θ.Χ. (2007) «Η οργάνωση του χώρου και ο σχεδιασμός-προγραμματισμός: Μία εισαγωγή». ΤΕΕ. Ζ' Έκτακτος Κύκλος Σεμιναρίων Μικρής Διάρκειας. Δεκέμβριος 2007.

Κουσιδώνης, Χ. 2014. Θεωρίες (και πρακτικές) του προγραμματισμού: Μέρος Β'. Εισήγηση στο μάθημα ‘Θεωρίες Σχεδιασμού’. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Λάππα Κ., Χαλάλης, Α. 2019, Σχέσεις και χαρακτηριστικά των εργαλείων χωρικού σχεδιασμού, οι περιπτώσεις των Περιφερειών Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας & Κ. Μακεδονίας. Διπλωματική εργασία Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Λυκογιάννη, Ρ. 2012. «Ένας απολογισμός για το έργο του Lefebvre». Εισήγηση στον 1ο κύκλο Σεμιναρίων Ριζοσπαστικής Γεωγραφίας. Τμήμα Γεωγραφίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. (Μπεριάτος, 1995).

Μαλούτας, Θ. (2000). Κοινωνικός και οικονομικός Άτλας της Ελλάδας. 1ος τόμ. Οι πόλεις. Αθήνα-Βόλος: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας..

Μέλισσας Δ. (2010). Οι χρήσεις γης, το πολεοδομικό σχέδιο και η ζώνη οικιστικού ελέγχου. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σακκουλά.

Μονιούδη-Γαβαλά Δ. (2015). Ιστορία πόλης και πολεοδομίας: Η πρώιμη πολεοδομική νομοθεσία του ελληνικού κράτους. Ανάκτηση 30/11/2018 από https://eclass.upatras.gr/courses/CU_LTURE118.

Μπεριάτος Η. (2007). Η χωροταξία στην Ελλάδα: Γενική θεώρηση, Διδακτικές σημειώσεις (Τόμ. β). Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.

Μπεριάτος, Η. 2009. «Η σημασία της γεωγραφίας στον χωρικό σχεδιασμό και την περιφερειακή ανάπτυξη». Στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (επιμ.) 25 κείμενα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του χώρου. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 19-34. Μπεριάτος, Η. 2013. Διδακτικές Σημειώσεις μαθήματος «Χωροταξική Πολιτική», Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Ν.2742/1999 «Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 207).

Ν. 4447/2016 Χωρικός σχεδιασμός - Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ 241Α 2018).

Ν. 4546/2018 «Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2014/89/ΕΕ «περί θεσπίσεως πλαισίου για το θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό» και άλλες διατάξεις».ν.2321/1995 «Κύρωση της σύμβασης των Ηνωμένων εθνών για το Δίκαιο της θάλασσας και της συμφωνίας που αφορά την εφαρμογή του μέρους XI της Σύμβασης» (ΦΕΚ Α' 136)

Ν.4277/2014 «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας- Αττικής και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 156).

Οδηγία 2013/133 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Μαρτίου 2013 (Πρόταση) «για τη θέσπιση πλαισίου για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό και την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών».

Οδηγία πλαίσιο 2008/56/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17 ης Ιουνίου 2008 «περί πλαισίου κοινοτικής δράσης στο πεδίο της πολιτικής για το Θαλάσσιο Περιβάλλον (οδηγία-πλαίσιο για τη θαλάσσια στρατηγική)».

Οδηγία 2014/89/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Ιουλίου 2014 «περί θεσπίσεως πλαισίου για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό».

ΟΚΕα (Ιούνιος 2020), Γνώμη Πρωτοβουλίας. με τίτλο «Χωροταξικός Σχεδιασμός: Προβλήματα – Προκλήσεις»

ΟΚΕβ (Νοέμβριος 2020), Γνώμη Πρωτοβουλίας με τίτλο «εκσυγχρονισμός της χωροταξικής και πολεοδομικής νομοθεσίας».

Οικονόμου Δ και Συνεργάτες (2013), μελέτη «Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση του περιφερειακού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας».

Οικονόμου Δ. (2000). Σύστημα χωρικού σχεδιασμού. η ελληνική πραγματικότητα και η διεθνής εμπειρία. Επιθ. Κοιν. Ερευνών, 101-102, 2000, 3-57.

Οικονόμου, Δ. (2004). Αστική αναγέννηση και πολεοδομικές αναπλάσεις. Τεχνικά Χρονικά

Οικονόμου Δ. (1987). Η στεγαστική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα: βασικές ερμηνευτικές υποθέσεις, πιστοδότηση της στέγης και πολιτική ενοικίων. Αθήνα: Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών.

Οικονόμου Δ. (2007). Η σχέση των επιπέδων και των βαθμίδων του πολεοδομικού σχεδιασμού. Ανάκτηση 4/10/2018 από <http://eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php>

Οικονόμου Δ. (2011). Πολεοδομική Πολιτική Ι: Διδακτικές σημειώσεις . Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Ανάκτηση 4/10/2018 από <http://eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php>

Παρπαίρης, Α. (2007) «Το τοπίο βασική συνιστώσα του χωρικού σχεδιασμού». Στο Μπεριάτος, Η. (επιμ.) Θεωρία και πολιτική του τοπίου: Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες. Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ, ΠΘ.

Πολύζος, Σ. (2014). Ακαδημαϊκή διάλεξη στο πλαίσιο του μαθήματος Αστική Πολιτική. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ΤΜΧΠΠΑ

Σταυρίδου Κ., (2016) Χωρικός Σχεδιασμός: Θεωρία & Πρακτική, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας | Πολυτεχνική Σχολή Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης).

Στεφανή Α., Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α., 2016. «Ζητήματα σύνταξης ενός ολοκληρωμένου πλαισίου για τον Θαλάσσιο Χωροταξικό Σχεδιασμό», Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Τερζόγλου, Ν.Ι. (2009) Ιδέες του χώρου στον εικοστό αιώνα. Αθήνα: Νήσος.

Τερκενλή, Θ., Ιωσηφίδης, Θ. & Χωριανόπουλος, Ι. (2007) Ανθρωπογεωγραφία: Άνθρωπος, κοινωνία και χώρος. Αθήνα: Κριτική.

Τερκενλή, Θ.Σ. (1996) Το πολιτισμικό τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Παπαζήση.

Τουλούπη Φ., Μαρούγκα Α. . (2010). Προσφυγικοί οικισμοί στον ευρύτερο χώρο της Αττικής γης: Διπλωματική εργασία. ΤΕΙ Πειραιά: Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων.

ΥΠΕΝ 2018, Τεύχος Τεχνικών Προδιαγραφών για την εκπόνηση του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τις Ορυκτές Πρώτες Ύλες με Α. Π.: ΥΠΕΝ/ΔΧΩΡΣ/44878/777/11/07/2018).

Χαραλαμπίδου Β. (2016). Θεσμικό πλαίσιο και πολιτικές του χωροταξικού σχεδιασμού. Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - Πολυτεχνική Σχολή Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Χριστοφιλόπουλος Δ. 2007. “Το νομοθετικό και οργανωτικό πλαίσιο του πολεοδομικού σχεδιασμού στην Ελλάδα” στο Α. Αραβαντινός Πολεοδομικός σχεδιασμός: για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου. Αθήνα, Εκδόσεις Συμμετρία σσ. 97-118

5. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ballesta, J. (2007) «Απεικονίζοντας τη νέα ταυτότητα και την αστάθεια του ελληνικού τοπίου». Στο Μπεριάτος, Η. (επιμ.) Θεωρία και πολιτική του τοπίου: Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες. Βόλος: ΤΜΧΠΠΑ, ΠΘ.

Buergi, E. (2006) “Preface”. In Council of Europe (ed.) Landscape and sustainable development: Challenges of the European Landscape Convention. Council of Europe Publishing, p. 3.

Cullingworth, B. & Nadin, V. (1964/2006) Town and country planning in the UK. London: Routledge.

Datar (1989) Mission photographique de la DATAR, paysages photographies en France, les années 80. Paris: Hazan.

Dejeant-Pons, M. (2010) The European landscape convention: Past, present, future. Available at <http://coe.int>

Ehler, C. and Douvère, F. (2009) Guide on marine spatial planning: A step-by-step approach toward ecosystem-based management. Paris: UNESCO.

European Spatial Planning Observation Network (ESPON), <https://www.espon.eu/> .

European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT) 2007. Spatial development glossary: Territory and landscape, No. 2. Strasbourg: Council of Europe Publishings.Hall, P. (1975/2011) Urban & regional planning. London: Routledge.

Europa 2013, Σύνοψη της νομοθεσίας της Ε.Ε., διαθέσιμο στο: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_el.htm

EU Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion (2007), The Territorial Agenda of the EU. Towards a More Competitive and Sustainable Europe of Diverse Regions, Leipzig, 24/25 May 2007 https://www.bmvbs.de/Anlage/original_998233/Territorial-Agenda-of-the-European-Union-Agreed-on-25-Mai-2007.pdf.

EU Informal Ministerial Meeting on Urban Development and Territorial Cohesion (2007), όπ.π., παρ. 5

Faludi, A. (2006), «From spatial development to EU territorial cohesion policy», Regional Studies, 40 (6), σ. 667-678 (671-673).

Faludi, A. (2007), «Territorial Cohesion Policy and the European Model of Society», European Planning Studies, 15 (4), σ. 567-583.

Faludi, Waterhout (2002), The making of the European Spatial development perspective : no masterplan, Routledge, London

First Action Programme for the Implementation of the Territorial Agenda of the European Union, adopted at the Informal Council of Ministers responsible for spatial planning and development held in Ponta Delgada (Azores) on 23-24 November 2007 (the First Action Programme) https://www.mzopu.hr/doc/FAPFTITA_14022008.pdf

Florida R. L. (2002). The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York: Basic Books.

Hall P. (1992). Urban and Regional Planning. London: Routledge.

Hospers, G. J., Verheul, W. & Boekema, F. (2011). Citymarketing voorbij de hype: ontwikkelingen, analyse en strategie. Den Haag: Boom Lemma.

ICOMOS (2008b) Où se cache l'esprit du lieu? Panser et Pratiquer l'esprit du lieu: Forum international des jeunes chercheurs et professionnels en patrimoine culturel. Adopted at Québec, Canada, October 4th.

McDougall, G. (1973) "The systems approach to planning: A critique". Socio-Economic Planning Sciences, 7 (1), pp. 79–90.

Ministry of the Environment, Physical Planning and Public Works, (2006) «Report of Greece on coastal zone management», Athens.

Koresawa, A. & Konvitz, J. (2001) "Towards a new role for spatial planning". In OECD (ed.) Towards a new role for spatial planning. Paris: OECD Publishing, pp. 11-22.

Landry, C. (2000). The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. London: Earthscan Publishers.

Pratt, A. C. (2011). The cultural contradictions of the creative city. City, Culture and Society 2 (3), 123-130.

Lefebvre, H. (2007) Δικαίωμα στην πόλη: Χώρος και πολιτική. Αθήνα: Κουκίδα.

Massey, D. (2001) Philosophy and politics of spatiality. Athens: Papatotiriou. Stead, D. and V. Nadin, 2008. Spatial planning: Key instrument for development and effective governance, with special reference to countries in transition. Βλ. UN Economic Commission for Europe, (2008)

Spilanis I., Kizos T., Koulouri M., Vakoufaris H., Gatsis I., 2009. Monitoring sustainability in insular areas. Ecol Indic. 9;1:179–187

Stefani F., Gourgiotis A., Tsilimigkas G., 2019. "Marine Spatial Planning Framework Integration: Synergies, Compatibility and Incompatibility Issues. Evidence from Greece." Maritime Safety and Security Law Journal, Issue 4/2018-19, Pages : 103-119. (ISSN 2464-9724)

Stefani F, Gourgiotis A, (2019). «Research and innovation strategies for smart specialisation (RIS3) and regional spatial plans: key factors for the development of resilient regions».

INTERNATIONAL CONFERENCE on CHANGING CITIES IV Spatial, Design, Landscape & Socio-economic Dimensions, Chania, Crete Island, Greece, June 24-29, 2019.

Turok, I. (2014). The evolution of national urban policies: a global overview. UN Habitat

Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. Στο Urban regeneration: A handbook. Επιμέλεια από P. Roberts & H. Sykes, 936. London: Sage Publications

Theophilou, C. (2014) “EU maritime policy and blue growth”. In ESPON Open Seminar, Opportunities and Threats for Territorial Cohesion: Blue Growth and Urban Poverty. Nafplion, Greece, 4-5 June

Throsby, D. (2001). Economics and culture. Cambridge: Cambridge University Press.

Tomkinson, J.L. (2002) Travellers’ Greece: Memories of enchanted land, anagnosis. Publications: Athens

Tsilimigkas, G. & Rempis, N., 2018. “Marine uses, synergies and conflicts. Evidence from Crete Island, Greece”. Journal of Coastal Conservation, Volume 22, Issue 2/2018, Pages : 235-245. (DOI: 10.1007/s11852-017-0568-7)

United Nations (2008) Spatial planning: Key Instrument for development and effective governance with special reference to countries in transition. Geneva: United Nations Publication.

UNEP (2008) Protocol on integrated coastal zone management in the Mediterranean Action Plan: Priority Actions Programme. Regional Activity Centre” (PAP/RAC). [s.l.]: UNEP.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/urban-development/.

<http://www.smart-cities.eu/?cid=01&ver=3>. Rouse, 2017.

5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ